

Polish journal of science

POLISH JOURNAL OF SCIENCE

№44 (2021)

VOL. 2

ISSN 3353-2389

Polish journal of science:

- has been founded by a council of scientists, with the aim of helping the knowledge and scientific achievements to contribute to the world.
- articles published in the journal are placed additionally within the journal in international indexes and libraries.
- is a free access to the electronic archive of the journal, as well as to published articles.
- before publication, the articles pass through a rigorous selection and peer review, in order to preserve the scientific foundation of information.

Editor in chief – J an Kamiński, Kozminski University

Secretary – Mateusz Kowalczyk

Agata Żurawska – University of Warsaw, Poland

Jakub Walisiewicz – University of Lodz, Poland

Paula Bronisz – University of Wrocław, Poland

Barbara Lewczuk – Poznan University of Technology, Poland

Andrzej Janowiak – AGH University of Science and Technology, Poland

Frankie Imbriano – University of Milan, Italy

Taylor Jonson – Indiana University Bloomington, USA

Remi Tognetti – Ecole Normale Supérieure de Cachan, France

Bjørn Evertsen – Harstad University College, Norway

Nathalie Westerlund – Umea University, Sweden

Thea Huszti – Aalborg University, Denmark

Aubergine Cloez – Université de Montpellier, France

Eva Maria Bates – University of Navarra, Spain

Enda Baci – Vienna University of Technology, Austria

Also in the work of the editorial board are involved independent experts

1000 copies

POLISH JOURNAL OF SCIENCE

Wojciecha Górskiego 9, Warszawa, Poland, 00-033

email: editor@poljs.com

site: <http://www.poljs.com>

CONTENT

ART STUDIES

<i>Gula Y., Denysenko Yu., Kutasevich V., Komirenko O., Styopin D.</i>	<i>Rozenberg N.</i>
FEATURES OF COLOR USAGE IN GRAPHIC OBJECTS AND IN THE DESIGN OF PRINTED EDITIONS.....	MUSEO DEL FUTURO?10
3	

HISTORICAL SCIENCES

<i>Jafarova E.</i>
ISLAMIC CULTURE IN CONTEXT OF MEDIEVAL TOWNS OF AZERBAIJAN
22

PEDAGOGICAL SCIENCES

<i>Chieneva M., Batalova M., Bygrinscaya M.</i>	<i>Tkachenko V.</i>
DEVELOPMENT OF RESEARCH COMPETENCE IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN THROUGH ENVIRONMENTAL GROUP WORK	SELF-MANAGEMENT AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL GROWTH OF THE PERSON
26	38
<i>Dmitriev S.</i>	<i>Chemodanova G., Pavlovskaya N.</i>
ANTHROPOCONSTRUCTS OF SELF-CONSCIOUSNESS, THINKING AND ACTIVITY OF PERSON IN THE FIELD OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES	PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF ATTENTION KEEPING IN THE PROCESS OF DISTANCE LEARNING
28	43
<i>Ismailov G., Slobodenyuk A., Nevinitsyna V., Osipkina Yu., Ismailova S.</i>	
THE USE OF CREATIVE AND EXPERIENTIAL ACTIVITIES IN TECHNOLOGY LESSONS IN SECONDARY AND GENERAL EDUCATION SCHOOLS	
35	

PHILOLOGICAL SCIENCES

<i>Biyumena A.</i>	<i>Gordienko D.</i>
TOLERANCE AS A COMMUNICATIVE AND LINGUOCULTUROLOGICAL CATEGORY.....	ASPECTS OF THE STUDY OF A SCIENTIFIC TEXT IN THE FRAMEWORK OF MODERNITY
47	49

PHILOSOPHICAL SCIENCES

<i>Prepotenska M., Orel A.</i>
SNAKE CULTURE AND THE SLOW CITY (CITTASLOW)
51

SOCIAL SCIENCES

<i>Zhanabergenova A., Zhakupov A.</i>
THE MAIN ASPECTS OF COMMUNICATION BETWEEN THE GOVERNMENT AND SOCIETY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
58

ART STUDIES

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОЛЬОРУ В ГРАФІЧНИХ ТВОРАХ І В ДИЗАЙНІ ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ

Гула Є.

Професор,

Київський національний університет технологій та дизайну

Денисенко Ю.

Кандидат архітектури, доцент,

Київський національний університет технологій та дизайну

Кутасевич В.

Студентка-магістрантка,

Київський національний університет технологій та дизайну

Коміренко О.

Студент-магістрант,

Київський національний університет технологій та дизайну

Стьопін Д.

Студент-магістрант,

Київський національний університет технологій та дизайну

FEATURES OF COLOR USAGE IN GRAPHIC OBJECTS AND IN THE DESIGN OF PRINTED EDITIONS

Gula Y.,

Professor, Kyiv National University of Technology and Design

Denysenko Yu.,

PhD, associated professor, Kyiv National University of Technology and Design

Kutasevich V.,

Master student, Kyiv National University of Technology and Design

Komirenko O.,

Master student, Kyiv National University of Technology and Design

Styopin D.

Master student, Kyiv National University of Technology and Design

Анотація

В публікації відображені результати аналізу робіт з теорії кольору, доведено, що разом з комунікативною, психологічною та символічною функціями кольору однією з найважливіших функцій кольору в дизайні є гармонізуюча функція. Виявлені особливості використання кольору в графічних творах і в дизайні друкованих видань.

Abstract

The publication reflects the results of the analysis of works on color theory, it is noted that the function of harmonization is one of the most important for design, along with all known communicative, psychological and symbolic functions of color. Also the features of color usage in graphic objects and in the design of printed editions are investigated in the article/

Ключові слова: колір, особливості використання кольору, дизайн друкованих видань.

Keywords: color, features of color usage, design of printed editions.

Вступ

Колір – це властивість матеріальних об'єктів випромінювати і відбивати світлові хвилі певної частини спектра. У широкому значенні колір означає складну сукупність градацій, взаємодій, мінливості тонів і відтінків. Відомий людиною колір виникає, з одного боку, під впливом об'єктивного фізичного явища – світла, з іншого – в результаті електромагнітного випромінювання різних частот на зоровий апарат людини. Крім цих факторів, на виникнення кольорового відчуття людини впливають зоровий досвід і пам'ять, фізіологічні та психологічні особливості [1]. Колір сприймається психологічно і символічно, тому він вивчається як складний феномен багатьма фахівцями. Фізики досліджують світлові

хвилі, вимірюють і класифікують кольори; хіміки створюють нові пігменти для фарб; фізіологи вивчають дію кольору на очі і мозок, математики роблять кількісну оцінку кольорів і за відповідними координатами графіків кольору виявляють кольоровий тон і насиченість необхідного кольору, психологи – вплив кольору на психіку людини, спеціалісти з естетики досліджують закони гармонізації кольорових сполучень, теоретики і практики з композиції відшукують закономірності використання кольорів та їх поєднань у відповідності з чисельними завданнями, що стоять перед митцями.

Все різноманіття спостережуваних в природі кольорів художники і вчені здавна прагнули привнести в систему – розташувати їх в певному порядку,

виділити основні і похідні кольори. До основних кольорів, як відомо, відносяться жовтий, синій і червоний. Поєднуючи їх, можна отримати всі інші відтінки.

У 1676 році І. Ньютон за допомогою тригранної призми розклав біле сонячне світло на колірний спектр і зауважив, що він містить всі кольори, за винятком пурпурного. Спектр послужив основою для систематизації кольорів у вигляді колірного кола, в якому Ньютон виділили сім секторів: червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, блакитний, синій і фіолетовий.

Як відомо, після І. Ньютона колірне коло було удосконалене Й.Гете, який додав пурпурний колір, що отримується при змішуванні фіолетового і червоного. Крім цього, Гете першим задумався про те, що колір впливає на психіку людини, і в своїй науковій праці «Вчення про колір» першим відкрив явище «чуттєво-моральної дії кольору» [3].

Сьогодні в живопису, дизайні, архітектурі та прикладних видах мистецтва широко використовуються колірне коло Й. Іттенна. Його 12-частинне колірне коло показує найбільш поширену в світі систему розташування кольорів, їх взаємодію між собою [4]. Іттен виділив основні кольори, кольори другого порядку (зелений, фіолетовий і помаранчевий), які виходять при змішуванні пари основних кольорів і кольори третього порядку, які виходять при змішуванні основного кольору з кольором другого порядку (Рис.1.).

Потреба в систематизації кольорів продиктована практикою. Наприклад, вона важлива для теорії живопису. Спектр послужив основою для систематизації кольорів у вигляді колірного кола і трикутника. Крім перерахованих вище колірних систем, виділимо також відомий колірний атлас хіміка М. Швереля, хромометр Е. Делакруа і «Хроматоаккордеон» Р. Адамса.

Рис. 1. Колірне коло Й. Іттенна

Вплив і сприйняття кольору – складний процес, який обумовлений різними психологічними факторами і базується на фізіології нервової системи. Саме тому, В. Кандинський в своєму навчальному курсі для Баухауза робить акцент на фізичних основах колірного порядку, досліджуючи насамперед колірний тризвук жовтий - червоний - синій, з якими узгоджуються відповідно три основні форми: квадрат, трикутник, коло (Рис.2.). Тим самим,

вчений акцентує увагу на просторовій і психологічній дії окремих кольорів. Жовтий – динаміка, рух зовні, гострий кут. Синій протилежний жовтому, підсилює його якість, відчуття холоду, рух всередину, відповідає колу, тупому куту. Червоний – гарячий, рух усередині себе, відповідає врівноваженості і важкості квадрату, прямого кута на площині. Білий і чорний – мовчазні кольори: білий символізує можливість народження нового кольору, чорний означає поглинання.

Рис. 2. «Жовте-червоне-синє», В. Кандинський

Тут слід розкрити питання колірної гармонії, яка залежить, зокрема, від особливостей колірного сприйняття. Колірна гармонія – результат гармонізації – рівновага двох кольорів і більш, а також колірних груп. Аналіз еволюції теорії колірної виявлення гармонії привів до необхідності комплексного розгляду проблеми, включаючи особливості колірного сприйняття, фізіологічні та вікові особливості людини, його соціальний статус, умови навколишнього середовища і, звичайно, рівень загальної культури.

Кольори по-різному впливають на людину. Наприклад, теплі кольори - червоний, помаранчевий, жовтий – спонукають до дії, активізують, виступають як дратівливі. Холодні кольори – фіолетовий, синій, блакитний, синьо-зелений – приглушують роздратування, діють заспокійливо. Пастельні кольори мають пом'якшувальний і стримуючий вплив. Є кольори, які впливають на сприйняття простору: теплі сприймаються ближче до нас, холодні, навпаки, підкреслюють дистанцію [2].

Сприйняття кольору є процесом суб'єктивним. З естетичної точки зору колір визначається згідно переваг. З метою визначення надання переваги певному кольору в різні роки проводилися чисельні експерименти, особливо активно це питання вивчалось англійськими психологами, зокрема У. Уінчем. До сих пір проводяться всілякі експерименти в цій області. Вивчається різний вплив кольору в залежності від статі. Але не варто забувати, що дуже багато залежить від індивідуальних особливостей: характеру, виховання, територіального розташування. Стикаючись з будь-яким кольором у своєму житті неодноразово в різних предметних ситуаціях, людина виробляє своє ставлення до нього, що, безсумнівно, робить свій вплив на сприйняття конкретного кольору.

Мета роботи: виявити особливості використання кольору в графічних творах і в дизайні друкованих видань.

Завдання роботи: проаналізувати роботи з теорії кольору, виявити основні функції кольору та зробивши порівняльний аналіз, виявити особливості використання кольору в графічних творах і в дизайні друкованих видань.

Результати дослідження.

Для того, щоб найточніше розкрити зміст та особливості використання кольору в графічних творах і в дизайні друкованих видань, слід розглянути основні аспекти використання кольору

- в живопису, де були започатковані теоретичні питання та практичні напрацювання використання кольору;

- в фотографії, як новаторському засобі передачі кольорів;

- в рекламі, як в активному засобі взаємодії зі споживачем через передачу інформації за допомогою форм та кольорового рішення, що використовався з давніх часів.

Теорія кольору в живопису є досить широким поняттям. Закономірності колірного ладу в живопису – це перероблені художниками закономірності об'єктивної реальності. Колірна гармонія, колорит, контрасти – це колірні категорії, які існують в теорії кольору і які художник інтерпретує по-своєму. Однак художню творчість не можна зводити тільки до схеми і науки, художник творить не за рецептами і переважно працює інтуїтивно. а інтуїція важко піддається дослідженню, класифікаціям, виведенню закономірностей, тому залишається явищем незрозумілим. З цієї причини на сьогоднішній день у нас немає теорії живопису, як наукової дисципліни, немає теорії, яка в повній мірі викладала б основні принципи живописної майстерності.

Відзначимо, що загально відомим фактом є те, що будь - який витвір мистецтва: живописний натюрморт, фотографічний знімок, чи ілюстрація обкладинки журналу, базується на кольорових нюансах, контрастах та насиченості.

Про контрасти говориться в разі, якщо між кольорами видно чітко виражені відмінності. Коли ці відмінності найбільші, ми говоримо про діаметральний або полярний контраст. Так, протиставлення великий - маленький, білий - чорний, холодний - теплий в своїх крайніх проявах є полярними контрастами. Наші органи почуттів функціонують тільки за допомогою порівнянь. Око сприймає лінію як довгу тільки в тому випадку, якщо для порівняння перед нею є більш коротка. Але та ж лінія сприймається короткою при порівнянні з більш довгою. Подібним же чином враження від кольору можуть бути

посилени або послаблені за допомогою інших контрастних кольорів.

Домагаючись більшої виразності, художники підкреслюють колірний контраст в картинах. Найчастіше, в одному творі використовується одночасно декілька типів кольорних контрастів, а також інші контрасти, які стосуються форми (велика - мала, високе - низьке, легке - важке), тону (світле - темне), при передачі обсягу та інші.

Рис. 3. «Кошлаті соняшники» Керол Картер

Яскравим прикладом зазначеного вище, наприклад, є роботи сучасної американської художниці Керол Картер (Рис. 3.) Вона працює виключно аквареллю, але її картини виглядають дуже незвично. Керол не використовує білий фон, велику кількість «повітря» та інші стандартні прийоми акварелістів. Натомість, художниця використовує в своїх роботах чисті яскраві кольори, не змішуючи фарби, та будує композиції творів лише на контрастах. Її роботи соковиті, яскраві, мало не «електричні» [5].

Якщо говорити про фотографію, то можна зазначити, що колір виконує кілька функцій. В першу чергу, привертає увагу глядача. Можливо тому багато фотографів використовують колір, як композиційний інгредієнт фотографії [6].

Використання кольору, щоб привернути увагу – простий і дієвий спосіб. Як правило, для цього потрібна насиченість і інтенсивність кольору фотографії. Такий «тип кольору» має тенденцію захоплювати глядача і змушує фокусуватися безпосередньо на області кольору протягом довгого періоду часу. Колір дозволяє зосередитися і вихопити поглядом найважливішу деталь знімка.

Відповідно до цього, можна стверджувати, що фотографія, яка використовується у дизайні друкарських видань, відповідно до живопису, базується

на основах композиції, побудованої на кольорових акцентах.

Прикладом використання кольору в поліграфічних виданнях можна вважати відомий журнал-альбом «Eyemazing», який виходить 4 рази на рік і складається тільки з фотосерій, ретельно відібраних амстердамської редакцією (Рис. 4.). Критерії легко зрозуміти з назви – яскраві і незабутні образи, які вдало підкреслені за допомогою кольору, незалежно від жанру. На сторінках Eyemazing можуть зустрічатися відверті продукти фотомонтажу і тут же по сусідству – надихаюча добірка красивих портретів або натюрмортів [7].

Рис. 4. Приклад обкладинок журналу-альбому «Eyemazing»

Якщо говорити в цілому, сприйняття будь-якого виду поліграфічної реклами починається зі зорового ознайомлення. Зовні приваблива листівка, постер або журнал з яскравим оформленням і вміло підібраними кольорами приверне увагу споживача швидше, ніж невиразна поліграфія, навіть якщо в ній міститься більш цікавіша інформація. Тому колір при розробці поліграфічної продукції відіграє дуже велику роль.

Кольорографічне рішення друкованих видань — один з основних психологічних чинників впливу на споживача, бо зовнішній вигляд реклами націлений, в першу чергу, на емоції людини. Колір і форма стають найважливішими аспектами будь-яких графічних творів, будь яких об'єктів друкованих видань

Професійно розроблений дизайн закладає основи розвитку та успішності компанії чи події. На створення позитивного враження впливають співвідношення форм, лаконічність графічних елементів, колірні сполучення, якість поліграфії та використання різнофактурних матеріалів, а в цифрових медіа — комп'ютерні спецефекти.

Грамотне використання кольору в дизайні друкованої продукції може виконувати низку функцій: привертати увагу, покращувати запам'ятовування реклами, формувати позитивне відношення до товарів чи послуг, виокремлювати, підкреслювати окремі елементи реклами, врівноважувати композицію. Повноколірний друк приваблює споживачів і запам'ятовується на 50-80% більше, ніж чорно-біла реклама.

Необхідною умовою рекламної ефективності в дизайні є використання кольорів, залежно від очікуваних вражень та характеру товарів і послуг. Тільки тоді можливо отримати вплив кольору на визначені почуття людини, а головне — привернути увагу до товару, зацікавити та викликати бажання купити цей товар. Теплі кольори звичайно використовують для визначення "ефекту тепла" (каміни, обігрівачі, теплий одяг, літній відпочинок). Холодні — для реклами холодильників, прохолодних напоїв. Блакитний колір має стійкі асоціації з чистотою, особливо в сполученні з білим. Ці кольори використовують для реклами миючих засобів. З увагою потрібно відноситися до жовтого кольору, він може в залежності від відтінку та сполучення з іншими кольорами діяти на психіку людини як збуджуюче, так і заспокоїливо.

Луї Ческін, директор Інституту кольору у США, очолював великий колектив, 50 працівників

якого займалися вивченням впливу кольору на свідомість та підсвідомість людини. Аналіз мотивів покупок привертає увагу все більшої кількості сучасних рекламних спеціалістів. Анжела Райт, відомий експерт з питань впливу кольору на підсвідомість людини, вважає, що можливо попереджати реакцію людей на колір, який використовується у рекламі та інших джерелах візуальної інформації. Дослідження та отримання даних на цю тему дуже важливі для розвитку бізнесу, адже колір — це перше, що людина інстинктивно відчуває, коли оцінює об'єкти та приймає рішення про покупку товару.

Мистецтво реклами, або художня творчість у рекламі значить більше, ніж робота тільки графіка, живописця, ілюстратора. Поняття «художник реклами» включає в себе все візуальне уявлення телевізійного рекламного ролику або друкованої інформації: як саме розташовані слова відносно одного, які обрані розміри та типи шрифту, наявність фотографій або ілюстрацій, кольорове оформлення, а також загальна стильова єдність. Багато-які читачі сприймають рекламні оголошення у такій послідовності:

1. Дивляться на картинку;
2. Читають заголовок або назву;
3. Читають текст оголошення.

Якщо жодний з елементів не приваблює їх уваги, то користь від такої реклами значно знижується, тому необхідно відразу зацікавити читача або глядача.

Колір має психофізичний, емоційний та естетичний вплив на людину [8].

Спеціалісти зазначають три основні функції кольору в графічному дизайні взагалі і в дизайні друкованої продукції, зокрема: комунікативну, символічну, та виразну [9]. Як підфункцію комунікативної функції виділяють таку функцію кольору, як розрізнення [9]. Хоча, на наш погляд, розрізнення є також підфункцією виразності. І якщо зазначені функції комунікативності, символічності і виразності можливо віднести до функцій кольору взагалі, то ми вважаємо за потрібне зазначити ще одну функцію кольору — гармонізуючу, яка є важливою для створення естетично довершених, психологічно сприятливих рішень в будь-якому виді мистецтва, в тому числі в дизайні.

Особливості використання кольорів і сполучень кольорів в різних видах мистецтва зазначено в Таблицях 1 і 2.

Таблиця 1

Особливість використання кольору в різних видах творчості.

	Реалістичний живопис	Графічні твори	Дизайн друкованих видань	Дизайн цифрових видань
Кольори, що найчастіше використовуються				
За ступенем насиченості	Складні, не насичені	Ахроматичні або кольорові насичені і ненасичені	Насичені	Насичені
За ступенем використання ахроматичних кольорів	Чисті ахроматичні кольори фактично не використовуються	Широко використовуються ахроматичні кольори – білий, чорний, середньо-сірий		
Колористичне рішення елементів	Складні відтінки	Чорно-білі, або умовно кольорові	Найчастіше фарбування лаконічним кольором (крім реалістичних зображень)	

Таблиця 2

Особливість використання кольорових сполучень в різних видах творчості.

	Реалістичний живопис	Графічні твори	Дизайн друкованих видань	Дизайн цифрових видань
Кольорові сполучення, що найчастіше використовуються				
Головний фактор вибору колористичного рішення	Власні уподобання митця	Власні уподобання митця та сприйняття цільовою аудиторією	Сприйняття цільовою аудиторією	Виразність, привертання уваги
Головне джерело вибору колористичного рішення	Інтуїція	Інтуїція та вимоги виразності	Розраховані варіанти, відповідно до психологічних, комунікативних, символічних вимог та вимог виразності	
За ступенем контрастності	Нюанси	Найчастіше контрастні, але в залежності від цільової аудиторії і типу видання використовують і нюанси сполучення		Контрастні
За якістю передачі характеру освітлення	Використання явища тепло - холодності світла і тіні	Умовне освітлення. Передача освітлення лише тоном		
За кількістю використання кольорів і відтінків	Як правило, використання великої кількості складних відтінків	Як правило, чорно-біла графіка, або обмежена кількість локальних кольорів	Як правило, обмежена кількість кольорів і відтінків	
За загальним характером кольорової гамми	Стримана кольорова гамма	Контрастна чорно-біла чи умовно-кольорова гамма	Яскрава, активна, інколи навіть агресивна кольорова гамма	

Добре ілюструють висновки, що розміщені в таблицях Рисунки 4 і 5.

Рис. 5.

Приклади монохромних і двоколірних ілюстрацій для журналів художника Рікардо Фуманалі [10]

Рис. 6. Приклади використання кольору в графічних творах

Висновки. Колір – це складний феномен, який має комунікативні, психологічні, символічні і гармонізуючі функції, дослідження яких є дуже важливими для теорії і практики візуального мистецтва загалом, і дизайну, зокрема. В результаті дослідження були виявлені особливості використання кольору і кольорових сполучень в графічних творах і в дизайні друкованої продукції, які в силу специфіки завдань і технологій виготовлення і сприйняття друкованих видань, мають певні відмінності від кольорографічних рішень інших видів дизайну і образотворчого мистецтва. Використання кольорів і кольорових сполучень друкованої продукції залежить від особливостей цільової аудиторії, від віку, статі, соціального становища, рівня освіти, загального розвитку, виховання, релігійних та ідеологічних переконань, традицій сприйняття кольору та його символізму споживачами на різних територіях, комерційних і психологічних завдань, що стоять перед дизайнерами. Як правило, використовують досить лаконічні нюансні чи контрастні рішення. Досить ефектними, ефективними і технологічно можливими є також включення в композиції об'єктів друкованої продукції повноколірних чи монохромних реалістичних чи фантазійних зображень, символів, та інших елементів.

Список літератури

1. Кольорознавство: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Абішева С.І. - Павлодар, 2009. - 116 с.

2. Нелюбова М.В. Психологія кольору (Авторський курс лекцій) / М.В. Нелюбова./ Електронний ресурс – режим доступу: http://www.videoton.ru/Articles/pshih_color.html (дата звернення 14.07.21).

3. Гете І. В. «Вчення про колір» / І. В. Гете, 1810 - С. 72-76.

4. «Іттен І. Мистецтво кольору» / І. Іттен, Видавець Д. Аронов; М. 2004

5. Електронний ресурс – режим доступу: <https://www.carol-carter.com/shop> (дата звернення 02.09.2021).

6. Електронний ресурс – режим доступу: https://fotogora.ru/?page_id=1376 (дата звернення 02.09.2021).

7. Електронний ресурс – режим доступу: <http://www.lookatme.ru/mag/archive/experience-other/> (23.08.2021).

8. Лаптева И.И. Использование цвета в периодических изданиях // КомпьюАрт, №8, 2001, Електронний ресурс – режим доступу: www.compuart.ru (дата звернення 25.09.2021.)

9. Волкова К. Э., Бартенева Ю.В. Особенности использования цветовой гаммы в средствах массовой информации // Коллекция гуманитарных исследований. Электронный научный журнал, №3 (18) 2019, Електронний ресурс – режим доступу: www.jchr.com (дата звернення 25.09.2021)

10. Електронний ресурс – режим доступу: www.culturologia.ru (26.09.2021)

МУЗЕЙ БУДУЩЕГО?

Розенберг Н.*Кандидат искусствоведения, доктор культурологии,
профессор, консультант Общероссийской общественной
организации «Ассоциация искусствоведов»*

MUSEO DEL FUTURO?

Rozenberg N.*Doctor of Cultural Studies, Professor, Consultant Art
Critics and Art Historians Association***Аннотация**

В российской ибероамериканистике редки примеры изучения региональных культур Аргентины. Мало публикаций трудов аргентинских ученых по проблемам художественной культуры и искусства регионов страны. В данной статье рассматривается деятельность объединения «El Fogon ge Los Arrieros» («Очаг погонщиков»), с 1943 года по настоящее время. Он изменил облик столицы провинции Чако, Ресистенсии и кардинально повлиял на культурную идентичность населения и его культурные традиции. Основные направления деятельности объединения – сотрудничество с художниками, просветительская работа, взаимодействие с муниципалитетом. В Фогоне сложилась демократичная, дружеская атмосфера, которая поддерживалась его руководителями и организаторами, благодаря их личностным качествам. Речь идет о предпринимателе А. Больетти, поэте, музыканте и скульпторе Х. Д. Мене, филологе с профессорским дипломом Сорбонны Х. Т. Вареле, постановщике спектаклей и издававшей «Бюллетень Фогона», о скульпторе, проводившем культурные программы муниципалитета, Викторе Марчезе. Культурное наследие Фогона значительно. Прекрасный каталог, посвященный ему, издан в 2015 году под редакцией профессоров М. Джордано и Л. Судар Клаппенбах, стал источником для отбора и искусствоведческого анализа произведений живописи и графики разных жанров и стилевых направлений, созданных известными художниками.

Среди них П. Аудиверт, О. Батлер, А. Бермудес, Ф. Наварро, А. Карбальо, Х. Кастаньино, Р. Монсегюр, С. Серджи, С. Эрзя. Выявлены факты сотрудничества части художников с Давидом Альфаро Сикейросом. Приведены свидетельства успешного участия мастеров объединения в престижных выставках мирового уровня. Большое своеобразие и высокое мастерство присуще пейзажной живописи фогоньерос, которые отличались особой любовью к речным просторам своей земли. Представителей разных поколений с их характерными чертами мы видим в портретной живописи. Несомненным новшеством является обращение художников к фольклору коренных народов Чако. В муралах и станковых произведениях воссоздается образ мироздания, верования и обычаи коренных народов, их типаж. По преимуществу это произведения магического реализма и художники вполне осознанно развивают его выразительные средства. Аргентинские ученые разных поколений существенно отличаются в своих выводах о проблемах развития художественной культуры страны. Для их сопоставления применялся системный метод.

Abstract

In Russian Ibero-American studies, examples of the study of regional cultures of Argentina are rare. There are few publications of the works of Argentine scientists on the problems of artistic culture and art of the country's regions. This article examines the activities of the association "El Fogon ge Los Arrieros" ("The hearth of the drovers"), from 1943 to the present. He changed the face of the capital of the Chaco province, Resistencia, and radically influenced the cultural identity of the population and its cultural traditions. The main activities of the association are cooperation with artists, educational work, interaction with the municipality. A democratic, friendly atmosphere was formed in Fogon, which was supported by its leaders and organizers, thanks to their personal qualities. We are talking about the entrepreneur A. Bolletti, poet, musician and sculptor H. D. Mena, philologist with a Sorbonne professorial diploma H. T. Varela, stage director and publisher of the "Fogon Bulletin", about the sculptor who carried out the cultural programs of the municipality, Victor Marchez. Fogon's cultural heritage is significant. An excellent catalog dedicated to him, published in 2015 under the editorship of Professors M. Giordano and L. Sudar Klappenbach, became a source for the selection and analysis of art history works of painting and graphics of different genres and styles, created by famous artists. Among them are P. Audivert, O. Butler, A. Bermudez, F. Navarro, A. Carballo, J. Castagnino, R. Monsegur, S. Sergi, S. Erzya. The facts of cooperation of some of the artists with David Alfaro Siqueiros are revealed. The evidence of the successful participation of the masters of the association in prestigious world-class exhibitions is presented. Great originality and high skill are inherent in landscape painting of the Fogonieros, which were distinguished by a special love for the river expanses of their land. We see representatives of different generations with their characteristic features in portrait painting. An undoubted innovation is the appeal of artists to the folklore of the indigenous peoples of the Chaco. In murals and easel works, the image of the universe, beliefs and customs of indigenous peoples, their type are recreated. For the most part, these are works of magical realism and artists quite consciously develop its expressive means.

Argentine scientists of different generations differ significantly in their conclusions about the problems of the development of the country's artistic culture. A systematic method was used to compare them.

Ключевые слова: культурная среда, национальная идентичность, темпоральность, виоленсия, экспрессионизм, сюрреализм, магический реализм, мураль.

Keywords: cultural environment, national identity, temporality, violencia, expressionism, surrealism, magical realism, mural.

Прежде чем Фогон де лос Аррьерос (El Fogon de los Arrieros, EFA) стал музеем, возникла легенда Фогона, притягательная для все новых поколений. Выдающиеся ученые Аргентины, исследующие деятельность EFA в наши дни, сформировались в культурной среде, созданной его мастерами в столице провинции Чако, Ресистенсии. Даже сегодня, в ситуации пандемии, Фогон остается в контакте со своими приверженцами, так как в Сети на сайте появился обзор экспозиции главного зала музея.

В его пространстве в живом взаимодействии находятся произведения изобразительного искусства и рукописные тексты, предметы повседневного быта горожан и коренных народов провинции Чако, археологические артефакты. Это особенный музей, со своей темпоральностью. Принятый в музееведении термин «комплексный», явно не соответствует его сути. Он вобрал в себя память о своих создателях и тех, кто составил его славу. Она проявлена в тщательно отобранных для показа произведениях, в текстовых материалах, раскрывающих значимые ситуации их жизни и взаимоотношений.

В мастерских EFA работали художники, известные всей Аргентине, имевшие мировое признание. Это Помпей Аудиверт, Либеро Бади, Орасио Батлер, Антонио Берни, Родриго Бономе, Хуан Рамирес Брест, Эрнесто Жонкьер, Кордова Итурбуру, Хуан Кастаньино, Аида Карбальо, Рауль Монсегюр, Серхио Серджи. Среди них были художники, утвердившиеся в своих начинаниях именно в Фогоне, центре, созданном Альдо Больетти (1908 - 1979), Хуаном де Диос Мена (1897-1954), Хильдой Торрес Варела (1923 - 2002). Вряд ли можно применить к Альдо Больетти привычный термин «меченат». Он был другом тех, кто начал работать в старом Фогоне, в 1943 году, а потом продолжил в новом, авангардном по своей архитектуре, здании Нового Фогона в 1954 году. Подобно художникам, имевшим в EFA свои комнаты, Больетти тоже жил в Фогоне. Начиная свою деятельность, Больетти и Мена распределили между собой функции. Поэт, музыкант и скульптор Мена координировал деятельность художников. [1, с.2] Предприниматель Больетти занимался экономическими проблемами и взаимодействием с муниципальными властями. [1, с.5.] Особое положение занимала Х. Торрес Варела. Именно она расширила сферу деятельности объединения и, будучи профессором-лингвистом, с

дипломом Сорбонны, начала выпускать «Бюллетень Фогона», извещавший население обо всех его новостях – выставках, литературных диспутах, спектаклях. Она же была талантливым постановщиком самих спектаклей, которые шли в главном зале. Выставки, литературные дискуссии, спектакли были общедоступными. Таким образом, деятельность Фогона имела и культурный, и просветительский характер. Возникла традиция, продолжающаяся в наши дни. Три поколения жителей Ресистенсии причастны к ней. Демократизм объединения его существенная черта, сохранившаяся и тогда, когда ушли из жизни создатели Фогона.

Исследование произведений искусства, хранящихся в Фогоне, их систематизация и публикация, достойное продолжение начинаний его создателей. Научный каталог произведений живописи и графики доступен для работы с ним в Интернете. [2] Х. Торрес Варела пишет, что «...коллекция начала возникать благодаря пожертвованиям, которые сами посетители делали в доме Больетти, свои работы дарили художники, работавшие в его ателье, и благодаря приобретениям сделанным менеджерами Больетти » [1, с.] Отметим, что первоклассные работы, подаренные художниками, могли быть сделаны задолго до образования Фогона. Считалось престижным, если произведение вошло в его коллекцию. В экспозиции и в хранении есть произведения различных стилевых направлений, поэтому можно достаточно полно представить развитие станковой живописи и графики Аргентины за длительный период времени.

Графика и особенно ее печатные виды, популярна в Аргентине. [3, с. 12-14] Ее развитие неразрывно связано с газетно-журнальными изданиями, на страницах которых довольно часто помещались шаржи и карикатуры на известных людей страны. В EFA есть шарж А. Бермудеса на известного писателя О. Кирогу, автора знаменитых «Сказок сельвы», переведенных на многие языки, в том числе на русский. Шарж выполнен в 1920 году. Дружески относившийся к писателю, Бермудес артистически подчеркивает особенности его внешности. Выделяя крупные черты лица, тело он не прорабатывает вообще, показывая только левую кисть руки, превратившуюся в звериную лапу. Очевидно Бермудес приравнивает писателя к его персонажам, способным на многообразные перевоплощения.

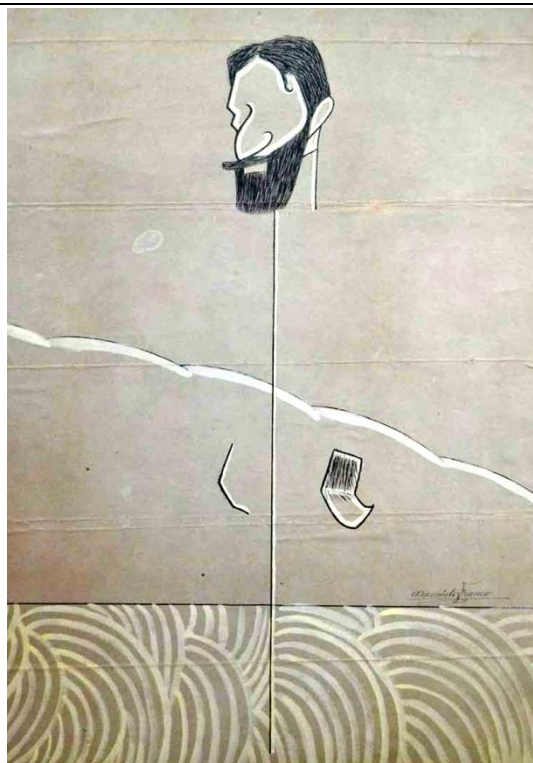

Рисунок 1. Антонио Бермудес. Шарж на Орасио Кирогу. Ок.1920 г. Бумага, чернила, акварель. Размер: 60 см x 43 см. Эль Фогон де Лос Арриерос. Ресистенсия, Аргентина.

Источник: El patrimonio artístico de El Fogón de los Arrieros: primera parte [The artistic heritage of El Fogón de los Arrieros: first part]/ - 1st ed. - Resistance: Instituto de Investigaciones Geohistóricas [Resistance: Institute of Geohistorical Research]. Digital book, PDF. p. 152[Online]Available at:<http://www.ugr.es/~rgutierr/PDF1/193.pdf> (In Spanish)

Литография Э. Петторути «Философ 1918» произведение значимое во многих отношениях. В молодости он увлекался синтетическим кубизмом. Со временем художник переводит часть своих картин в литографию. Они были напечатаны в одной из лучших мастерских Парижа, с которой сотрудничали Пикассо, Матисс, Брак, Шагал и Миро. В мощной фигуре, заполнившей все пространство листа, в динамичном взаимодействии геометрических плоскостей, составляющих ее, в продуманном

цветовом решении, ошутим дух времени, стремление к эксперименту. Философ напоминает скорее средневекового рыцаря в доспехах.

Портретный жанр представлен в ЕФА различными произведениями, отличающимися яркой типажностью. Среди них «Портрет жены» (1936-1937 гг.), созданный С. Серджи. Это чрезвычайно тонко и тщательно выполненная ксилография. Строгой профильностью, ясностью черт и спокойной отстраненностью, портрет напоминает образец медальерного искусства. Взгляд красивой модели направлен мимо зрителя.

Рисунок 2. Серхио Серджи. *Моя супруга*. Ок. 1936 – 1937 гг. Ксилография. Размер: 23 см x 29,7 см. Эль Фогон де Лос Арриерос. Ресистенсия, Аргентина.

Источник: El patrimonio artístico de El Fogón de los Arrieros: primera parte [The artistic heritage of El Fogón de los Arrieros: first part]/ - 1st ed. - Resistance: Instituto de Investigaciones Geohistóricas [Resistance: Institute of Geohistorical Research]. Digital book, PDF. p. 152[Online]Available at:<http://www.ugr.es/~rgutierr/PDF1/193.pdf> (In Spanish)

О вкусовых пристрастиях современников говорит пастель любимого аргентинцами художника Р. Солди «Шляпа». Обаяние юности, грация, сквозящая в незавершенном жесте, наконец светлый наряд, – все эти черты могли быть присущи девушке другой эпохи. И может быть этот образ – мечта не случайно возник в воображении Солди, ведь он был сценографом. Но так или иначе, именно эта вещь покорила сердца друзей А. Больетти, которые подарили ему пастель на день рождения. Иное, далеко не умиротворенное настроение присутствует в экспрессионистском двойном портрете П. Пресаса

«Сестры» (1950г.) или в мрачном сюрреалистическом образе «Ухо» (1958 г.) Х. Грела, содержание которого не поддается однозначному толкованию. Биография этого художника типична для мастеров его поколения, которые стремились найти себя в различных художественных течениях. Отказ от миметических средств был обусловлен для них поиском внутренней сущности человека. Персонаж «Уха» предстает застывшим деревянным манекеном с уродливыми конечностями.

Рисунок 3. Хуан Карлос Кастањино. Купальщицы. Бумага, акварель. Размер: 32 см x 37 см. Эль Фогон де Лос Арриерос. Ресистенсия, Аргентина.

Источник: El patrimonio artístico de El Fogón de los Arrieros: primera parte [The artistic heritage of El Fogón de los Arrieros: first part] / - 1st ed. - Resistance: Instituto de Investigaciones Geohistóricas [Resistance: Institute of Geohistorical Research]. Digital book, PDF. p. 152[Online]Available at:<http://www.ugr.es/~rgutierr/PDF1/193.pdf> (In Spanish)

Обнаженная натура в пейзаже, это классический для европейской живописи мотив. Х.К. Кастањино преобразует его в мотив, характерный для аргентинской действительности. Две полуобнаженные женщины беседуют на берегу реки, третья чуть поодаль что-то ищет в песке. Контрастные по своей телесности фигуры двух стоящих на первом плане собеседниц сразу привлекают к себе внимание. Впечатление от эмоционального напряжения сближающего их, смягчено колоритом, построенном на легких цветовых отношениях голубых, зеленоватых, розовых оттенков акварели. В начале 1950-х годов Кастањино находился под сильным влиянием китайской живописи, с которой он познакомился во время поездки в эту страну. Приверженность пейзажистов Аргентины к своеобразной красоте ее природы, выразилась в разнообразии

мотивов произведений. Это далекие пейзажи с монументальными горными грядами, вписанные в просторы пампы уютные поселения и особенно – речные и морские пейзажи. Многие пейзажисты много путешествовали, недели и месяцы проводя на воде. «Человеком Дельты» называли Р. Монсегюра, друга Фогона. По Паране на яхте «Чубаско», приплыл в Ресистенсию известный художник С. Ф. Наварро, получивший приглашение писать в Фогоне фреску. Особенно тесно был связан с побережьем реки Тигре О. Батлер. С 1934 г. он почти не покидал родных мест, где его называли «Художник Тигре». Литографии с видами побережий отмечены особым декоративным стилем, присущим именно Батлеру. Одна из них – подарок художника, вошла в основную экспозицию ЕФА.

Рисунок 4. Орасио Батлер. Пейзаж Тигре. 1957 г. Литография. Размер: 38 см х 30 см. Эль Фогон де Лос Арриерос. Ресистенсия, Аргентина.

Источник: El patrimonio artístico de El Fogón de los Arrieros: primera parte [The artistic heritage of El Fogón de los Arrieros: first part]/ - 1st ed. - Resistance: Instituto de Investigaciones Geohistóricas [Resistance: Institute of Geohistorical Research]. Digital book, PDF. p. 152[Online]Available at:<http://www.ugr.es/~rgutierr/PDF1/193.pdf> (In Spanish)

Человеческое жилье в куще огромных первозданных деревьев кажется хрупким, фигурки людей – маленькими. Отмечается особая приверженность Батлера к достоверному изображению деревьев «...сосен, араукарий, цик, плакучих ив...» [2, p. 59] У Р. Монсегюра мотив воды приобретает символическое значение. Особенно в муральях, где первозданные воды омыают все сущее, созданное великими богами. Этот художник одним из первых в Аргентине обратился к мифологии коренных народов и в своих знаменитых муральях «Генезис Чако» придал конкретный облик древним духам. Это

«Творцы мира», «Четыре ветра», «Йаситере». Природное начало и мир человека связаны, по мысли художника, пронизывающими все сущее ритмами. Эта идея воплощена в акварели «Музыка» (1962 г.), в которой в композиционную целостность и гармонию приведены мягкие волнистые формы и жесткие угловатые очертания тел музыкантов, плоскость солнечного диска и обрамляющее композицию тело змеи. Графические контрасты красного, черного и белого придают акварели особую четкость.

Рисунок 5. Рауль Монсегур. Музыка. 1962 г. Бумага, акварель, темпера. Размер: 33 см x 25 см. Эль Фогон де Лос Арриерос. Ресистенсия, Аргентина.

Источник: El patrimonio artístico de El Fogón de los Arrieros: primera parte [The artistic heritage of El Fogón de los Arrieros: first part] - 1st ed. - Resistance: Instituto de Investigaciones Geohistóricas [Resistance: Institute of Geohistorical Research]. Digital book, PDF. p. 152[Online]Available at:<http://www.ugr.es/~rgutierr/PDF1/193.pdf> (In Spanish)

Произведения Монсегюра далеко не всегда отличались цветовой лаконичностью. Сложной цветовой гармонии он достиг в одной из самых поэтичных своих работ – муралы «Гребцы Луны», которую он написал для Фогона. Восхищенный анализ колорита этого произведения, в котором золотистые, фиолетовые и зеленые тона приобретают мерцающие оттенки под светом Луны, есть у М. Джордано и Л. Итурбуру. [2, p. 33]

В муралах «Генезис Чако» мифологические персонажи обитают в особом сюрреалистическом пространстве, их облик воссоздан на основе фольклора индейцев, и это стало новым явлением в искусстве Аргентины. Далеко не всегда творческая эволюция художника была столь очевидна, как это произошло с Монсегюром. Творческий путь С. Ф.

Наварро тоже привел его к новому пониманию смысла искусства, но позже. Они почти ровесники, учились в Париже в Академии А. Лота. Вернувшись на родину, художник совершает длительное путешествие по северо-востоку Аргентины. Его фреска «Уборка урожая» в новом здании FLA, свидетельствует больше о прекрасном знании традиций фресковой живописи итальянского Возрождения, чем о современных инновациях. В 1962 году, когда была написана акварель «Музыка», Наварро создал картину «Рыбалка», - пронизанное солнечным светом полотно, в котором ему удалось соединить импрессионистические и кубистские приемы для придания предметам определенной символики. [2, p. 79]

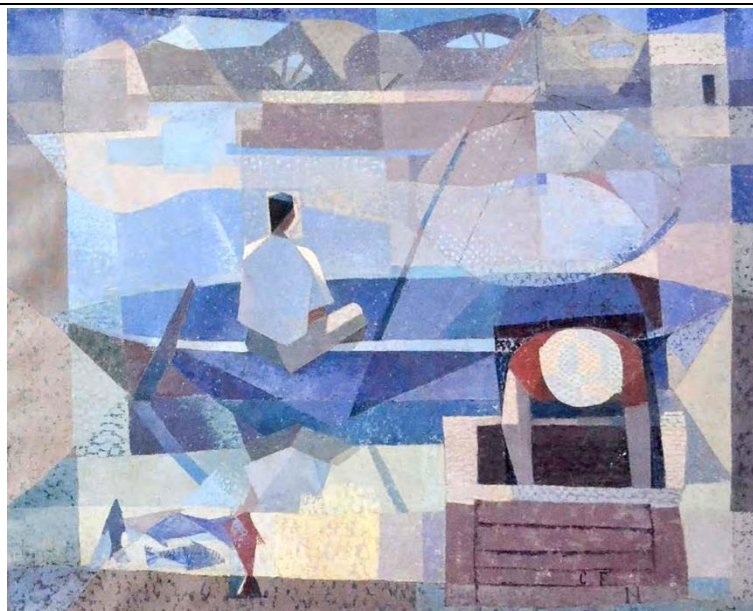

Рисунок 6. Сезар Фернандес Наварро. Рыбалка. 1962 г. Холст, масло. Размер: 80 см x 100 см. Эль Фогон де Лос Арриерос. Ресистенсия, Аргентина.

Источник: El patrimonio artístico de El Fogón de los Arrieros: primera parte [The artistic heritage of El Fogón de los Arrieros: first part] - 1st ed. - Resistance: Instituto de Investigaciones Geohistóricas [Resistance: Institute of Geohistorical Research]. Digital book, PDF. p. 152[Online]Available at:<http://www.ugr.es/~rgutierr/PDF1/193.pdf> (In Spanish)

Анализируя свое творческое развитие, Наварро напишет «Хотя я был в каком-то посткубистском движении, мою картину можно рассматривать в рамках магического реализма, то есть извлечения определенных поэтических элементов из реальности и наделении определенных вещей магическим смыслом». [р. 80] Остаётся сделать вывод, что «Гребцы Луны», не говоря уже о «Творцах мира», «Йаситере» и «Четырех ветрах» из «Генезиса Чако» вполне завершённые произведения магического реализма. Муралы Фогона, по замыслу А. Больетти и архитектора здания нового Фогона О. Маскерони не должны были стать и не были одностильными [4]. Одни из них по своим мотивам ближе к реальной жизни, другие имели символическое и отвлеченное содержание. В интерьере они

акцентировали отдельные зоны пространства. Рядом с этими монументальными произведениями многочисленная и разнообразная станковая живопись и графика основной экспозиции не исчезают из поля зрения. Произведений костюмбризма здесь нет. Этнографическую описательность заменил свежий, аналитический взгляд на действительность. Избегая сюжетики, в муралах и в станковых произведениях художники неоднократно обращаются к темам музыки и танца. В мотивах городского пейзажа как в литографии А. Карбальо «Хвост», появляются социальные типажи – персонажи из которых и состоит хвост – очередь на автобусной остановке.

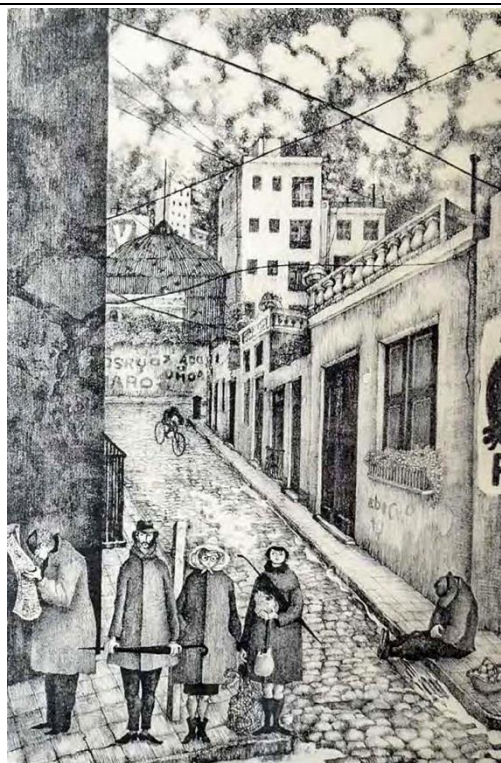

Рисунок 7.

Аида Карбальо. Хвост. 1964 г. Литография № 61, серийный номер N 1 39. Размер: 55, 57 см x 37 см.

Источник: El patrimonio artístico de El Fogón de los Arrieros: primera parte [The artistic heritage of El Fogón de los Arrieros: first part]/ - 1st ed. - Resistance: Instituto de Investigaciones Geohistóricas [Resistance: Institute of Geohistorical Research]. Digital book, PDF. p. 152[Online]Available at:<http://www.ugr.es/~rgutierr/PDF1/193.pdf> (In Spanish)

Определенное влияние монументального искусства можно проследить в станковой живописи.

Например в шелкографии Э. Торре «Красное платье».

Рисунок 8. Эдди Торре. Красное платье. 1964 г. Акрил на картоне. Размер: 100 см x 70 см.

Источник: El patrimonio artístico de El Fogón de los Arrieros: primera parte [The artistic heritage of El Fogón de los Arrieros: first part]/ - 1st ed. - Resistance: Instituto de Investigaciones Geohistóricas [Resistance: Institute of Geohistorical Research]. Digital book, PDF. p. 152[Online]Available at:<http://www.ugr.es/~rgutierr/PDF1/193.pdf> (In Spanish)

Сюрреалистическая трактовка темы материнства сопряжена с пейзажем и условно решенным

пространством. Современные аргентинские исследователи задаются иногда вопросом – было ли искусство Фогона деполитизированным? И нередко

для сопоставления рассматривается искусство знаменитых мексиканских муралистов Д. Риверы, К. Ороско и Д. А. Сикейроса известное во всем мире социально – протестной живописью.

В 1933 году, после приезда в Буэнос Айрес, Сикейрос организовал литографскую мастерскую, чтобы познакомить аргентинских художников с опытом распространения в литографии актуальных социальных идей. В этой мастерской приняли участие Спилемберго, Берни, Урручуа, Корнет, Каста-ньино. Большой интерес привлекла конференция Сикейроса «Художник на службе революции», состоявшаяся в Росарио в том же году. Вскоре после этого в Росарио появилась группа художников, которая заявила, что разделяет взгляды Сикейроса и особенно, что для них значимы этнические аспекты, поэтика региональной истории. Так Л. Гомбартас пишет о своем стремлении выразить национальное начало, «...магико-мифические структуры, сохранившиеся в сознании метисного населения пригородов Росарио» [2, р. 88] В экспозиции ELF есть акварель художника «Женщины», персонажи которой заняты исполнением таинственного обряда. Именно эта проблематика привлекла внимание к искусству художника на национальных и международных выставках.

О виоленсии, как неизбежной составляющей современной жизни свидетельствуют произведения

Ф. Люденьо «Заклоченный» и «Нога в земле» П. Аудиверта.

Все средства живописи сконцентрированы в образе замученного, подвергавшегося пыткам человека. И ничто не отвлекает от восприятия желтовато-серого лица с подтеками крови. Данное в профиль, это лицо перечеркивают прутья решетки. Очевидно, что возврата из темницы не будет. Лицо заключенного написано в натуру и занимает всю плоскость картины. Возможно, что она попала в экспозицию уже после смерти автора не случайно. Слишком опасно было прикасаться к теме борьбы с диктатурой. Она уничтожала своих противников беспощадно. В наши дни стало известно, что в 1940е годы в провинции Чако против хлопковых магнатов действовали вооруженные отряды коммунистов-герильерос. [5] И вполне может быть, что у картины Люденьо есть документальная основа. В творчестве русско-аргентинского скульптора С. Эрзы, друга Фогона, мотив жертвы в 1930-е годы занял особое место. По лаконичному композиционному решению его «Мертвый герой» перекликается с «Заклоченным».

Тема смерти разработана скульптором с предельной пластической убедительностью. Отсеченная от тела голова, лежащая на боку, застыла в своей неподвижности, запали глазницы и как у Люденьо, только стекающая по лицу кровь, говорит о перенесенных страданиях.

Рисунок 9. Степан Эрзя. Казнённый. 1936 г. Кебрачо. Размер: 48x74x58. МРМММ, г. Саранск. Фото автора.

Творчество одного из самых известных аргентинских художников П. Аудиверта представлено в экспозиции гравюрой «Нога в земле» из серии «Мексиканские темы», беспощадной и трагической по своему замыслу. Крупноплановое изображение останков израненной стопы, сквозь которую прорастают травы, становится метафорой бренности человеческой плоти, беззащитности человека перед стихиями жизни. В контексте названия серии, она воспринимается как символ жертв мексиканского крестьянства, принесенных во время революции,

монументальный памятник этим жертвам. Созвучие творчества Аудиверта и Сикейроса - следствие общих типологических черт, присущих искусству этих латиноамериканских художников. Подтверждением чего стали слова Сикейроса «(это Н. Р.) ...один из самых сильных профессионалов в искусстве печати во всем мире. Сегодня...мексиканцы подтверждают мудрость творчества этого коллеги. Идеальное красноречие лаконичности при мощном космическом масштабе.» [2, р. 33]

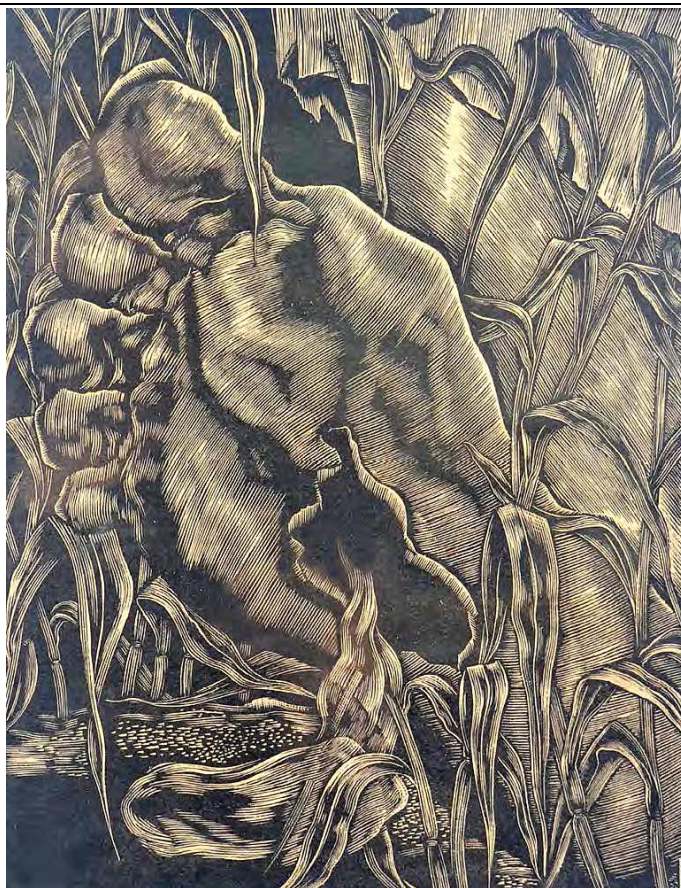

Рисунок 10. Помпей Аудиверт. Нога в земле. 1947. Гравюра на линолеуме. Размер: 28 см x 21 см.
Ресистенсия. Коллекция Эль Фогон де лос Арриерос.

Источник: El patrimonio artístico de El Fogón de los Arrieros: primera parte [The artistic heritage of El Fogón de los Arrieros: first part]/ - 1st ed. - Resistance: Instituto de Investigaciones Geohistóricas [Resistance: Institute of Geohistorical Research]. Digital book, PDF. p. 152[Online]Available at:<http://www.ugr.es/~rgutierr/PDF1/193.pdf> (In Spanish)

Уже в первое десятилетие деятельности Фогона, его художники стали известны за пределами Чако, на общенациональных выставках, у некоторых прошли персональные выставки. Как настоящую победу они праздновали участие в Венецианской биеннале, где раздел Аргентины был представлен именно их произведениями. [2, p. 122] Значимым событием стало участие в Панамериканской выставке в Вашингтоне в 1962 году. В наши дни в Буэнос-Айресе есть Дом Чако (Casa del Chaco), с 23.07 – 30.09.2015 года там прошла выставка с примечательным названием «Чако в Буэнос-Айресе. Иконы Чако: Эль Фогон де Лос Арриерос». Факты стали подтверждением того, что мастера Фогона вышли далеко за рамки регионального, провинциального искусства, стали общенациональными художниками.

В этом процессе, как считает известный исследователь искусства Латинской Америки Н. А. Шелешнева-Солодовникова «...приобщение латиноамериканских художников к новейшим европейским течениям открывало для них свою Америку... Так обстояло дело с возникшим ... в Латинской Америке живописным вариантом «магического реализма», имевшего своего европейского двойника – сюрреализм». [6, с.14] Действительно, довольно близко соприкасавшиеся с Фогоном из-

вестные аргентинские писатели О. Кирога и Х. Борхес относились к направлению магического реализма с его эмоциональным сверхнормативностью, иррациональным восприятием действительности, интуитивизмом. Причем персонажи Кироги и люди, и звери обитают в основном в сельве, в то время как герои Борхеса – городские жители. Ростки сюрреализма обнаруживаются в произведениях всех жанров, имеющих в экспозиции EFA. И они тем заметнее, чем больше приблизился художник к стихии мифа коренных народов, к их традициям. Этот процесс наиболее явно обнаружился как некий внутренний позыв в творчестве мастеров, близко соприкасавшихся с индейцами, сопричастными их проблемам. Вспомним мураль Урручуа «Приобщение индейцев к цивилизации», цикл муралей «Генезис Чако» Монсегиора, станковую графику Гомбартаса и Аудиверта. Социокультурная ситуация в Чако отличалась особыми сложностями. Именно здесь длилось Завоевание пустыни, которое завершилось истреблением 1/10 части коренного населения ради распределения земель, где индейцы вели свое кочевое хозяйство, в пользу эмигрантов. Единая аргентинская нация сложилась как целое позже других народов Южной Америки. Именно об этом писал в своей Истории искусства аргентинцев Х. Л. Пагано, горестно восклицая –

«Кто мы такие?». [7, p. 35] В постоянном многотысячном притоке эмигрантов он видел причину неустоявшейся культурной традиции. И только ближе середине 1950х годов 20 века в художественной культуре Аргентины определились черты подлинно национальной традиции. Именно в Ресистенсии усилиями художников ЕФА процесс сложения национальной культуры обрел наглядную целостность. Следствием просветительской деятельности стала Программа благоустройства Ресистенсии, автором которой был А. Боллетти.

В ходе реализации ее, был достигнут подлинный синтез архитектуры, скульптуры и монументальной живописи. В преобразившемся городе особое значение приобрела скульптура причем образы индейцев, созданные К. Домингесом и К. Скеноне стали программными. В противостоянии с клерикалами фогоньерос победили. Их армией стали сотни скульптур и обнаженных в том числе, которые украшают Ресистенсию, после каждого нового Международного биеннале скульптуры, проводящихся здесь более 30 лет. Теперь, по решению правительства Аргентины, столица Чако получила статус столицы скульптуры страны. А Фогон стал национальным достоянием провинции. В Аргентине отдают должное провинциальным художественным музеям. Уникальность Фогона в его многофункциональности, к которой стремятся многие современные музеи. Но ЕФА это часть истории Чако на сложном пути формирования единой нации и единой национальной художественной культуры. Гаучо Мена и индеец Домингес много для этого сделали. Пагано между тем считал, что для мирной интеграции в аргентинское общество индейцы должны идти вслед за миссионером. Он начинает "Историю искусства аргентинцев" с изваяния Христос Смиранный и Терпеливый, выполненного народным мастером Хосе Индио. Эту мысль и тот же пример повторяет в 1965 году искусствовед более молодого поколения Р. Бругетти в "Истории искусства в Аргентине." [8] При президенте Пероне индейцам были даны гражданские права, но гарантий их применения не существовало. Современные исследователи истории культуры Чако значительное внимание уделяют социальным проблемам индейцев, изучают их фольклор и народное искусство. Острых тем не избегает в своих статьях и публичных выступлениях М. Джордано. [9] Таким образом, они не замыкаются в пределах узко-академических проблем.

Исследование выполнено при поддержке РФФИ проект 20012-00428

Список литературы

1. Torres Varela H. El (1979) Fogón (Introducción). El Chaco y su Cultura. Esculturas. Buenos Aires, 36 p
2. Giordano, M., Sudar-Klappenbach, L. (2018) El patrimonio artístico de El Fogón de los Arrieros: primera parte / - 1a ed. - Resistencia: Instituto de Investigaciones Geohistóricas. Libro digital, PDF. p. 152 [электронный ресурс] URL: <http://www.ugr.es/~rgutierr/PDF1/193.pdf> (дата обращения 15.05.2021)
3. Burucua, E. (2014) Nueva Historia Argentina. Arte Sociedad y Política. (I) <https://ru.scribd.com/document/263798898/EMILIO-BURUCUA-Nueva-Historia> (дата обращения 10.03.2021)
4. Копанева, М. (2021) Архитектурное пространство культурного центра «Эль-Фогон-делос-Аррьерос» (г. Ресистенсия, провинция Чако, Аргентина) как метафора региональной идентичности // *Общество: философия, история, культура*, № 7. С. 93–98. <https://doi.org/10.24158/fik.2021.7.16>.
5. https://360wiki.ru/wiki/Communist_Party_of_Argentina (дата обращения 12.04.2021)
6. Шелешнева-Солодовникова, Н. Соотношение общерегионального и национального живописи Латинской Америки // *Культура Латинской Америки*. https://www.indiansworld.org/Latin/latin_america_culture04.html#.YQgx98RR2po (дата обращения 20.05.2021)
7. Pagano, X.L. (1937) El arte de los argentinos. - Buenos Aires, (I) p.35
8. Brugetti, R. (1965) Historia del arte en Argentina. - Mexico,
9. Giordano, M. (2004) Discurso e imagen sobre el indígena chaceno/ Ediciones Al Margen, La Plata, ISBN 987-1125-37-2
10. Giordano, M. (2018) Loreto: memoria guaraní jesuitica viva en el Ibera: muradas en torno a su formación historica, cultural y geografica /1a ed compendiada. - Resistencia: Instituto de Investigaciones Geohistóricas; Loreto: Municipalidad de Loreto. ARCHIVO Digital: online ISBN 978-978-4450-01-02
11. Giordano, M. (2011) Identidades en foco. Fotografía e Investigación social. Published

HISTORICAL SCIENCES

ISLAMIC CULTURE IN CONTEXT OF MEDIEVAL TOWNS OF AZERBAIJAN

Jafarova E.

*Institute of Archaeology and Ethnography,
National Academy of Sciences of Azerbaijan*

Abstract

The medieval towns of Azerbaijan turned out to be in close connection with the Muslim East, which influenced the architectural appearance, material and spiritual life of the towns, and significantly changed the norms of artistic expressiveness.

The spread of Islam led to the construction of mosques, minarets, *khanegahs*, *madrasahs*, the appearance of epitaphs on buildings, coins, ceramics, which became one of the most effective means of decoration, that were found in huge numbers during archaeological excavations of the medieval towns of Baku, Shamakhy, Shabran, Gabala, Derbent

The medieval towns of Azerbaijan, like the Muslim East, had a three-stage planning structure - a citadel (*naringala*), a town (*shahrstan*, *icheri sheher*) and a suburb (*rabad*, *bayir sheher*).

Archaeological artifacts - monochrome and polychrome vessels, highly glazed pottery and porcelain products, glass products, adornments found in cultural layers - serve as a visual factor not only in the development of trade ties, but also emphasize the predominance of Islam among other religious confessions.

Keywords: Azerbaijan, medieval town, Islamic culture, monuments, architecture.

The medieval towns of Azerbaijan turned out to be in close connection with the Muslim East, which influenced the architectural appearance, material and spiritual life of towns, and significantly changed the norms of artistic expressiveness. The development of urban culture in Azerbaijan had its own specificity and a number of features. An important criterion in determining the status of a medieval town was its role reached as a result of long-term economic development, revive of crafts and trade. The towns of Azerbaijan were a mediator of trade routes between East and West [1, pp. 138-139; 12, p. 108; 15, pp. 70-71].

Cultural, spiritual, political and economic ties connecting different countries were developing gradually. For many centuries, an integrated single geopolitical space and community have been formed, which determined the fate of peoples. The growth of crafts became an important aspect for the development of medieval urban culture. The process of mutual influence of Islamic culture and intercultural communication in the system of world civilization was realized through the Great Silk Road [13, p. 354]. The countries of the East and West contacted, developing national traditions in interaction with the cultures of other peoples, which strengthened the information space and tendencies in the development of international relations.

The dissemination of Islam led to the construction of mosques, minarets, *khanegahs*, *madrasahs*, the appearance of epitaphs on constructions, coins, ceramics, which became one of the most effective means of decoration, that were found in huge numbers during archaeological excavations in the medieval towns of Baku, Shamakhy, Shabran, Gabala, Derbent [1, p. 36, 168-169; 15, c.105].

Muslim architecture has also significantly manifested itself in the construction of religious monuments, which combine memorable places and objects associated with religious outlooks that took place in the life of the population, the state, into works of material and spiritual creativity of artistic value.

During their reign, the Shirvanshahs (9th -14th centuries) expanded the construction of mosques, minarets, mausoleums and *khanagahs*, which were decorated with magnificent colorful tiles and ornamental decor, supported the cult of holy sheikhs [7, p.165; 6, p. 148; 10, p. 98] Most of the monuments that embody the medieval Islamic architecture of Azerbaijan have survived, many of them have been studied by archaeologists and architects.

A mosque in the system of urban architecture was an integral part of Islamic culture and, in general, determined the appearance of the Eastern town. Big and small mosques are known in the medieval architecture of the towns of Baku, Shamakhy and Derbent. For certain reasons, some mosques have not survived to this day in their original form – the Bibi-Heybat in Shikhlar (Baku, 13th century) and the Juma mosque in Shamakhy (8th century) [7, p. 158].

Information about some cult monuments of Shamakhy and Shabran is reflected only in written sources. The absence of a Juma (Friday) mosque in the first quarter of the 10th century in the Muslim town of Shamakhy, the capital of the Shirvanshahs, is explained by the fact that the old mosque was destroyed during an earthquake. Archaeological excavations in the courtyard of the Juma mosque in Shamakhy have revealed two cultural layers, the lower layer dated back to the 9th – 10th centuries. The Juma Mosque of Shamakhy in the view in plan is an elongated rectangle 38x12.8 m in size, which consisted of three squares. Archaeological artifacts confirm the existence of the Juma mosque in the 8th – 9th centuries [15, p.26; 16, pp.86-88].

Cathedral and quarter mosques built in different periods have survived on the territory of modern Baku. Among them is the Cathedral Mosque of Muhammad Bin Abu - Bekr – “Siniq Gala”, located in the southwestern part of the “Icheri Sheher” fortress. The mosque consists of a rectangular room with a pointed arch with a *mehrab* (sanctuary) [24, p.9]. On the north

wall of the mosque to the left of the entrance door, outside there is a small rectangular stone slab with an Arabic inscription in four lines [24, p.17].

There is 12 m high a low minaret near the mosque [23, p. 49]. The upper ground has a barrier made of stone slabs with a carved geometric ornament, below there are large stalactites, under which there is a fine inscription in Kufic script with a text from the Qur'an [7, p. 26]. The small balcony railing is made in the *she-beke* (tracery) style of a geometric pattern built in a combination of stars and polyhedrons. The walls are made of stone (limestone) in compliance with the horizontal rows of masonry. The lower floor of the "Siniq Gala" covered an area of 30 square meters, in the form of an irregular rectangle, and the walls were about 1 m thick. The room was covered with a 3 m high lancet arch. In the western part of the northern and southern walls, many -tiered structures resembling altars were built [8, c. 105-106].

In the southeastern part of Baku, near the Qiz Qalasi (Maiden Tower), there is the Ashura Mosque (Lezgi), which is an elongated quadrangular room in plan, covered with a pointed arch without a minaret. The mosque was built of well-hewn stones, inside the mosque above the *mehrab* there is an inscription with the date 567 (1171–1172) and the name of the master of artistic carving - *ustad - najar* Ashur, son of Ibrahim Bakuyi (Ashurbeyli 1992, 148). In the fortress near Qiz Qalasi there is a small mosque called *Masjidi Bazzad*, a mosque of cloth merchants, with a Kufic inscription on the wall [6, p. 148]. In the 13th – 14th centuries, in Baku and the adjacent villages of Absheron, small quarter mosques were also built - Khidir - mosque (1301), Mirza-Ahmed-mosque (1345), Chin-mosque (14th century), Gilek-mosque (14th century) [24, p. 13; 7, pp. 165-166].

Among the constructions of Islamic culture in Derbent, the Juma mosque, the palace buildings and madrasahs are notable. The Juma Mosque in Derbent is the biggest cult structure. The layout and walls of the structure stretched along the east-west axis have been preserved, the interior of which consists of three naves, separated by supporting pillars. The mosque is 68 m in length and 28 m in width. The lower parts of the walls and pillars are made of large slabs processed on lime mortar, and the arches above the naves, the upper part of the north wall and the dome of the mosque are made of baked bricks measuring 20-24x20-24x4.5 cm and belong to the later period of the restoration of the building in the 14th century.

Among the structures of Muslim architecture of the khanegah type, a special place is occupied by the Khanegah on the Pirsaat River – "Pir Hussein", which is compared with the *rabats* (*ribats*). The Khanegah includes a complex of structures consisting of a mosque with adjoining small rooms, the burial vault of Pir Hussein, a minaret and small rooms [9, p. 541]. The minaret of the Pir Hussein Khanegah is one of the characteristic minarets of the Shirvan group, and it contains an inscription and the date of the building [24, p.41]. The mosque was built of cut stone with a pointed vault; the floor was covered with stone slabs. The *mehrab* was decorated with artistic carvings with the inscriptions

"blooming Kufi" and floral ornaments combined with multi-colored tiles. The above-panel frieze was decorated with tiles covered with a gold chandelier, painted in cobalt and greenish-turquoise tones. The complex was surrounded by fortress walls. Outside the walls there was a caravanserai covered with stone arches [7, p. 93]. Not far from the town of Shamakhy there was one more khanegah – "Pir_Mardakyan" (12th-13th centuries), which includes a mausoleum built of well-hewn stone, as well as the remains of structures - a mosque, a caravanserai, *hujras* (mosque cells) [3, p. 386].

Monuments of Islamic culture, on the whole, made up a certain architectural concept of the medieval town. The structures of the religious context, built during the period of strengthening of the statehood of the Shirvanshahs, emphasize the peculiar artistic direction of the architectural schools of Azerbaijan, which, in the system of Islamic architecture, was distinguished at the same time by local color and stylistic features. The cult monuments of Baku, Shamakhy contain the features of the Shirvan-Absheron architectural school, which are characterized by the integrity of the architectural and artistic image, the very scale of the whole and the details, the clarity of geometrized volumes with the economical use of internal space [2, pp. 82-83]. Islamic architecture reflects the commonality of the Shirvan minarets with the minarets of the mosques of Urmia, Ardabil, Derbent, the Great Bulgars, Central Asia, as well as Turkey and Egypt, which is associated with the strengthening of cultural ties [24, p. 17].

Archaeological artifacts are valuable source in the study of medieval urbanization. Systematic archaeological investigations in Azerbaijan have supplemented the information of written sources about the development of cultural ties between Azerbaijan and the East. A rich ceramic complex - monochrome and polychrome vessels, highly glazed pottery and porcelain products, glass products, ornaments found in cultural layers, serve as a visual factor not only in the development of trade relations, but also emphasize the predominance of Islam among religious beliefs [1, p. 129; 6, p. 72; 4, p. 119].

Archaeological and written sources indicate that big towns were located in economically developed and densely populated areas, on the main trade routes and in strategically important places. Their formation as centers of craft and trade began in the 9th-10th centuries and developed especially rapidly over the next two centuries. Archaeological investigations confirm the dense settlement within the town, in the Middle Ages, many big towns slightly exceeded the size of the settlements of the previous period [4, p. 120].

The medieval towns of Azerbaijan, like the Muslim East, had a three-stage planning structure - a citadel (*naringala*), a town (*shahrstan*, *icheri sheher*) and a suburb (*rabad*, *bayir sheher*). Archaeological study of the structure of a Muslim town provided extensive scientific information on the development of urban culture; administrative, fortification, cult, palace, public buildings (bath-houses), reservoirs (*ovdans*), caravanserais, and handicraft workshops were investigated [14, pp.114-116].

Medieval public bath-houses, studied in Baku, Shamakhy, Shehergah (Kurdamir), chronologically refer to the 12th-13th centuries [17, p. 262; 15, p.103]. The bath-houses of the 14th-15th centuries preserved in Baku (the bath-houses of Kazim-bey, Haji-hamami) confirm the stability of the previously established traditions. Caravanserais were distinguished by their versatility, served as a center for the manufacture of handicrafts, were used as warehouses for goods, at the same time were a place of trade along the Great Silk Road, as well as with neighboring regions [3, p. 385; 12, p. 109; 11, pp. 82-83; 6, p. 177]. Caravanserais, which were located on trade routes (Sangachal caravanserai, Miajik and Khillmilli caravanserais), in the suburbs and inside the town [15, pp. 84-85] were known. Caravanserais of open type, square shape have been preserved in the center of Baku - Small (Khan) caravanserai (12th century), Bukhara caravanserai (15th century), the Multani caravanserai (15th century).

Numerous artifacts of ceramic production reflected the influence of Islamic culture on the artistic perception of the population. The tendencies of Islamic culture manifested themselves in the form and types of vessels, decoration techniques, ornament, plot composition of drawings, the content of ceramic epigraphy, and the manner of inscriptions. Artistic ceramics of medieval Azerbaijan developed in the general system of traditions of the Muslim East, which was reflected in the ornamentation, the ornament – “islami” took important positions [19, p. 165; 22, c. 208]. A widespread motif of ornamental designs was palmettes and semi-palmettes, laces, rhombuses, circles, ovals, polygons, nets, spirals and curls [19, p. 164.167; 20, p. 75]. Trefoils and multi-petal flowers, lush intertwined stems with leaves and flowers, stylized letters of the Arabic alphabet, trees, fruit, shoots, images of birds, animals, fish and hunting scenes were widely used in the ornamentation of products. In the medieval towns of Baku, Shamakhy, Shabran, Gabala, among the numerous products of artistic ceramics with various images, objects with a pronounced Islamic decor were found [4, p. 62; 15, p. 62-64; 18, p. 203]. The ornament in the form of relief five-pointed stars adorns the “*mehrab*”, the earliest of the dated architectural monuments “Mosque of Muhammad” (Baku) [5, p.60]. In the 11th - early 12th centuries, in the decor of bowls with multi-petal rosettes, an ornament “in reserve” in the form of plant shoots is used, the marks imprinted in the center of the pallets repeat the images of multi-petal flowers [5, p. 63]. Ornament, like forked branches (elements of the *islami* ornament), blossoming buds, three dots, images of birds in profile in a fighting pose, emphasizing predation or peacefulness, was typical for Muslim culture.

The adoption of Islamic ideology led to a significant change in funeral rites. The custom of putting things in the grave gradually loses its meaning. An archaeological study of Muslim graves found that Muslims buried their dead in earthen graves, on the right side, facing south, sometimes with a brick floor [23, p. 35]. Gravestones were often placed, artistically designed, with carved Arabic inscriptions and ornaments on Muslim graves. Gravestones in most cases consisted of two parts: a stela and a box [3, p. 387; 19, pp. 228-

230]. Richly decorated mausoleums were erected over the graves of representatives of the medieval nobility [21, p. 42-43; 15, pp. 84-85]

Thus, during the Middle Ages, a culture developed in Azerbaijan that integrated local cultural achievements and the Islamic cultural complex. The study of Islamic culture in the context of urbanization allows us to obtain new information on the structure of medieval towns, settlements, burials, and entire neighborhoods. The preservation of the characteristic features of the cultural values of each region, the definition of commonality in the development of Islamic culture on the territory of Azerbaijan will allow the further process of determining their role and place in the world medieval civilization

References

1. Археология Азербайджана (средние века), т.VI. Баку. 2008.
2. Амензаде Р. Культовые сооружения Ичери-Шехер // «Баку – столица исламской культуры». Тезисы Международной конференции. Баку. 9-10 ноября 2009, с. 82-83.
3. Археология. Крым, Северо – Восточное Причерноморье и Закавказье в эпоху средневековья (IV-XIII века), Москва. 2003.
4. Ахмедов Г.М. Место и роль средневековых городов северного Азербайджана в ремесленно – торговой жизни Кавказского региона // Материалы сессии посвященной 100-летию со дня рождения выдающегося азербайджанского археолога Салех Мустафа оглу Казиева. 1994, с. 119 -122.
5. Ахмедов Р. Дж. Керамика IX-XVII вв. Баку. 1992.
6. Ашурбейли С. История города Баку (период средневековья). Баку. 1992.
7. Бретаницкий Л.С. Зодчество Азербайджана XII-XV вв. его место в архитектуре Переднего Востока. Москва. 1966.
8. Велиев С.С., Алиев И.Г., Гусейнова С.Б. Исследование нижнего этажа мечети Мухаммеда в «Ичери шехер» // Тезисы научной сессии посвященной итогам археологических и этнографических исследований 2000-2001 годов. Баку, 2002. с.105-106.
9. Гарник В.Я. Средневековые памятники близ ханеги на р. Пирсагат // Доклады Академии Наук Азербайджанской ССР. т. XVI, 1951, с. 541-546.
10. Дадашев С.А., Усейнов М.А. Архитектура Азербайджана (III-XIX века), Москва. 1948.
11. Дадашева С.У. К изучению средневекового караванного пути (Низабад-Алтыагач-Шемаха) // Доклады Академии Наук Азербайджанской ССР. т. XXXIII, №7, 1977, с. 82-85.
12. Дадашева С.У. Торговые пути, мосты, ованы и караван-сарай Азербайджана XVI в. // Известия Академии Наук Азербайджанской ССР (серия истории, философии и права), №1, 1990, с.108-113.
13. Джафарова Э. Культурные связи средневековых городов Азербайджана и Средней Азии // Возрождение Великого Шелкового пути в счастливую эпоху могучего государства: глубокие истоки

и современные возможности. Тезисы Международной научной конференции (13-14 декабря 2012 года), Ашхабад, 2012, с.354-356.

14. Джафарова Э. Средневековый город как объект археологического исследования // Национальная Академия Наук Азербайджана Общественные Науки, №1, 2019, с.113-118.

15. Джидди Г.А. Средневековый город Шемаха IX – XVII века. Баку. 1981.

16. Джидди Г. Из истории Шамахинской Джума мечети // Доклады Академии Наук Азербайджанской ССР. т. XXVII, №6, 1971, с. 85-90.

17. Джабиев Г., Аббасова Э., Нематов С. Первичные археологические исследования в Шехергахе // Археологические исследования в Азербайджане 2009. Баку, 2010, с. 261-266.

18. Достиев Т.М. Поливная керамика средневекового города Шабрана (XI-XIII вв.) // Советская Археология, № 3, 1989, с.193-206.

19. Достиев Т.М. Северо-Восточный Азербайджан в IX – XV века, Баку. 2001.

20. Кудрявцев А.А. Пути развития художественных ремесел Дербента VI – XIII вв. // Памятники Древнего искусства Дагестана Махачкала, 1990.

21. Минкевич-Мустафаева Н.В. Гробницы в усыпальнице Ширваншахов // Доклады Академии Наук Азербайджанской ССР. т. III, №1, 1947, с.42-45.

22. Ремпель Л.И. Искусство среднего Востока, Москва. 1978.

23. Усейнов М., Бретаницкий Л., Саламзаде А. История архитектуры Азербайджана. Москва. 1963.

24. Щерблякин И.П. Памятники азербайджанского зодчества эпохи Низами. Баку. 1943.

PEDAGOGICAL SCIENCES

РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ЧЕРЕЗ КРУЖКОВУЮ РАБОТУ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СОДЕРЖАНИЯ

*Чиенева М.Н.,
Баталова М.Ю.,
Бугринская М.В.*

МДОУ Детский сад комбинированного вида №4

DEVELOPMENT OF RESEARCH COMPETENCE IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN THROUGH ENVIRONMENTAL GROUP WORK

*Chienewa M.,
Batalova M.,
Bygrinscaya M.*

Pre-school educational institution Kindergarten №4

Аннотация

В статье раскрываются особенности формирования исследовательской компетентности у детей старшего дошкольного возраста посредством исследовательской деятельности в условиях экологического кружка в дошкольном образовательном учреждении.

Abstract

The article describe the features of the formation of research competence in older preschool children through research activities in the conditions of an ecological society in a preschool educational institution.

Ключевые слова: познавательный интерес, старший дошкольный возраст, исследовательская деятельность, исследовательская компетенция, исследовательское поведение, опытно-экспериментальная деятельность, кружок.

Keywords: cognitive interest, senior preschool age, research activity, research competence, research behavior, experimental activity, society.

На протяжении всего развития человека одной из главных потребностей, лежащих в основе, является потребность в новых впечатлениях и знаниях. Чем меньше возраст человека, тем более активен он в приобретении новых знаний. Начальное ощущение окружающего мира складывается именно на этапе дошкольного детства, поэтому формирование познавательных интересов у детей старшего дошкольного возраста являются одними из актуальных в педагогике и психологии (Петунин, 2006).

Многие психологи и педагоги трактуют понятие познавательного интереса по-своему. И.Ф. Харламов описывает познавательный интерес как «эмоционально окрашенную потребность, прошедшую стадию мотивации и придающую деятельности человека увлекательный характер». Г.И. Щукина считает, что познавательный интерес – это избирательная направленность личности, обращенная к области познания, к её предметной стороне и самому процессу овладения знаниями. Н.Г. Морозова описывает понятие познавательного интереса в более широком смысле. По её мнению, познавательный интерес – это активное эмоционально-познавательное отношение человека к миру.

Таким образом, можно прийти к выводу, что большинство авторов считает, что познавательный интерес – это избирательная направленность личности на окружающий нас мир (И.Н. Соколовская, А.А. Кивилёва, 2015). Познавательный интерес вы-

ражается в стремлении узнавать что-то новое, в желании понять их суть. Он активизирует психические процессы: внимание, восприятие, память, воображение. Чем больше кругозор ребенка, тем больше развит познавательный интерес (Гонина, Новикова, 2020).

Исследовательская деятельность – это самостоятельная деятельность воспитанников, которая направлена на исследование нового, путем применения различных действий, которые помогают составить личностное суждение о предмете, действии или явлении (Репета Л.М., 2012). Исследовательская компетенция способствует формированию деятельности начала в человеке, а также она укрепляет его потребности в познании (Рындина Ю.В., 2011).

Дети дошкольного возраста очень любознательны, а также имеют огромное желание познавать окружающий мир. Следовательно, данный возраст является наиболее благоприятным периодом для развития исследовательской компетенции. Развитие исследовательского поведения формирует познавательные способности, а знания порождают потребность в практической реализации и осуществления исследовательской деятельности (Н.В. Суровцева, 2012).

Наиболее важную роль в познавательном развитии у дошкольников играет опытно-экспериментальная деятельность. Во время проведения экспериментов дети удовлетворяют свою любознательность и познавательную активность. Сведения же,

которые получаются самостоятельно, откладываются в голове у ребенка прочно (Гонина, Новикова, 2020)

В связи с глобальной информатизацией происходит изменение коммуникационных возможностей, опытно-экспериментальная деятельность как компонент познания уходит на второй уровень, что приводит к снижению познавательного интереса.

Познавательный интерес намного легче и быстрее развивать на специализированных кружках, которые может предложить дошкольное образовательное учреждение, потому что дошкольный возраст является периодом расцвета познавательной активности (Красных Е.Н., 2018). Кружки в ДОУ выполняют несколько функций: образовательную, социально-адаптивную и воспитательную.

Нами было предположено, что кружковая работа по экологическому содержанию будет способствовать развитию исследовательской компетенции.

Для организации кружковой работы была разработана и внедрена в образовательный процесс образовательная программа, составленная с применением форм и методов, способствующих развитию исследовательской компетенции. Например, наблюдения, прогулки, дидактические игры, экскурсии, экспериментирование, трудовые поручения, трудовая деятельность.

По результатам диагностического исследования был выявлен прирост показателей исследовательской компетенции у детей. В начале диагностики 1/3 часть детей из старшей группы показали средний уровень исследовательской компетенции, только 10% из всех детей владеют нужными навыками. Далее была проведена коррекционная работа, которая позволила улучшить навыки исследовательской компетенции. Были проведены беседы, наблюдения за природой, экспериментальные действия. После этого повторно проводилась диагностика, которая показала, что 22% детей обладают высоким уровнем исследовательской компетенции, а 59% средним уровнем. Всего 18% воспитанников имели низкий уровень навыков. Таким образом, итоговая диагностика показала прирост детей, которые имели средний уровень владением исследо-

вательской компетенции, а также стало больше детей с высоким уровнем. Дети стали активнее проявлять творческий интерес, увлеченность исследовательской деятельностью. У них совершенствовались способности анализировать, сравнивать и формулировать определение вещам, понятиям (Казанцева Е.В., 2019).

Список литературы

1. Аксенова, Т. А. Развитие дошкольника в познавательско-исследовательской деятельности в условиях реализации ФГОС ДО / Т. А. Аксенова. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 12.6 (116.6). — С. 1-6.
2. Баранова Э. А. Диагностика познавательного интереса у младших школьников и дошкольников. СПб.: Речь. 2005. 128 с.
3. Гонина О.О. Новикова С.Б. Формирование познавательного интереса в дошкольном возрасте // Вестник экспериментального образования. — 2020. — С. 2-5.
4. Гонина О.О. Психология дошкольного возраста. М.: Юрайт, 2017. 465 с.
5. Морозова Н.Г. Учителю о познавательном интересе. — М.: Знание, 1979.-47с.
6. Петунин, О. В. Проблема формирования познавательного интереса в зарубежной педагогике и психологии [Текст] / О. В. Петунин, Л. Ф. Трифонова // Инновации в образовании. — 2006. — № 1. — С. 95–98.
7. Репета Л.М. Процесс формирования исследовательской компетенции и его особенности //Теория и практика общественного развития. - 2012.- №1.- С. 1-3.
8. Рындина, Ю. В. Исследовательская компетентность как психолого-педагогическая категория / Ю. В. Рындина. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2011. — № 1 (24). — С. 228-232.
9. Соколовская И.Н. Кивилёва А.А. К определению сущности понятия «познавательный интерес» в педагогике // Царскосельские чтения. - 2015. — С. 89-92.
10. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. - М.: Педагогика, 1988. — 203с.

**АНТРОПОКОНСТРУКТЫ САМОСОЗНАНИЯ, МЫШЛЕНИЯ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА
В СФЕРЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ****Дмитриев С.В.**

доктор педагогических наук, профессор Нижегородского государственного педагогического университета им. К. Минина, заслуженный работник ФК РФ, награжден почетным дипломом Губернатора Нижегородской области за вклад в науку, образование и спорт

**ANTHROPOCONSTRUCTS OF SELF-CONSCIOUSNESS, THINKING AND ACTIVITY OF PERSON
IN THE FIELD OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES****Dmitriev S.**

doctor of pedagogical sciences, professor, Honored Worker of the FC, was awarded an Honorary Diploma of the Governor of Nizhny Novgorod Region for his contribution to science and education

Аннотация

На основе междисциплинарного подхода проанализированы современные подходы к исследованию образовательных технологий, на новой теоретической и методической основе выделены и описаны базовые компоненты структуры образовательного пространства и методы дидактического моделирования профессиональной деятельности в предметной сфере физической культуры.

Abstract

On the basis of the interdisciplinary approach modern approaches to the research of FK-technologies are analyzed, on a new theoretical and methodical basis base components of structure of educational space and a subject domain physical training are allocated and described.

Ключевые слова: Образовательное обучение, интерактивная обучающая среда, саморегуляция, развитие личности, критерий самоорганизации, телесность, интегральная индивидуальность, созидание.

Keywords: Educational training, interactive educational environment, self-control, development of the person, personal self-creation, corporality, integrated individuality, creation.

Введение.

Современное высшее педагогическое образование, чтобы стать в полной мере личностно-компетентностно-ориентированным, должно осуществить переход от обучающего принципа построения учебного процесса (в котором доминируют методы образовательных стандартов – обучения под «заданные функции») к образовательно-развивающему, где наиболее важным фактором является формирование саморегулятивных знаний/ умений/ способностей, связанных с методами self-actualization – самодвижения (самоактуализации, самоидентификации, самореализации) индивидуальности/ личности в социуме и профессиональной деятельности.

Цель, задачи работы, материал и методы.

Основная цель и задачи статьи – рассмотреть некоторые проблемные вопросы, недостаточно обсуждаемые в современных вузовских технологиях. Автор статьи «ставит» те или иные проблемы для специалистов в сфере физической культуры, намечает некоторые пути (подходы, методы) для их решения, но «не дает» окончательных ответов (ибо «истина – это процесс»), – статья написана для читателей, которые сами формируют своё «педагогическое кредо».

Результаты исследований.

Результаты исследований, их анализ/ синтез и обсуждение изложены в виде тезисной концепции образовательного развития студента на основе модели самоактуализации личности и социокультурной теории двигательных действий [1-3].

1. Концептуальные основания разработки педагогических технологий. В вузовском образовании необходимо не просто «учить студентов», а организовывать их деятельность в рамках сформулированной концепции. В системе психолого-кинезиологических знаний в сфере спортивной педагогики наблюдается отчётливо выраженный **конструктивизм сознания и деятельности**, основанный на антропных (направленных на совершенствование личности и индивидуальности как социально-духовно-деятельностной сущности человека). По сути дела речь идёт об эволюции и совершенствовании у человека так называемых **антропоконструктов** (автор термина Э.В.Сайко) сознания (самосознания), мышления (ментального, телесно-двигательного), преобразующей мир (конструктивной) деятельности.

2. Предметно-проблемная область «созидающей педагогики» как науки и учебной дисциплины. В настоящее время существует свыше ста наук, взаимодействующих с педагогикой, с разных сторон изучающих единый объект – человека и его перцептивно-ментально-двигательные действия (антропология, психофизика, психология самосознания и антропоконструирования, нейролингвистика и семиотика движений, биосоматика, телопсихика и арthroпластика телодвижений, метафорическая семантика тела, биокИБерагика и психодидактика образовательных технологий). Для упорядочивания, дифференциации и интеграции теоретических знаний, представленных той или иной наукой, требуется соблюдать *принцип про-*

ектной методологии в процессе отбора и структурирования междисциплинарной информации. Сознание человека (как интенциональная сфера, как спонтанная творческая активность) поляризовано, амбивалентно, дихотомично. Здесь возможен внутренний конфликт, связанный с ценностными ориентирами, – индикатор расхождения между тем, что *есть*, и тем, что *должно быть*, между предикатами *хочу* и *имею*, операторами *брать* и *отдавать*, а также между интенциями *хочу*, *могу*, *имею право* (К.Левин, Т.Лири, В.Н.Мясищев, У.Б.Фанталова). В сфере сознания может возникать так называемый «ценностно-смысловой вакуум» (отсутствие терминальных интенций и установок – *ради чего* «хочу», «могу», «должен», «стремлюсь», «добьюсь»). Подобные структуры, как правило, латентны и не всегда доступны для самосознания. Вместе с тем они должны быть понятны (осознаны) не только при аутокоммуникации, но и при построении конструктивного взаимодействия между людьми (при решении задач совместной деятельности). Видимо, в спортивной педагогике должна быть выработана специфическая методология изучения таких ментально-сложных объектов/предметов самосознания личности, позволяющих анализировать степень «понимания себя» и взаимопонимания (в процессе коллективообразования).

3. Предмет профессионально-педагогической рефлексии. Предметом системного анализа/синтеза становятся не только формализованные стандарты образования знания (explicit knowledge), но и разнообразные формы «неявного знания» (tacit knowledge) – знания «бытового» типа (oikos knowledge – «одомашненные знания»), феномены некогнитивного формата (воображение, «сознание как процесс/поток»), позволяющие через механизмы самоактуализации и смысловотворчества трансформировать «чужое в своё», превращать объективную реальность в *реальность-для-человека*. При этом объектом «анализа через синтез» становится не только «феноменология тела и телодвижений», но и собственное сознание, мышление, «феномены психики» (в том числе «духовная феноменология», по терминологии В.А.Лефевра), которые невозможно зарегистрировать с помощью измерительной техники. Антропные образовательные технологии всегда ориентированы на *культуру-творчество личности*, а не на воспроизводство (трансляцию) «социокультурных эталонов» посредством действий/мыследствий/«самодействий». Мы полагаем, что любой *продукт творчества* (творение как процесс и как результат) создается *субъектом действия*, а не действиями/методами/технологиями субъекта [2].

4. Перцептивно-ментальные и двигательные действия как метасистемы координации, управления и актуализации функций личности. Дидактические (обучающие) модели создаются в системе образования с учётом *меры объекта* (знания de se и знания de dicto – законосообразные,

обобщённые, систематизированные) и *меры субъекта* (знания de se, связанные с целесообразностью, смыслоорганизованностью, ценностной ориентацией, модальностью тела и телодвижений человека). Глубинной целью образовательных технологий является совершенствование внутреннего предметного мира (самосознания) субъекта как творческого деятеля – «формирование личности», «формирование деятельности», «формирование компетентности» студента/специалиста/спортсмена/.

Н.А.Бернштейн в своей фундаментальной монографии «Построение движения» (1947) приходит к новым философским идеям, заставляющим пересмотреть традиционные биомеханические представления о механизмах и функциях двигательного действия человека. Одним из ключевых в теории Н.А.Бернштейна выступает понятие **координации** различных компонентов двигательного действия. Это понятие подразумевает, что не существует единой жёсткой фиксированной последовательности акций-реакций, а есть *универсальный механизм*, благодаря которому эта координация осуществляется каждый раз заново. Вторая ключевая идея Н.А.Бернштейна – идея **управления**: формирование и совершенствование действия заключается в повышении его управляемости (путём ограничения механической «свободы движений»), самоорганизованности, самодетерминации. На основе разработки уровневой теории управления «живыми движениями» был осуществлён первый «антропный шаг» – переход от движений и реакций индивида к самоорганизации/самоактуализации/самореализации его психомоторных функций. Однако высшие функции («свобода сознания и перцептивно-ментального программирования», антропоконструкты ценностного самосознания, рефлексивного управления механизмами мышления) в то время не стали предметом научного анализа (рис.1).

На схеме предметный мир деятельности человека представлен системой объектов материальных, и «объектами идеальными» – чувствами, мыслями, идеями, интеллектуально-праксическими эмоциями. И те, и другие объекты способны активизировать *кататимно-эмоциональную* (экспрессивный отклик в душе), *интеллектуальную* (языково-оценочный отклик в разуме), *телопсихическую* (leibbewusstsein) сферы личности. Можно выделить следующие взаимополагающие друг друга компоненты: (1) *когнитивные* (познание законов природы); (2) *эмоционально-ментальные* (программа be impatient – «гореть желанием» действовать); (3) *конативные* механизмы субъектно-объектного самоотражения (действия в адрес самосознания и самого себя как субъекта развития).¹ Известно, что в теориях бихевиорального типа двигательное действие отделилось от образа и сознания, в гештальтизме – образ отделился от действия и духовно-телесной организации субъекта, в психоанализе во главу угла ставятся бессознательные компоненты психики.

¹ **Конативный компонент.** В качестве поведенческой готовности при указанном способе отношения к другому налицо тенденция воздействия на другого, манипуляции его сознанием и поведением, навязывания ему своих

мыслей и тем самым "ассимиляция" другого, контроля его поступков и "овладения" им и т. п. В плане характеристик взаимодействия с другим человеком здесь налицо *определённая монологичность общения*.

Рис. 1. Перцептивно-ментально-двигательные действия как метасистема (универсальная по функциям) в многомерном пространстве деятельностной онтологии человека

5. Принцип органической целостности субъекта и объекта познания и преобразования. Известно, что в процессе предметного моделирования мира «смешаны» в разных пропорциях субъект и объект (Ж.Пиаже), «семантика сознания», «семантика тела» и «семантика движений» (С.В.Дмитриев). Нами показано [1], что «живые знания» субъектифицированы («субъект» + фиксация) – от лат. *facio* – делаю, т.е. «создаю субъекта»), то есть «наделены субъектностью» – свойствами, качествами и функциями субъекта деятельности (С.Д.Дерябо). Личность деятеля «транскрибируется» в тот или иной объект (перелагается на социокультурный язык) – «лицетворит себя», кодируется на языке пластики движений, с помощью методов эвритмии (художественная форма выражения музыки, речи, движений). В современных обучающих технологиях разрабатываются так

называемые дуальные (от лат. *dualis* – двойственные) механизмы управления, «переплетающие» алгоритмы функционирования «знаний-умений-способностей» и алгоритмы системного управления действиями человека (рис. 2).

6. «Семантические матрицы» деятельностно организованного сознания личности. Модус существования личности/ индивидуальности определяется включённостью человека в социальные отношения и его потребностью/ способностью устанавливать отношения к предметному миру деятельности и самоотношения к самому себе. Человек в своих действиях/ деятельности не столько отражается в сознании окружающих, сколько «зеркально рефлексивируется» (*looking glass self*, по Ч.Кули) в глубинах своей «психосферы» – отображает мир личности как во внешнем (материально-физическое самоотображение в предметной

среде), так и во внутреннем плане (self-esteem – устойчивая самооценка личности и деятельности). При самоанализе движений спортсмен может занять позицию внешнего наблюдателя относительно своих внутренних состояний («амодальный синтез» эмоций, переживаний, интенций), а относительно способов технической организации своих операционных систем – избрать точку зрения внутреннего

наблюдателя (модальный анализ, идеомоторика движений), и наоборот. Следует подчеркнуть, что система самоотношений (к себе, к миру, к социальным группам) при построении ментально-двигательных действий полифункциональна (В.В.Столин, С.Р.Пантилеев, Р.Бернс). Здесь можно выделить три фактора (компонента) самоотношения личности/ индивидуальности.

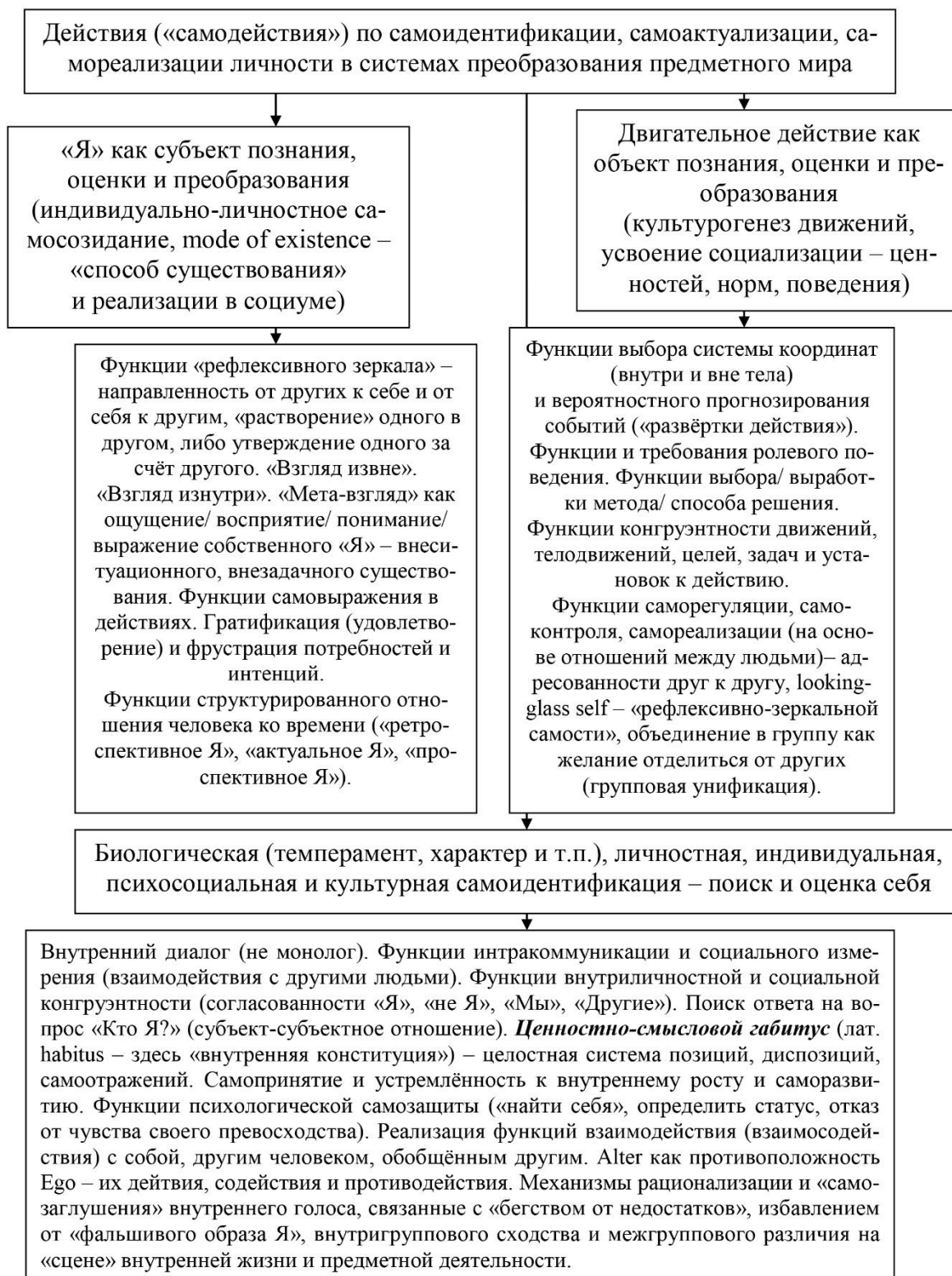

Рис. 2. Компонентное строение и содержательные характеристики психических функций, характеризующих индивидуальность личности в системе социума

Когнитивная самостереотипизация. Дистанцирование от себя (своего рода деперсонализация) – необходимый признак когнитивного самовосприятия как «технического агента» (инструментальный подход к самому себе как биофизическому телу). Такой неиндивидуализированный агент, по сути «обезличенный биоид», идентифицирует себя с некоторым классом идентичных субъектов-объектов (похожих, эквивалентных, взаимозаменяемых). Здесь действия (редуцированные до технических операций) рассматриваются как средства воздействия на тот или иной объект, достижения того или иного результата/ продукта. При этом ценностное ориентирование, мотивация роста/ развития личности, акмеологические установки практически отсутствуют.

«Позиционно-личностный габитус». Габитус – одно из базовых понятий концепции современного французского социолога П.Бурдьё, который рассматривает его как систему приобретённых predispositions (получивших статус принципов), порождающих и организующих ментальные поля восприятий, представлений, понятий, предназначенных для функционирования в практической деятельности. В нашей интерпретации позиционно-личностный габитус – это система позиций/ диспозиций/ внутренних убеждений (имеющая тот или иной ранг в system values – системе ценностно ориентированного сознания). Габитус существует в форме определённого тезауруса – «схем восприятия», «схем мышления», «схем деятельности» в ментальной сфере деятельностного сознания личности.

По отношению к деятельности/ действиям человека габитус выступает, скорее, как образующая, чем как производная система, определяющая тенденции к личностному росту/ развитию/ самопреобразованию. В качестве «модуса развития» субъекта познания, оценки и преобразования (self-attitude – установка на себя) лежит «личностное самопрогрессирование», связанное со стремлением к росту собственной самооценки. Можно полагать, что в системе социально-личностного измерения доминирует направленность «от других людей – к себе как к индивидуальности». Человек воспринимает себя как уникального индивида, отличного от других членов социальной группы. Вместе с тем следует иметь в виду, что многие люди, скорее, «верят в эго-идеал», «эмоционально переживают» свой образ, не всегда замечая расхождение между идеальным (часто идеализированным) и реальным «Я». Стремление отличаться от других людей иногда связано с опасением «потерять индивидуальность», «раствориться в группе», испытать «чувство неполноценности». Это сложный когнитивно-семантический процесс, связанный с идентификацией личности, идентификацией социальных групп, механизмами проекции/ интроекции/ атрибуции/ «защитными комплексами» (защитающими глубинные структуры индивидуальности), ещё недостаточно изученный в психологии самосознания. Можно, по-видимому, полагать, что «когнитивное Я» (создающее образ личности для себя) возникает

раньше «интегрально-феноменального Я», и это исходное представление (которое может включать самоидеализацию, «псевдо-Я-образы», «витринные маски») позволяет создавать во внутреннем пространстве личности определённую «семантическую матрицу», лежащую в основе практической деятельности, социального поведения, конструктивного мышления, эмоционально-практических оценок и суждений. Здесь не всегда релевантно организованный габитус может отрицательно влиять на отбор новой информации о себе и определять «скатывание» человека с позиции «быть» на позицию «казаться».

Конативные (поведенческие) структуры «психосферы». Конативный (от лат. conatus – попытка, усилие, стремление) – термин, относящийся как к интрапсихическим (нормативно заданным, мотивационным, волевым), так и интерпсихическим процессам регуляции поведения. Данный термин (изредка используется также существительное «конация») образует триаду вместе с терминами «когнитивный» и «аффективный». Конативные структуры задают способы действия в ситуации решения как индивидуальных, так и совместных (внутригрупповых) задач. Здесь человек выходит за пределы своего «Я», отождествляя себя с какой-либо социальной общностью или группой. Конативные структуры, связанные с «овладением самим собой», выражают предметно-орудийное к себе и другим людям отношение. Доминирует направленность «от себя – к другому человеку», необходимость экстернизации – «поставить себя на место другого», желание/ нежелание отказаться от чувства своего превосходства. При этом наблюдается повышение значимости групповой идентичности по сравнению с индивидуально-личностной шкалой. Обсуждаемые феномены – посредством кинесики (мимики, пантомимики, жестикюляции), «контакта глазами», «интонации и тембра голоса», такесики (прикосновения к партнёру) – осуществляют self-attitudes test (выражают свой внутренний мир для другого человека/ группы/ «коллективного Мы»). Важно уметь проявлять конгруэнтность (внутреннюю гармонию мыслей, слов, действий), достигая состояния rapport – единства, согласованности с собеседником и взаимной симпатии. Указанные позиционно-личностные модели, разработанные в рамках нейролингвистического программирования, получили название синтонических (sintonia – «быть в гармонии с собой и другими»).

Для этого необходимо научиться – на основе методов управленческой рефлексии – видеть свои действия глазами других людей, оценивать и трансформировать их с учётом решения общих задач, ментально-двигательно проектировать/ программировать, «пластически редактировать» тексты своих движений в контексте выработки и принятия совместного решения. Отметим, что в структуре «группового сознания» могут возникать эмпирические установочные образования – стереотипы «здорового смысла», преперцепты, предубеждения, предрассудки (виды предвосхищающего сознания), которые зачастую «знают больше, чем осознают»,

ибо во многом они являются «знанием на кончиках пальцев» (по М.Полани).

Известно, что человек не «бихевиоральная глина», из которой «лепится личность». Личность/индивидуальность строит образ «перспективного Я» и её целеполагающая активность заключается в том, чтобы «актуальное Я» соответствовало такой модели. Здесь необходимо центрировать личность на решаемые задачи (социальная адаптация, самоадаптация, преобразование предметно-социальной среды и самого себя). Следует, однако, подчеркнуть, что будущее не является экстраполяцией настоящего, а «перспективное Я» не сводится к так называемому «желаемому Я». Это более сложные индивидуально-личностные преобразования, включающие акты самоактуализации, самопроектирования и самореализации. Самоценная личность, стремящаяся к росту, не только выбирает и принимает решения, но и стремится обосновать свой выбор (до и после того, как оно осуществлено). Мотивационным импульсом таких действий в адрес себя является стремление «владеть» самим собой, управлять собственным внутренним миром и своим поведением. Иногда приходится в какой-то мере наказывать себя, «приглушать внутренний голос», «прислушиваться» к своим резервам и пытаться их актуализировать. Установки на самокоррекцию и повышенный самоконтроль – существенные показатели тезаурусно-личностного габитуса и когнитивно-двигательного компонента «психосферы» человека. Данные компоненты выступают в качестве внутренних оценочных действий в собственный адрес или как готовность к таким действиям. К ним относятся самоуверенность (честолюбивые влечения, отбрасывание сомнений), самопринятие (одобрение себя) или самообвинение (недоверие к себе), самопредставление (отбор информации о себе) и т.д.

6. Механизмы рефлексивно-зеркальной самости. Понятно, что поиск собственного предназначения (самоидентификации) человека невозможен без его ценностно-смысловых отношений с другим людьми. Нас понимает тот (и только тот) человек, который судит «по нашим критериям». В противном случае он не столько «понимает», сколько «воспринимает» нашу индивидуальность. Смысловые отношения выражаются как активный процесс «продолжения себя в других» (В.А.Петровский, А.Г.Асмолов, В.Ф.Демчинский), производя в них реальные ценностные преобразования. Образовательно-обучающая-развивающая среда, имея социальную природу, формируется из биофизического и социогенного полей (пространств), пересекающихся друг с другом. В данных «пространствах бытия» необходима толерантность – принятие другого человека (педагога-тренера, партнёра или соперника по спорту) без потери себя, избегая при этом бессодержательного общения, осуществляя внутреннюю и внешнюю гармонизацию отношений. Спортсмен нуждается в групповой солидарности и в поддержке коллектива. Поиск оснований для его самоидентификации и самоутверждения должен осуществляться как во «внутриличностном

диалоге», так и в диалоге с другими людьми – вербально-авербальном, мотивационно-образно-эмоциональном, «диалоге культур» и «идентификационных матриц» социума. Здесь необходимы следующие коммуникативные способности: (1) умение моделировать мысли других людей в своем сознании; (2) осуществлять взаимоотражение, рефлексивный самоанализ, *deduction* (погружённость в тему); (3) умение сочетать сотрудничество с соперничеством (осуществляя бесконфликтное взаимодействие); (4) умение встать на точку зрения другого человека (смотреть на ситуацию решаемой задачи с его позиции), чтобы уточнить свою точку зрения; (5) первоочередной фактор самоуправления – примат этических ценностей и их защита.

Нередко у спортсменов возникает самоутверждение за счёт другого человека, часто посредством насилия, манипулирования другими, навязанного мнения, а не сотрудничества. Известно, что авторитарный человек, маргинальная личность не столько сотрудничает, сколько конкурирует с другими. Тенденция конкурировать (от англ. *conquer* – покорять, подавлять, побеждать) формируется из базового недоверия к партнёрам и из представления о том, что они могут манипулировать тобой. В образовательных технологиях важны методы «воспитания деятельностью общением», «воспитание сотрудничеством», «воспитание сотворчеством». Подчеркнём, что образование – это не «подготовка к профессии», это и есть профессия. Профессионально-педагогические методы, организующие образовательно-обучающее-развивающее пространство со-бытия («совместного бытия»), предполагают не «идеологическое индокринирование» (характерное для традиционных педагогических установок типа «перевоспитания физическим трудом»), а прежде всего готовность к сотрудничеству, сотворчеству, «совместной интенциональности» (термин немецкого психолога М.Томаселло), поиску компромиссов, умения встать на точку зрения другого.

7. Модель организации «смыслового регистра» личности. Семантический регистр (от лат. *registrum* – упорядоченный список понятий, входящих в «картину мира») чрезвычайно важен в работе со студентами/ спортсменами. Известно, что для развития технического интеллекта можно обойтись «передачей знаний». Для формирования ценностей (связанных с общественным сознанием) и индивидуально-ценностного сознания необходимы не столько механизмы интериоризации информации (здесь знания имеют преимущественно нормативную функцию), сколько «диалогическое смыслопроизводство», в котором знания приобретают саморегулятивные (порождающие) функции. Важно сформировать у человека способности не только рационально мыслить и действовать (фактор обученности), но и эффективно обучаться/развиваться (фактор самообучаемости). Необходимы модальная референция фактологической информации (личностная «инженерия знаний», «методологическое бесстрашие», часто скованное «смиритель-

ными рубашками» стандартов образования), *методы инсептивного учения* (побуждающего к саморазвитию) и *акмеологического проектирования*, переход от *эстернальной рефлексии* (этап интериоризации профессиональных знаний) к *интернальной рефлексии* (этап расширения компетенций и профессиональной самореализации) [1, 4, 5]. Здесь должна доминировать не когнитивная модель действительности, а модель организации ценностно-смыслового знания, связанного с интеллектуально-личностно-оценочным пониманием (*affection self regard*) данного объекта. Разновекторные социокультурные процессы (*социальные трансляторы* – ролевые взаимоотношения, нормативные ценности, референтные группы, «правила игры») и системно-личностные отношения (*индивидуальные трансляторы* – осознание своей самобытности, уникальности и ценности для окружающих) создаются только во внутреннем предметном мире человека. В том самом «пространстве физического, социального и семантического взаимодействия», в котором сначала возникает эмоционально-ценностное отношение к другому человеку, чтобы затем – вследствие взаимного отношения друг к другу – «перенестись» на предмет действия/ взаимодействия. «Потребности в другом» реализуются в процессах, технологиях и результатах деятельности, а результаты взаимодействия «подзаряжают» потребности партнёров-соперников. Акмеологическое проектирование позволяет актуализировать глубинные силы человека (потребности и способности), вывести их наружу (экстериоризировать), сделать этот процесс управляемым, осуществить переход «от идеологии – к идеологии» – от идеологических предписаний к идеалам и совершенству (по Ю.А.Гагину).

8. Конфликт смысловых позиций, диспозиций, «разумных и неразумных потребностей». Основной закон социокультурного развития человека (обоснованный В.С.Выготским) проявляется сначала в системе межличностных отношений (интерпсихических) и затем утверждается в интрапсихических (внутренних, ценностно-смысловых) процессах индивидуума. Смыслы, выраженные в нормативных «ценностях-дескрипторах», легко декларируются студентами, но не всегда сопрягаются с поступками [3, 4, 5]. Многие психологи (А.Ю.Агафонов, Ю.А.Гагин, М.С.Яницкий) полагают, что работа ценностного сознания (связанного с мировоззренческими установками) начинается тогда, когда объективная реальность перестаёт соответствовать ожиданиям/ интенциям/ диспозициям личности. В отличие от интеллектуальных структур сознания (значений, понятий, категорий), которые могут быть сформированы через понимание обобщённых (в том числе предметно-орудийных) способов деятельности (В.В.Давыдов, Д.Б.Эльконин), для понимания «невещественных смыслов» (для отдельных ценностных понятий – ментальность, творчество, рефлексия – нет предметного соотношения) необходим внутриличностный диалог/ полилог, осуществляемый с помощью языка *inner self* (внутреннего самоотражения).

9. Как осуществить переход от предметно организованной информации к профессиональным знаниям, сделать их средством деятельности и личностного развития? Деятельностно организованное сознание является *автогенеративной системой*, то есть оно порождает и стимулирует собственное развитие (самодетерминацию) через социокультурную деятельность, в том числе через построение рефлексивно-смысловых (ментальных, перцептивных, телесно-двигательных) действий человека. Действие, несомненно, не только управляется субъектом, оно также собственного субъекта создаёт. «Движение, как и психика, *самостроится и саморазвивается*» (В.П.Зинченко, М.К.Мамардашвили). «Культурологические координаты» системы образования значительно шире контактных взаимодействий студентов. Расширение границ (диверсификация, позволяющая преодолевать межпредметную разобщённость) осуществляется за счёт концептуально интегрированных межпредметных программ («блоков-модулей»), когда в диалог/ полилог (через личность и деятельность педагога) вступают М.Монтень, К.Юнг, А.Ф.Лосев, М.М.Бахтин, а также современные исследователи. В этом случае студент становится социокультурным референтом и экспертом в той или иной предметной области.

Психолого-педагогическое управление в системе образования связано не только с «диалектикой позиций и диспозиций» (габитусом, социальной и личностной перцепцией), но и с механизмами социоментального развития личности – в частности, *когнитивной самоатрибуцией* (от лат. *attribuo* – «наделяю смыслом»), выработкой некоторой шкалы ценностей, «нравственных императивов», задающих определённые схемы ориентации и нормативы (критерии) деятельности. Самоидентификация личности во многом зависит от окружающих человека людей и *межличностных аттракций* (от франц. *attraction* – «притяжение» друг к другу, «близость» к партнёру). Часто то, что кажется нам «непосредственным знанием себя» в действительности есть результат процесса самоатрибуции – приписывания себе определённых свойств и качеств личности. «Рефлексивное зеркало самоатрибуции» отражает, как правило, диспозиции личности (индивидуальные особенности человека, влияющие на выбор способов его действий) и оценку ситуацию решаемой задачи (которая определяет основания для принятия решения). В концепции социального поведения личности (по В.А.Ядову) диспозиции (от лат. *disposition* – расположение) – «осознанные готовности» личности к оценкам ситуации решаемых задач и «выработке решения» (способа действия), обусловленные системой её ценностно-смысловых ориентаций. Таким образом, личностное развитие во многом связано с методами социализации (как конструирования реальности), в процессе которого человек сам творит свой предметный мир и самого себя, выстраивая взаимоотношения с другими людьми и присваивая

их ценности и нормы, в результате чего трансформируется его собственная социокультурная и общебиологическая природа.

Заключение.

В образовательных технологиях необходимо формировать методы, позволяющие преодолевать межпредметную разобщённость, «размывающие» границы различных дисциплинарно-предметных знаний, разрабатывать антропные принципы смысловой организации естественнонаучных и гуманитарных знаний в единое социокультурное образовательное пространство. Педагог должен обладать не только предметно-дисциплинарными знаниями, но и иметь *метазнания*, расширяющие «рамки предметной контекстуальности» (что позволяет выдвигать различные гипотезы, разрабатывать эвристики, умственно «прощупывать» объект, «разрыхлять границы»). Творчество начинается там, где кончается заданность предметно-программных технологий. Проектно-программные технологии должны быть конструктивными, связанными с актом творчества, тенденцией к развитию, созданием материального и идеального продукта. Здесь реализуется единство «*gonos*» и «*genos*» – происхождения, формирования и развития человека. Студент,

ориентированный на воспроизводящую деятельность, может быть активен, но не продуктивен. К сожалению, современные педагогические технологии остаются в значительной степени функциональными (доминирует психология функций), а не деятельностными. И педагог, и студент должны освоить *метатехнологии* управления процессом образовательного развития, разрабатывая метасценарии деятельности/самостоятельности, расширяющие поиск альтернативных схем обучения, позволяющие получить результат больше, чем исходная цель.

Список литературы

1. Гагин Ю.А. Дмитриев Духовный акмеизм биомеханики. – СПб., изд-во Балт. пед. академии, 2000. – 308с.
2. Дмитриев С.В. Социокультурная теория двигательных действий человека. Спорт, искусство, дидактика. Монография. Изд-во «LAP LAMBERT Academic Publishing», Deutchland, Германия, 2012, 468 с.
3. Дмитриев С.В., Воронин Д.И. Парадоксы проектно-поисковых технологий. Монография. Изд-во «LAP LAMBERT Academic Publishing», Deutchland, Германия, 2013, 164 с.

ПРИМЕНЕНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГИИ В СРЕДНЕ-ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ

*Исмаилов Г.М.,
Слободенюк А.И.,
Невиницына В.С.,
Осипкина Ю.А.*

Томский государственный педагогический университет, Томск, Россия

Исмаилова С.С.

МАОУ Средняя общеобразовательная школа №30, Томск, Россия

THE USE OF CREATIVE AND EXPERIENTIAL ACTIVITIES IN TECHNOLOGY LESSONS IN SECONDARY AND GENERAL EDUCATION SCHOOLS

*Ismailov G.,
Slobodenyuk A.,
Nevinitsyna V.,
Osipkina Yu.*

Tomsk State Pedagogical University, Tomsk, Russia

Ismailova S.

MAOU Secondary General Education School No. 30, Tomsk, Russia

Аннотация

В статье рассматривается применение творческой деятельности в средне-общеобразовательных школах на уроках технологии. Проведено исследование влияния творческой и опытнической деятельности на творческий потенциал личности. Приведены условия для повышения качества творческой работы школьников.

Abstract

The article deals with the issues of the application of creative activity in secondary education schools in technology lessons. The study of the influence of creative and experiential activities on the creative potential of the individual is carried out. The conditions of effective application for improving the quality of creative work of schoolchildren are given.

Ключевые слова: Творческие способности, условия организации творческой деятельности, методы и приёмы.

Keywords: Creative abilities, conditions for the organization of creative activity, methods and techniques.

В образовании главной целью является создание творческой личности, а также развитие критического мышления школьников, которое способствует формированию личности. Перед образованием стоит задача – помочь школьникам в формировании художественной культуры и подготовка их к преобразующей деятельности. Для ее решения этой задачи в школе существует учебная дисциплина - «Технология». В обществе существует потребность в творческом и развитом человеке, способном учиться, умеющем приспосабливаться к меняющимся ситуациям, способном искать нестандартные решения.

Благодаря исследованиям стало известно, что у учителя вызывает трудность развитие творческих способностей учеников. Для решения этой проблемы необходимо создать условия, которые позволят ему творчески подходить к решению различных задач. Учитель может сделать обучение интересным, например, подобрав правильные методы обучения, так он сможет определить меру участия ученика в творческой деятельности.

На уроках технологии школьники создают различные продукты и изделия своими руками, тем самым они развивают внимание и память, привыкают к аккуратности, усидчивости и терпению. Для формирования пространственного воображения способствуют только творческие занятия и задания, они развивают художественный вкус и логику. Кроме того, школьники развивают мелкую моторику рук, это очень важно в процессе обучения. Предмет «Технология» вносит огромный вклад в развитие творческих способностей учеников, благодаря внедрению этого предмета в образование школьников у них формируются творческие навыки, критическое мышление и креативность. Развитие этих способностей означает воспитание творческого отношения к труду. Ведь творческое отношение к труду – это одновременно и воспитание любви к делу, и желание изучить ее особенности, что, в свою очередь, побуждает стараться, для того, чтобы добиться успеха.

На сегодняшний день учителя достаточно мало внимания уделяют развитию творческих способностей, самостоятельности и инициативы учащихся. Учебная деятельность носит повторяющийся характер: учитель показывает, как и что нужно делать, ученики копируют его действия. Этот вид работы не способствует развитию творческих способностей учеников. Основная задача учителя – это развитие личности ученика, обучение навыкам исследовательской работы, самостоятельного приобретения знаний.

Творческие способности хорошо проявляются в оформлении блюд. Например, учитель объясняет, как необходимо изготовить украшение для посуды и даёт задание найти свои варианты украшения, далее украсить приготовленное блюдо. Во время кулинарной работы учитель даёт девочкам следующее домашнее задание: приготовить блюдо, выученное на уроке для своей семьи и украсить. Это задание способствует проявлению активности,

творчества, позволяет объединить родителей и детей. После прохождения этой работы учитель даёт задание составить рецепт нового блюда, который девочки находят сами. Девочки проявляют творческий подход в разработке рецептов.

Сложностями в педагогике являются психологическая направленность действий и педагогические приемы. Необходимо понять трудности учеников, узнать, где они чаще всего совершают ошибки и выстраивать педагогическое влияние таким образом, чтобы избежать этих трудностей и ошибок. У каждого учителя существует свой педагогический стиль, от которого зависит темп учебной деятельности учащихся, также ее эффективность. Учитель только направляет учеников в нужную сторону, но они должны сами и совместными усилиями решить проблему, применив для этого необходимые знания из разных дисциплин.

Ниже приведено несколько условий для того, чтобы обеспечить качественное применение творческих методов обучения на уроках технологии:

1. Стимулирование учащихся к познанию. Педагог должен мотивировать учащихся к интеллектуальной и практической работе на уроках технологии.

2. Ориентирование на полноценное изучение теоретической информации. Практика должна способствовать углубленному изучению предмета.

3. Активное участие каждого учащегося в образовательном процессе. Это относится к активному познанию теории технологии и стремление к практическому развитию знаний.

Творческая деятельность школьника не может выходить за рамки накопленных знаний, которые он должен приобрести на занятиях. Педагог должен сделать так, чтобы ученик не разочаровался в своих способностях, он должен всячески поддерживать творческие способности школьника. Таким образом, реализация учащимися творческих заданий в технологическом образовании - это процесс не только ознакомления учеников с разнообразным миром предметов и развития их навыков, но и оптимальный метод трудового воспитания.

Если в обучении не будет присутствовать новое, то школьники будут терять интерес к обучению, их успеваемость будет снижаться и, следовательно, будут возникать трудности. Поэтому педагогу важно установить критерии новизны в проектируемом учащимися продукте творческой деятельности. Педагог должен предоставлять своим ученикам разнообразный и качественный материал для обучения творческим навыкам. Также педагогу необходимо систематически обновлять тот материал, который он презентует своим ученикам.

Способность учителей организовывать творческую деятельность школьника определяет качество развития творческих способностей учащихся. Под творческими способностями педагоги понимают индивидуальные особенности и черты характера учащегося, которые свидетельствуют об эффективном выполнении им творческой работы. Творче-

ские способности учащихся развиваются в процессе продуктивной работы на занятиях и создания преподавателем атмосферы творчества. В педагогике основным компонентом является технология создания проблемной ситуации, содержание которой затрагивает интересы учащихся.

В основе деятельности лежат мотивы. Это давно доказано психологами. Именно они заставляют человека сосредоточиться на решении задачи, они являются стимулами к деятельности. У каждого школьника есть свои потребности, которые являются одним из условий формирования мотивов. Так как у учащихся больше возможностей для творческой работы на уроках технологии и выражения своих эмоций при изготовлении собственных изделий, то главное место в развитии творческих способностей принадлежит самому ученику, а учитель только настраивает на творческую деятельность и помогает раскрыть его способности.

Учитель технологии должен творчески подходить к построению учебного процесса в зависимости от условий региона и материальной базы. Урок – это творчество современного учителя. Если педагог обладает широкими творческими возможностями, то его ученики добьются высоких результатов в любой деятельности. Для этого он должен помогать школьникам в их творческих начинаниях, так как педагог является значимым в обучении и воспитании учащихся современной школы.

Из всего вышесказанного можно сделать вывод, что творческая деятельность – это процесс, который приводит к появлению новых, необычных изделий. В процессе творчества вовлекаются такие явления психической жизни как мотивы, способности, а учебный процесс на уроках технологии требует создания особой эмоциональной атмосферы увлеченности, способствующей созидательной и творческой деятельности. Учебная дисциплина «Технология» обеспечивает воспитание человека XXI века и выполняет свою задачу – вносит вклад в формирование целостной личности, гармонично сочетающей потребности в умственном и физическом труде.

Список литературы

1. В. Айпачев, С.А. Борщенко, И.Е. Буршит и др. Современные образовательные технологии: педагогика и психология: монография. – Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2014. – С.406.
2. Аромштам М.С. Педагогические условия организации творческой деятельности школьников в процессе обучения. М.: Линка-Пресс, 2003. – С.146.
3. Данчук И.И., Данчук М.П. Организация творческой деятельности школьников в технологическом образовании как социально значимая психолого-педагогическая проблема//Известия Южного федерального университета. Педагогические науки. – 2016. – С. 56.
4. Моляко, В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности. Журнал вопросы психологии. – 1994. – С.51
5. Опфер, С. В. Развитие способностей в деятельности человека – М.: Лаборатория Книги, 2011. – 121 с.
6. G Ismailov, A Slobodenyuk, V Nevynitsyna, Y Osipkina, V Notkina, T Matevosyan. Features of the appreciation of the project method in the educational field «technology» in the modern world Polish journal of science, №42. – 2021. – P. 64-66.
7. Ноткина, В.О. Формирование профессиональных компетенций учителя технологии с применением метода проекта/ В.О. Ноткина, А.И. В.О. Невиницына, Слободенюк, Ю.А. Осипкина // Актуальные научные исследования в современном мире. Переяслав. – Выпуск 7(75), ч.1. – 2021.– С.81-85.
8. Минеев, В. Е. Особенности развития навыков научно-технического творчества у будущих педагогов по предмету «Технология» / В. Е. Минеев, Г. М. Исмаилов, С. С. Исмаилова // Профессиональное образование в России и за рубежом. – 2018. – № 4 (32). – С. 65-70.
9. Ефремова-Шершукова Н.А., Исмаилов Г.М., Шмакова Н.С., Минеев-Ли В.Е., Пивоварова А.В. Акмеологические принципы педагогической деятельности Современные наукоемкие технологии. – 2019. –№11. –С. 156-160.

САМОМЕНЕДЖМЕНТ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Ткаченко В.П.

Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради» Україна, доцент кафедри освітнього менеджменту, державної політики та економіки, к.е.н.

SELF-MANAGEMENT AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL GROWTH OF THE PERSON

Tkachenko V.

Municipal Institution of Higher Education "Dnipro Academy of Continuing Education" of Dnipropetrovsk Regional Council "Ukraine, Associate Professor of Educational Management, Public Policy and Economics, Ph.D.

Анотація

Розкрита роль самоменеджменту у сфері професійного зростання особистості, який постає як набір управлінських дій, спрямованих на самого себе, необхідний для успішного здійснення своєї діяльності. Встановлено, що головна ціль самоменеджменту – максимальне використання власних можливостей, свідоме управління собою впродовж життя й подолання зовнішніх обставин як на роботі, так і у власному житті.

Abstract

The role of self-management in the field of professional growth of the individual, which appears as a set of managerial actions aimed at oneself, is necessary for the successful implementation of its activities. It is established that the main goal of self-management - the maximum use of their own capabilities, conscious self-management throughout life and overcoming external circumstances both at work and in their own lives.

Ключові слова: самоменеджмент, розвиток професіоналізму, психологічний фактор, особистість, концепція.

Keywords: self - management, development of professionalism, psychological factor, personality, concept.

Самоменеджмент – це управління власними ресурсами. Як новий напрямок у сучасному менеджменті, самоменеджмент розвивається дуже інтенсивно. Хто не навчиться керувати собою, той не зможе керувати іншими – говорить давня мудрість. Як можна добре розуміти інших, якщо не розумієш самого себе. Тому, насамперед, людина повинна пізнати саму себе. Головна мета самоменеджменту полягає в тому, щоб максимально використовувати власні можливості, свідомо управляти своїм життям, долати зовнішні обставини як у професійній, так і в особистій сфері та досягти успіху.

Основні причини виникнення самоменеджменту – це ті істотні зміни, що відбуваються у світі.

По-перше, – це конкуренція, зросли масштаби і динамізм змін і це вимагає освоєння нових навичок праці;

По-друге, зростає загроза частих стресів через ту напруженість, що має місце в більшості організацій. Щоб їх позбутися, працівнику необхідно вміти керувати собою;

По-третє, і це, мабуть, основне, творчий потенціал працівника в даний час перетворився в найцінніший капітал організації. І тому збереження і розвиток цього потенціалу є однією з найважливіших умов для існування ділової кар'єри.

Більшу частину свого потенціалу люди просто не виконують. У гонитві за персональним розвитком більшість з нас роблять жахливі помилки:

По - перше, шукаємо відповіді поза межами самих себе;

Другою помилкою є те, що процес зростання для себе робимо складнішим, аніж він є насправді. У намаганні взяти персональну відповідальність,

занурюємось у цей процес, що ускладнює прості кроки, які ведуть до персонального зростання. Тому більшість людей не отримують від життя того, що хочуть. Успіх хороший тим, що досягти його нелегко, але просто. Почнемо з трьох психологічних факторів успіху.

Перший психологічний фактор – успіх залишає підказки. Це означає, що досягнення цілей залежить від того, як ми мислимо та що робимо. Чого б ви не прагнули, хтось уже, досягнув цього і зробили це не тому, що в чомусь здібніші чи успішніші за вас, а тому, що мислили певним чином та вживали певних заходів. Якщо зумієте виробити ті самі моделі мислення й ті самі звички, то ви практично гарантовано досягнете тих самих вершин. Тому наш успіх не залежить від обставин, а від того як ми їм даємо раду.

Другий психологічний фактор – що бачите, те й отримуєте. Мається на увазі, що картинки, які ми бачимо в голові, зазвичай матеріалізуються й у житті. У нашому житті – що ясніше ми зуміємо уявити результати, яких хочемо досягти, то імовірніше наші дії дадуть ці результати.

Третій психологічний фактор – що шукаємо, те й бачимо. Картини, що виникають у нашій уяві найстабільніше будуть такими, на які ми налаштуємо свій розум. Є дуже потужна частина нашого мозку, спроможна працювати як на нас, так і проти нас. Вона називається ретикулярною активаційною системою (РАС) і діє як фільтр нашого мозку. Ця частина мозку змушуватиме нас помічати те, що вивчите і відсіювати все інше. Як тільки ми визнаємо, що саме хочемо, то і його частіше бачимо. Важливо розуміти, що наш мозок завжди працює.

Він працює або на нас, або проти нас. І надзвичайно важливо розуміти, що його «стандартні» налаштування не дуже корисні. Нам може не подобатися нинішня ситуація, але мозок використовує всілякі дивовижі, щоб утримати нас. Все це є прикладом загальновідомого поняття як «зона комфорту». Це

погано, бо в «зоні комфорту» не може відбуватися жодного зростання. Якщо хочете побачити довготривалі зміни, то «зону комфорту» треба змінювати, бо вона тягне вас назад.

Ваша «зона комфорту»

Де відбуваються дива

Рис.1 Зону комфорту можна розширити

Ми, безумовно, спроможні перемістити свою «зону комфорту» куди тільки забажаємо. Проте, усвідомлюємо це чи ні, але ми самі обираємо свою «зону комфорту». Як тільки ми змінюємо свою «зону комфорту», наше життя також змінюється. Безумовно, це потребує відповідальності, навчання та незначної допомоги зовні, але ми спроможні це зробити і це надихає [3].

Перебування в безпечній зоні та дрейфування життям нікого не робили видатною людиною. Немає нічого поганого в тому, щоб уникати стресу, якого ми неминуче зазнаємо, ставлячи перед собою нові виклики. Але, ви не зможете перемогти, не виходячи зі своєї зони безпеки та не ризикуючи. Немає ризику – не має винагороди. І що більше ви ризикуєте заради досягнення своєї мрії, то частіше ви зазнаватимете невдачі. Невдача – це ціна величч. Невдача є важливим інгредієнтом великих досягнень. Гуру інновацій Девід Келлі влучно зазначив: «Що швидше помилишся, то швидше досягнеш успіху» [4].

Ейнштейн називав божевіллям виконання одних і тих самих дій у намаганні отримати інший результат. Однак більшість людей саме так і живуть. Справжня радість виникає тоді, коли ви йдете в банк та ризикуєте. Так, ви почнете частіше зазнавати невдач. Та разом з тим успіх також частіше надганятиме вас. Справжній ризик полягає в тому, щоб жити без ризику. Марк Твен запевняв своїх читачів: «Через двадцять років ви будете більше жалкувати про те, що не зробили, ніж про те, що зробили» [4].

Психолог Абрагам Маслоу стверджував, що в усіх людей є певна ієрархія потреб. І для того щоб почати думати про більш високі потреби, слід задовольнити основні. По-перше, їжа та дах над головою – речі необхідні для виживання. Далі йдуть емоційні потреби – ми не мислимо свого існування без любові інших людей, які б сприймали нас такими, якими ми є. І коли всі ці потреби задоволені, ми відчуваємося справді достатньо впевненими або думаємо про самореалізацію.

Самоменеджмент, доцільно розглядати на рівні особистості. Управління професійним зростанням особистості передбачає створення умов для

оволодіння тими навичками самоменеджменту, надання допомоги в питаннях вдосконалення теоретичних знань, підвищення майстерності, вивчення, узагальнення та впровадження в практику передового досвіду.

Самоменеджмент – це послідовне та цілеспрямоване використання ефективних методів, прийомів і технологій самореалізації і саморозвитку свого творчого потенціалу. В літературі описані концепції самоменеджменту, які будуються на визначеній ідеї, навколо якої формується система методик і прийомів роботи над собою для реалізації цієї ідеї.

1. Концепції Лотара Зайверта – це ідея економії свого часу.

2. Концепції М. Вудкока і Д. Френсіса – ідея подолання власних обмежень.

3. Концепції В.А. Андрєєва – ідея саморозвитку творчої особистості.

4. Концепції А.Т. Хроленко – підвищення особистої культури ділового життя.

5. Концепції Бербеля і Хайнца Швальбе – ідея досягнення особистого ділового успіху.

Кожний із розглянутих концептуальних підходів разом з методиками їхньої реалізації може використовуватися для самооцінки і саморозвитку ділових якостей, для підвищення свого ділового потенціалу.

У той же час, ці концепції мають недоліки:

- вони досить трудомісткі і вимагають багато часу;

- результат роботи над собою за пропонованими рекомендаціями залежить від індивідуального підходу, оскільки немає універсальних методик для використання в повсякденній роботі.

Концепція Лотара Зайверта, яка заснована на ідеї керування своїм часом, найбільш раціональна й універсальна, тому що містить у собі найбільш важливі моменти з інших концепцій. Зайверт одночасно дає відпрацьовані і багаторазово випробувані методи роботи над собою, які є придатні для використання в повсякденній практиці [2,5].

Переваги оволодіння мистецтвом самоменеджменту полягають у наступному:

- виконання роботи з меншими витратами часу, краща організація праці;
- менше поспіху і стресів;
- більше задоволення від роботи;
- активна мотивація праці;
- ріст кваліфікації і зниження навантаженості роботою;
- скорочення помилок при виконанні своїх функцій;
- досягнення професійних і життєвих цілей найкоротшим шляхом.

В аспекті послідовності виконання конкретних функцій процес самоменеджменту може охоплювати шість фаз:

- постановка цілей – аналіз і формування особистих цілей;
- планування – розробка планів і альтернативних варіантів своєї діяльності;
- прийняття рішень у конкретних справах;
- реалізація і організація – складання розпорядку дня й організація особистого трудового процесу з метою реалізації поставлених задач;
- контроль – самоконтроль і контроль підсумків (у разі потреби – коректування цілей);
- інформація і комунікації – фаза, властива усім функціям, оскільки і комунікації і обмін інформацією необхідні на усіх фазах самоменеджменту. Це контакти з керівництвом, діловими партнерами, представниками державних і громадських організацій, колегами, підлеглими. Сюди входять читання, листування, телефонні розмови, наради, ділові переговори, прийом відвідувачів тощо. Окремі функції не обов'язково суворо впливають одна з іншої, а можуть переплітатися, причому в різних комбінаціях і, навіть, можуть виконуватися в різній послідовності.

Передумовою успіхів у професійному й особистому житті є постановка цілей. На важливості цілей наголошують, всі книжки та гуру з персонального розвитку. Ціль (або мета) – це те, до чого прагнуть, що треба здійснити. Постановка цілі означає погляд у майбутнє, свідоме здійснення своїх дій, концентрацію своїх сил, активності на тому, що повинно бути досягнуто. Таким чином, мета описує кінцевий результат. Встановлення цілей вимагає чітко і в точних формулюваннях висловлювати явні та приховані потреби, інтереси, чи бажання, і зорієнтувати наші дії на їх досягненні. Висвітлюючи цей аспект необхідно визначити, для чого насправді потрібні цілі. Вони необхідні для професійного зростання, здоров'я, стосунків, грошей чи сімейного життя, і які складові необхідні для здійснення цілей.

Перший і основний принцип визначення і постановки цілей – це ясність мети. Деякі люди настільки активно втягуються в процес виконання завдань, що втрачають уявлення про зміст своєї діяльності.

Згадайте час у своєму житті, коли ви по-справжньому фіксувалися на виконанні якогось плану. Щоб досягти цілей нам необхідно лише три чинника:

- концентрація;

- напрямок;
- відчуття терміновості

Щоразу, коли ви мали щось таке, що вас захоплювало, особливо якщо там був певного роду дедлайн, ваш рівень концентрації, напрямку і терміновості був високий. Із цього можна зробити висновок, що якщо ваші цілі структуровані, то вони здатні забезпечити вам ту саму енергію і радість.

Не менш важливий принцип постановки цілей – це їх реалістичність. Треба ставити реальні цілі, тобто, такі, що можуть бути втілені в конкретні дії. Щоб цілі були досягнуті, а не залишилися лише намірами, вони повинні бути конкретизовані.

При цьому треба брати до уваги події, осіб з вашого найближчого оточення (дітей, батьків, керівництво, друзів та інш.), з якими вам, можливо, прийдеться рахуватися найближчим часом: закінчення інституту, шлюб, народження дитини, улаштування дитини в дитячий садок, школу, досягнення дитиною повноліття, вихід на пенсію батьків, безпосереднього начальника тощо. Цей часовий ряд ставить ваші бажання і цілі у взаємозв'язок з іншими важливими датами з життя людей вашого особистого оточення [2].

Для оптимального функціонування наш мозок повинен мати чітку концентрацію. Концентрація заспокоює наш розум. Забезпечення нашого розуму та життя чіткою картиною робить дива для нашої енергії та продуктивності. Чітка концентрація розуму є тим чинником, який активує нашу підсвідомість, щоб почати пошук та приваблення того, чого ми насправді бажаємо. Якщо не давати нічого, вона намагатиметься знайти щось негативне, так влаштований наш мозок.

Люди діють ефективніше, коли знають до чого прагнуть, і самі собі обирають пункт призначення. Наприклад, коли ви вирушали у подорож, однією з захопливих частин був початок, ви відчули піднесення від усвідомлення, що рушаєте назустріч чомусь цікавому. Коли ми робимо щось цікаве, це поступово набирає обертів, переходячи у захопленість та мотивацію. Зазвичай ми починаємо пожинати плоди своєї мотивації та самооцінки задовго до того, як побачимо результати, ми починаємо їх, тільки почавши рухатись у напрямку своїх цілей. Ефективно структуровані цілі дадуть нам цей напрямок.

Відчуття терміновості означає рух швидко та цілеспрямовано. Коли ви маєте чітку мету й концентруєтесь на ній, то отримуєте такий рівень радісного хвилювання і терміновості. Отже підводячи підсумки, можна сказати, що наш розум працює як GPS. Ефективно структурована мета є тим самим, що забезпечує ваш внутрішній GPS конкретним напрямком. Основні характеристики ефективно структурованої мети, яка дає нам потрібну концентрацію, напрямок і терміновість:

1. Має бути значущою для вас. Це очевидно, але більшість людей про це забувають.

2. Конкретною та вимірюваною, і в цьому може неабияк допомогти дедлайн. Коли мозок отримує чітко сконцентровану картину того, куди ви хочете, то береться до роботи – способами, які

ви іноді не можете навіть зрозуміти. Коли ж він не отримує чіткої картини, то не робить нічого, бо знає тільки, що треба залишитися в безпеці – там, де він є. Коли ви наприклад, кажете: «Я хочу більше грошей», то необхідно бути конкретними у своєму намірі й довести щось до кінця, або й далі говорити про загальне і залишитися там, де є зараз.

Додаючи до цілей конкретні числа, виміри та дедлайни, ви також створюєте підзвітність, що є одним із прискорювачів успіху. Робіть ваші цілі конкретними, і побачите, наскільки більше користі вони вам принесуть.

3. Надихальна мета має бути реальною за величиною. Щоб вони стали реальністю, їм необхідно бути відповідної величини. Вони мають бути достатньо малими, щоб ви вірили у можливість їх досягти. Ми всі маємо якийсь ліміт того, що вважаємо для себе можливим. Тому є психологічний термін «градієнт», який можна тут застосувати. Якщо якась мета чи завдання набагато вищі за цей градієнт, то наш мозок просто не вважає їх реальними чи можливими. Повинні бути достатньо великими, щоб змушувати нас напружитися, вони повинні викликати деякий дискомфорт. Безумовно, досяжність та реалістичність важливі, але ваш мозок любить виклик!

Якщо наша мета правильна за величиною, то викликати дві емоційні реакції:

перша – змушує трохи нервуватися, проте не впадати у паніку;

друга – коли ви розбираєте шлях до своєї мети на щоденні чи щотижневі кроки, то маєте поступово набувати впевненості.

Якщо ми маємо таку комбінацію емоцій, то можете бути впевнені, що ваша мета підходить вам за величиною.

4. Надихальна мета має бути розписана, в ідеалі, перетворена на образи. Структурована мета є одним із центральних елементів для її ефективного виконання. Цілі треба записувати, проте, не забувайте, що ваша підсвідомість мислить картинками.

5. Надихальна мета має повторюватись. Необхідно жити зі своїми цілями так, щоб вони стали частиною вас. Наприклад, якщо ви готові швидко викласти свою мету вночі після глибокого сну, ніби у вас спитали ваше ім'я, то тоді її досягнення практично гарантоване.

Отже, п'ять основних характеристик ефективно структурованої мети. Вона повинна бути значущою для вас, бути конкретною та вимірюваною з (потенційно) датою досягнення, реальної величини, розписана/візуалізована і вона має повторятись [3].

Тепер нам необхідно розібратися як систематизувати та просувати цілі, щоб підвищувати концентрацію. Життєві цілі поділяються на особисті та професійні, які в свою чергу можуть бути:

- довгострокові цілі, тобто, чого ви хочете досягти в житті;
- середньострокові цілі, терміном до 5 років;
- короткострокові цілі, терміном на найближчі 12 місяців.

Для систематизації та просування цілей нам знадобиться календар, чистий аркуш та ручка. Відомо багато способів підходу до цілей, але такий підхід задуманий спеціально для роботи в межах параметрів, на котрих наш мозок може сконцентруватися і дати чітку картину того, до яких цілей необхідно рухатися. Якщо все зробите правильно, то результатом цього процесу стане позитивна мотивація.

Крок 1. Звузьте цілі

Подумайте про всі сфери свого життя – професійну, фінансову, фізичного здоров'я, психічну/емоційну, родинну та громадську – і зробіть ваш перелік, проте, звузьте його, до найважливіших цілей. Запишіть на аркуші паперу п'ять чи шість найважливіших пунктів, напроти яких проставите цифри від 1 до 6, яких хочете досягти упродовж наступних 90 днів. Ключовим на цьому етапі є звуження часової мережі та кількості позицій, бо наша свідомість неспроможна добре впоратися з надлишком інформації. Якщо ваша кінцева точка буде 80 чи 100 днів, нічого страшного – вона приблизно повинна бути через 90 днів. Бо саме впродовж такого періоду людина може зберігати високий рівень концентрації на одному важливому завданні.

При складанні цілей необхідно пам'ятати п'ять основних характеристик ефективно структурованої мети. Вона повинна бути значущою для нас, бути конкретною та вимірюваною з потенційною датою досягнення, має бути реальної величини, розписана/візуалізована і має повторятись.

Крок 2. Визначте ключову мету

Тепер необхідно визначити, яка з них є вашою ключовою метою. Ключова мета – це одна мета, потужне концентруючись на досягненні якої, ми підтримуємо більшу частину своїх інших цілей. Цілі, можуть бути пов'язані між собою, проте необхідно виявити одну, від якої, якщо добре попрацювати, можемо отримати всі результати. У деяких випадках ключова мета створює інші, немов побічний продукт, в інших випадках потребує досягнення інших цілей. Можуть бути такі випадки, коли ключова мета впливатиме на здобуття впевненості та енергії.

Крок 3. Викристалізуйте причину мети

Тепер, коли ви маєте одне завдання для концентрації нашої свідомості, необхідно визначити, чому досягнення цієї мети важливе для вас. Для стимуляції думок спробуйте відповісти на такі запитання:

- чому я хочу цього досягти?
- що досягнення цієї мети дасть мені чи зробить для мене?
- як почуватимуся, коли досягну цієї мети: упевнено, захоплено, енергійно, надійно?
- яким чином реалізація цієї мети зробить мене кращим чи сильнішим?
- отримавши цей результат, що зможу зробити?

Крок 4. Візуалізуйте це

Наступним кроком для підвищення концентрації і налаштування розуму буде візуалізація про-

цесу. Усе, що ми робили досі, залучало нас до складання планів. Більшість людей ніколи не заходять так далеко у міркуванні про свої цілі, але для прискорення прогресу можна зробити більше. Наша підсвідомість потужніша за свідомість. Підсвідомість оперує картинками і потужна рухається до них. Свідомість оперує послідовними думками, які фактично звучать у нашій голові як речення. Щоб увімкнути підсвідомість, необхідно мозкові дати щось побачити, картинку для роботи, візуальні образи своїх цілей.

Крок 5. Створіть допоміжні ритуали

В процесі підвищення концентрації необхідно створити деякі ритуали. Тобто, свідомо запровадити моделі поведінки і прив'язати їх до цілей. Більшість наших думок є звичками, понад 99% думок, які ми маємо сьогодні, є такими самими, які ми мали вчора. Ваші дні – це ваше життя в мініатюрі. Те, як ви проживаєте години, формує ваші роки. Те, як ви проживаєте свої дні, формує ваше життя. Із того, що ви робите сьогодні, створюється майбутнє. Слова, які ви говорите, думки, які ви маєте, їжа, яку ви їсте, і кроки, які ви робите, визначають вашу долю, формуючи ваш майбутній образ і образ вашого майбутнього життя. Думки створюють наші дії і це означає, що багато з того, що ми робимо, відбувається автоматично. Наприклад, ми прокинулись зранку і наші дії виглядають однаково, наскільки, один день схожий на інший за рахунок автоматичної моделі поведінки. Тому нам пропонується замінити і побудувати нові моделі поведінки.

- для програмування мозку на успіх дуже важливим є час одразу після пробудження. В цей час мозок переходить від стану сну до стану активності. В цей момент підсвідомість є сприятливою до засівання «зернами позитиву». Багато успішних людей цілеспрямовано використовують цю частину дня як можливість налаштувати розум на своїх цілях. Щоб створити власні свідомі програмовані звички, необхідно старанно їх дотримуватися протягом 66 днів, саме стільки знадобиться, щоб почати пере- налаштування мозку.

- наприкінці дня мозок переживає перехідну фазу так само, як і на початку. Тому упродовж останньої години дня виділяйте хвилинку і переглядайте свої цілі та деякі ствердження, а потім не пошкодуйте хвилинки, щоб висловити вдячність за все позитивне, що трапилось протягом дня. Невеличке програмування дає пречудовий результат.

В житті багатьох таке трапляється, коли збирається щось зробити, виникають якісь перешкоди, котрі сповільнюють нас чи збивають із наміченого шляху. Деякі з цих перешкод походять ззовні, деякі йдуть зсередини нас, а деякі виглядають як зовнішні обставини, але насправді ми самі підсвідомо створюємо їх. Емоційні бар'єри виникають із - за небажання перебрати стовідсоткову відповідальність.

Більшість людей просто не бажають усвідомити, що вони відповідають за своє життя на всі 100%. Однак зробити такий крок необхідно для досягнення будь - якого зростання. Деякі люди уже

готові визначити, що відіграють певну роль у забезпеченні якості свого життя, – але для багатьох поняття стовідсоткової відповідальності є чужим. Цей бар'єр доволі просто виявити – він виглядає як звинувачення в якихось своїх невдачах уряду, економічної ситуації країни, погоди, дружини та ін. Якщо ви продовжуєте брати на себе менше ніж стовідсоткову відповідальність, то створюєте так званий менталітет жертви. Перебирання відповідальності є тим, що дає нам змогу рухатися вперед. Тому, необхідно подолати цей бар'єр. Сам факт окреслення цілей є одним із вчинків, що ми беремо управління на себе.

Другим емоційним бар'єром є небажання виглядати по - дурному. Воно також відоме як страх критики і невдач. Більшість із нас просто бояться виглядати погано в очах інших. Шкідливо не тому, що досягнення цілей передбачає вихід нас із «зони комфорту», а стримує небажання виглядати по-дурному, отже ми ні на що не здатні. Цей бар'єр проявляється в формі відмовок. Антиподом цього бар'єру є розробка стратегії подолання самих себе. Для того щоб подолати страх необхідно повернутися до п'яти характеристик надихальної цілі. Перша з них – вона повинна бути значущою для нас, має бути конкретною та вимірюваною з датою досягнення, реальною величини, бути розписана/ візуалізована і вона має повторюватись.

Нашим третім емоційним бар'єром, на шляху досягнень, є небажання діяти. Досягнення того, що ви хочете, потребує дій у багатьох випадках масштабних та негайних. Ніщо не дається само собою, допоки ви щось для цього не зробите.

Зазвичай на цей бар'єр вказують два симптоми.

- схильність відкладати все на потім (прокрастинація);

- готується, робить усе для справи, а потім просто до неї ніколи не торкається, не береться (аналітичний параліч).

Щоб подолати прокрастинацію та аналітичний параліч необхідно знову повернутися до п'яти характеристик ефективних цілей. Великою мірою такий бар'єр походить від розгубленості чи невпевненості. Щоб бути впевненими мету необхідно чітко структурувати, щоб бачити фінішну лінію.

Пам'ятайте: просто зробити перший крок. І лиш після того, як ви зробите перший, робіть наступний. Певною мірою боротися з небажанням діяти доводиться всім.

Незвичайне життя не є привілеєм для обраних людей. Однак слід докласти зусиль, щоб досягти мети. Вибір за вибором. Крок за кроком. Малі перемоги зрештою дають велетенські результати. Нам тільки потрібно зробити свій внесок. Отже, стверджуйте свою велич. Займайте своє місце під сонцем. Припиніть бути в'язнем свого минулого і станьте архітектором свого майбутнього. І пам'ятайте, що ніколи не пізно стати людиною, якою ви завжди мріяли бути [4].

Впровадження системи самоменеджменту як обов'язкового компоненту професійного зростання персоналу дозволить отримати ефективну команду

фахівців, знайти найбільш оптимальний розподіл обов'язків між співробітниками. Загальна модель повинна бути деталізована для кожного фахівця в залежності від його посадових обов'язків, а також реальних знань, досвіду, можливостей, особистих здібностей. Самоменеджмент має перспективи розвитку, якщо до соціального управління залучаються талановиті люди, які завдяки своєму інтелекту і творчому потенціалу здатні створити умови для досягнення головної мети соціально відповідальної організації – це підвищення якості життя його працівників. Одержана база знань дозволить не тільки самонавчатись, а і постійно її підтримувати. Для формування ефективної команди персоналу доцільно періодично використовувати оцінку здатності співробітників до самоменеджменту та їх анкетування щодо цілей співпраці та кар'єрного зростання [1].

Список літератури

1. Бабчинська О.І., Мідляр А.К. Самоменеджмент як складова професійного розвитку персоналу [Електронний варіант] Ефективна економіка № 9, 2016.
2. Крикун О. А. Самоменеджмент: учебное пособие / О. А. Крикун. – Х.: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2014. – 344 с.
3. Сайп Р. Развитие мозгу /Роджер Сайп; пер. з англ. Я. Лебеденко.- Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2019.- 240с.
4. Шарма Р. Шлях до величі /Пер. з англ. Н Лавської. – К.: Видавнича група КМ-БУКС, 2019.-248с.
5. Юрик Н.Є. Самоменеджмент: Курс лекцій. – Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2015. – 89 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ УДЕРЖАНИЯ ВНИМАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Чемоданова Г.И.,

кандидат педагогических наук, доцент,

Павловская Н.Г.

магистр,

Северо-Казахстанский университет им. М. Козыбаева

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF ATTENTION KEEPING IN THE PROCESS OF DISTANCE LEARNING

Chemodanova G.,

candidate of pedagogical sciences, associate professor

Pavlovskaya N.

master of Pedagogical Sciences with a degree in Pedagogy and Psychology

KSU named after M. Kozybaeva, Petropavlovsk, Kazakhstan

Аннотация

В статье рассматривается одна из проблем онлайн-обучения - удержание внимания на занятиях. Авторами рассмотрены психолого-педагогические условия, позволяющие решить указанную проблему.

Abstract

The article discusses one of the problems of online learning - retaining attention in the classroom. The authors considered the psychological and pedagogical conditions that allow solving the specified problem.

Ключевые слова: психолого-педагогические условия, внимание, дистанционное обучение.

Keywords: psychological and pedagogical conditions, attention, distance learning.

Введение. Дистанционное обучение занимает все большую роль в модернизации образования. В марте 2020 года в период пандемии COVID-19 Министерство образования Республики Казахстан разработало, опубликовало и направило в регионы методические рекомендации по организации дистанционного обучения. Кроме того, Министерство инициировало создание ресурса по дистанционному образованию для учителей с видеокурсами по организации онлайн-уроков [1].

В связи с введением ограничительных мер и режима самоизоляции по Казахстану, весной 2020 года школы вынужденно перешли на дистанционное обучение. Учителя и школьники во многих регионах активно использовали такие образовательные платформы, как Kundelik.kz, Bilimland.kz, Daryn.online, OnlineMektep, и другие.

Государством гарантирована доступность и устойчивость образовательных ресурсов, а также качество и скорость Интернета в месте проживания обучающихся. Вместе с тем возникла потребность в организации и функционировании «дежурного» класса. Данная потребность обусловлена возрастными особенностями учащихся начальной школы, началом формирования навыков самостоятельного обучения и самоорганизации [2]. Вместе с тем, основная часть обучающихся перешла на формат онлайн-обучения.

Несмотря на созданные условия, возникали проблемы – произошло изменение ролей участников образовательного процесса, существенно меняется временное соотношение группового и индивидуального коммуникативного взаимодействия.

Возникли проблемы по «...сбору учащихся, удержанию контакта в коммуникации и удержания внимания в целом на протяжении онлайн-занятия. Это привело к менее контролируемому учебно-воспитательному процессу [3, 76].

В этой связи целью нашего исследования явились психолого-педагогические условия удержания внимания старшеклассников в условиях дистанционного обучения.

Методы исследования. Исследованием было охвачено 132 учащихся, возрастной категории от 15 до 17 лет общеобразовательных школ г. Петропавловска Северо-Казахстанской области. С целью определения избирательности и концентрации внимания использовалась «Методика Мюнстерберга». Исследование осуществлялось в индивидуальной форме, опросники распространялись и обрабатывались посредством инструмента Google-формы.

В процедуре отбора испытуемых мы, прежде всего, руководствовались тем, что в старшем школьном возрасте объем внимания, а также способность длительно сохранять его интенсивность и переключаться с предмета на предмет находятся на ступени развития, соответствующей требованиям сложной учебной деятельности [4].

Кроме того, были определены методы, позволяющие достичь цели и выполнить поставленные задачи, в частности: анализ научной литературы,

метод психодиагностики, методы количественной и качественной обработки данных.

Результаты исследования. С целью изучения актуального уровня развития внимания у старшеклассников нами применялась «Методика Мюнстерберга», которая позволяет определить избирательность и концентрацию внимания. Испытуемым, предлагался сплошной буквенный текст, среди которого содержались слова. Задача испытуемого, считывая текст, как можно быстрее находить эти слова. На работу отводилось определенное время - две минуты. Обработка результатов осуществлялась при помощи подсчета количества выделенных слов и количество ошибок (пропущенные и неправильно выделенные слова).

Результаты обработки представленных методик классифицировались по уровням:

низкий - не более 15 слов – следует работать над концентрацией внимания;

средний - не более 20 слов, что свидетельствует о приближении уровня внимания к норме;

высокий -24 -25 слов - хороший уровень развития внимания, что позволяет быстро учиться, продуктивно работать, запоминать информацию и воспроизводить ее в нужный момент.

Результаты, полученные с использованием методики Мюнстерберга, представлены в таблице 1.

Таблица 1

Результаты диагностики уровня избирательности внимания у старшеклассников, n=30

Уровень внимания	Количество человек в %
Низкий	20% (26 человек)
Средний	56%(74 человек)
Высокий	24% (32 человек)

Анализ данных показал, что для большинства старшеклассников, принимавших участие в эмпирическом исследовании, характерен средний уровень избирательности внимания, что составило 66% (20 человек). Такие юноши и девушки характеризуются хорошей концентрацией и четкой установкой на выполнения требуемых заданий, не испытывают трудностей в поиске недостающей информации, заинтересованы в получении новой информации во время обучения, имеют четкое представление о стремлении к профессиональному самоопределению.

В наименьшей степени, для данной выборки испытуемых свойственен уровень избирательности внимания – низкий, который выявлен у 20% испытуемых, что составило 26 человек от общей выборки. Такие юноши и девушки характеризуются отсутствием стремлений к профессиональному совершенствованию; незаинтересованностью в получении новой информации; низким уровнем избирательности внимания; поиске недостающей информации, активности и самостоятельности в получении новых знаний [5].

56 % испытуемым (74 человека) характерен уровень избирательности внимания, который равен высокому значению. Данным старшеклассникам свойственна высокая концентрация, четкая уста-

новка на выполнение требуемых заданий. Они способны к сильной заинтересованности в получении новой информации; активны и самостоятельны к получению новых знаний; также им присуще состояния поиска новых способов выхода их ситуации; высокое стремление к профессиональному выбору.

Результаты, полученные на контрольном этапе эксперимента, подтвердили гипотезу о необходимости создания условий удержания внимания в условиях дистанционного обучения

На формирующем этапе исследования решались задачи по реализации психолого-педагогических условий удержания внимания старшеклассников в условиях дистанционного обучения. Из анализируемых нами понятия «психолого-педагогические условия», нам близка позиция Н.В. Ипполитовой, Н.С. Стерховой, которые рассматривают их, как «...совокупность специально разработанных форм и методов обучения в интегрированном образовательном процессе» [6, 10]. Комплекс психолого-педагогических условий формируется с учетом особенностей конкретной учебной деятельности, формы реализуемого образовательного процесса. В нашем случае дистанционное обучение учащихся организовано исходя из условий и возможностей школы.

Анализ научной литературы позволил выделить следующие психолого-педагогические условия для поддержания внимания старшеклассников в условиях дистанционного обучения:

- привлечение внимания к содержанию урока через современные интерактивные средства обучения;
- фокусирование операций внимания через использование образовательных Web-сервисов;
- активизацию операций внимания через компьютерные тренажеры, квесты, образовательные игры.

В рамках реализации первого условия, были разработаны и предложены учащимся задания с использованием возможностей инструментов виртуального класса платформ (zoom, moodle), позволяющие вовлекать обучающихся в процесс познания, сделать занятие интерактивным и своевременно получать обратную связь: обмен задачами на интерактивной доске в режиме «Совместное использование». Они выполняли следующие приемы:

«Установить соответствие» - между изображением объекта и его названием, терминологией и формулировкой.

«Выполнить рисунок» - совместное рисование элементов на доске в «облачном приложении» для изображений, листов и записных книжек, режим «совместного использования», заполнение недостающих частей, исправление ошибок, создание подписей для диаграмм и т. д.

«Заполните таблицу» - внесите результаты в таблицу, блокноты и интерактивных досках Google в режиме «Поделиться».

«Создать кластер» - на доске и записной книжке в «общем» режиме.

«Динамическая схема» - создание динамических диаграмм, показывающих ход различных процессов.

В рамках реализации второго условия мы активно использовали в классе программу оболочки LearningApps.org. Это позволяет учителям создавать свои собственные интерактивные задания без каких-либо знаний в области программирования.

При помощи Web-сервиса LearningApps.org создавались интерактивные упражнения разных типов: кроссворды тематические, пазлы, викторины

по пройденным темам (с использованием видеоконтента, анимированных картинок и др.), вики-страницы, календарь, чат и др., тесты

Помимо видеоконференцсвязи на различных платформах для дистанционного обучения, мы использовали следующие виды групповой работы:

Практические занятия онлайн со школьниками, которые выполняли онлайн-задания в группах. Результаты работы каждой группы фиксировались в режиме открытого редактирования «облачное приложение», где создавались единые образовательные продукты.

Совместная работа и информационными документами, создаваемым продуктом (ответы, редактирование презентаций и текстовых документов и т.п.). Данная работа осуществлялась с помощью онлайн-редактора «Google docs».

Результатом работы старшеклассников явились совместные мультимедийные продукты, коллективные проекты и т.п.

В рамках реализации третьего условия использовали приложения:

- Cloze test (задание: вставить пропущенное слово в текст определения);

- Quiz with text input (задание: добавить пояснения к картинкам/звукам/ видео).

В целом, в процессе организации дистанционного обучения старшеклассники в основном, проявляли положительные эмоции, вдумчиво относились к заданиям. Считаем, что этому способствовало использование различных инструментов онлайн-платформ, что несомненно, привлекало и удерживало внимание, вызывало интерес. Состояние устойчивого внимания школьников зависело от их участия в активной деятельности. Чем активнее старшеклассник работает на дистанционных занятиях, тем выше уровень внимания.

Для определения эффективности реализации психолого-педагогических условий поддержания внимания старшеклассников в условиях дистанционного обучения проведен контрольный срез с использованием того же комплекса взаимозависимостей, что и на констатирующем этапе исследования. Сравнительные результаты представлены в таблице 2.

Таблица 2

Сравнительные результаты диагностики уровня избирательности внимания у старшеклассников, n=30

Уровень избирательности внимания	1 срез	2 срез
Низкий	20 %	0%
Средний	56%	70%
Высокий	24 %	30%

Анализ результатов, представленных в таблице показал, что количество старшеклассников, со средним уровнем избирательности внимания повысилось с 56% до 70%. Такие юноши и девушки характеризуются хорошей концентрацией и четкой установкой на выполнения требуемых заданий, не испытывают трудностей в поиске недостающей информации, заинтересованы в получении новой ин-

формации во время обучения, имеют четкое представление о стремлении к профессиональному самоопределению.

С высоким уровнем избирательности внимания количество старшеклассников повысилось с 24% до 30 % учащихся. Данным старшеклассникам свойственна высокая концентрация, четкая установка на выполнение требуемых заданий. Они способны к сильной заинтересованности в получении новой информации; активны и самостоятельны к

получению новых знаний; также им присуще состояние поиска новых способов выхода из создавшейся ситуации; высокое стремление к профессиональному самосовершенствованию.

Низкий уровень избирательности внимания снизился с 20% до 0%.

Выводы. Результаты проведенного исследования показали, что эффективность удержания внимания старшеклассников в условиях дистанционного обучения может быть достигнута за счет особой организации дистанционной учебной деятельности, а именно - включения в онлайн обучение заданий, упражнений, не занимающих дополнительного времени на уроке, но повышающих мотивацию и качество учебных достижений старшеклассников.

Список литературы

1. Электронный ресурс URL: <https://edu.gov.ru/press/2224/ministerstvo-opublikovalo-metodicheskie-rekomendacii-po-organizacii-distancionnogo-obucheniya/> (дата обращения: 10.08.2021).
2. Электронный ресурс URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37670209 (дата обращения: 10.08.2021).
3. Улуния Е.Е. Новые роли учителя. Онлайн-переформатирование коммуникативной образовательной среды// Образовательная политика. 2020. №4 (84). С. 76-82. DOI 10/22394/2078-838X-4-78-82
4. Гумель Е.Б., Петушкова А.А. Влияние стилей семейного воспитания на уровень социально-психологической адаптированности подростков// Психология, социология и педагогика. 2012. № 6. [Электронный ресурс]. URL: <https://psychology.snauka.ru/2012/06/931> (дата обращения: 15.09.2021).
5. Кузнецова И.Ю., Анухтина А.Г. Особенности создания образовательной среды, способствующей развитию субъективной позиции педагога// Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров. 2013. № 3-4 (16-17). С. 83-88.
6. Ипполитова Н.В., Стерхова Н.С. Анализ понятия «педагогические условия»: сущность, классификация// General and Professional Education. 2012. №1. С.8-14, С. 10

PHILOLOGICAL SCIENCES

ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК КОММУНИКАТИВНАЯ И ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ

Биюмена А.А.

*Канд. филол. наук, доцент,
Минский государственный лингвистический университет*

TOLERANCE AS A COMMUNICATIVE AND LINGUOCULTUROLOGICAL CATEGORY

Biyumena A.

*PhD. in Philology, Associate Professor,
Minsk State Linguistic University*

Аннотация

Рассматривается толерантность как особая коммуникативная категория, обладающая собственным набором характеризующих свойств (диалогичность, способность успешно пересекать границы между разными культурами, аксиологический потенциал, особая языковая экспликация и др.). Также представлен взгляд на толерантность как на лингвокультурологическую категорию, отражающую национальную специфику языка и получающую различное осмысление в разных языках.

Abstract

Tolerance is considered as a special communicative category that has its own set of characteristics (dialogism, the ability to successfully cross borders between different cultures, axiological potential, special linguistic explication, etc.). The paper also presents a view of tolerance as a linguoculturological category that reflects the national peculiarities of the language and receives different understanding in different languages.

Ключевые слова: толерантность, коммуникация, коммуникативная категория, лингвокультурологическая категория, концепт.

Keywords: tolerance, communication, communicative category, linguocultural category, concept.

Толерантность представляет собой особую качественную характеристику социального взаимодействия в современном информационном обществе [5, с. 188], важное свойство любых социальных структур, направленное на то, чтобы разрешать конфликтные ситуации, возникающие при взаимодействии с другими структурами, искать возможности диалога и компромисса [2, с. 12]. И. М. Дзялошинский подчеркивает, что толерантность не только характеризует нравственность отдельной личности, а является специфической технологией взаимодействия людей, предполагающей сотрудничество и уравнивание целей всех сторон [Там же, с. 12–13].

Необходимой средой формирования толерантных установок является коммуникация: «свое предметное выражение толерантность обретает в различных видах социальной практики, где она выступает в функции регулятора человеческой деятельности, тем самым являясь идеальным образованием и входя в культурный арсенал того или иного сообщества [18, с. 12]. Исследователи подчеркивают, что внедрение в общественную жизнь толерантных форм взаимоотношений требует формирования иной коммуникативной среды, обеспечивающей взаимопонимание людей [2, с. 15–16].

В последние годы толерантность изучается как особая коммуникативная категория, обладающая собственным набором характеризующих свойств [8; 11; 12; 13; 19; 20]. Рассмотрение толерантности с позиций коммуникативного подхода подразуме-

вает «речевое воздействие с позитивными по отношению к адресату намерениями, реализованными в корректной форме» [11, с. 13].

По мнению Е. Ю. Шамсутдиновой, коммуникативную категорию толерантности характеризуют: справедливая и объективная позиция по отношению к тем, чьи мнения, поступки, раса, религия и т.д. отличаются от наших собственных; справедливая и объективная позиция по отношению к мнениям и поступкам, отличным от наших собственных; активный интерес к идеям, мнениям и поступкам, чуждым нашим собственным; адекватное языковое и речевое оформление этих составляющих в процессе межкультурной коммуникации, которое выражается в коммуникативных стратегиях и речеповеденческих тактиках коммуникантов [19, с. 6].

Категориальными признаками коммуникативной категории толерантности выступают диалогичность, способность успешно пересекать границы между разными культурами, аксиологический потенциал, особая языковая экспликация [11, с. 13; 19, с. 11], а в ее содержании выделяются прескриптивный и информационно-содержательный аспекты [20, с. 5].

Как указывает И. А. Стернин, именно коммуникативная толерантность, объединяющая совокупность более частных концептов и категорий (вежливость, сохранение лица собеседника, коммуникативная неприкосновенность, коммуникативная доминантность и др.), является условием появления установок толерантного сознания и эмпирической основой формирования всех видов

толерантности, в том числе, толерантности поведенческой [13, с. 331–336].

С точки зрения коммуникации толерантность соотносится, с одной стороны, с чертами кооперативного коммуникативного поведения языковой личности, а с другой – с особенностями культуры общения социума, что является актуальным как для межкультурной, так и для внутрикультурной коммуникации [17, с. 339].

В отличие от категории терпимости, главным противопоставлением которой является «хороший – плохой», в основе категории толерантности лежит оппозиция «свой – чужой» [7, с. 105; 12]: общение «как социально-речевая деятельность по обмену разного рода информацией для организации, согласования, регулирования внекоммуникативных и коммуникативных практических и ментальных действий и для достижения результатов возможно лишь при соприкосновении “я” и “другого”» [17, с. 341]. Как подчеркивает В. Е. Гольдин, укрепление толерантных отношений «необходимо в тех именно сферах, для которых актуально прагматическое деление на “своих” и “чужих”» [1, с. 517]. По мнению О. П. Ермаковой, вторая оппозиция, детерминирующая толерантность, – «всеобщность – не всеобщность (исключительность)», так как толерантность обычно проявляется по отношению к тому, что свойственно всем, а интолерантность – по отношению к тому, что свойственно единицам [3, с. 124].

Толерантность является основой успешной диалогической коммуникации, поскольку она соотносится с прагматическими принципами вежливости Дж. Лича и с принципом кооперации П. Грайса, обеспечивая, таким образом, эффективное общение [7, с. 100]. По справедливому замечанию В. М. Золотухина, диалоговость «как реальность, состоятельность и плодотворность определяет толерантность, ибо диалог невозможен без толерантности как готовности предположить и увидеть в “Другом” ум, обеспечивающий хотя и иное, особое, обособленное, но тем не менее, существенное понимание проблемы, ставшей объектом обсуждения» [4, с. 17]. Подобное «диалогическое» отношение к «Другому» оказывается противопоставленным «монологическому» отношению к миру предметов, «указывая на недопустимость обращения с человеком как с вещью» [Там же].

Толерантность также исследуется как лингвокультурологическая категория, отражающая национальную специфику языка [6; 7; 9; 12; 14; 15], поскольку «получает различное осмысление в разных языках, и каждый язык привносит с собой множество специфических исторических и культурных коннотаций, а культурная интерпретация языковых знаков меняется в зависимости от установок ментальности» [7, с. 102]. Так, И. А. Стернин и К. М. Шилихина рассматривают толерантность как часть культурного концепта, составляющую ядерную зону обширного и сложного лингвокультурного поля, которое также включает лексемы, на ассоциативном и семантическом уровне связанные с терпением, терпимостью и ненасилием [12]. К важнейшим компонентам лингвокультурологического

поля толерантности относятся также категории диалога и сотрудничества [6, с. 236]. При этом в концепте толерантности на первый план выдвигается оценочный аспект, что позволяет квалифицировать его как модусный [10, с. 15].

Толерантность сегодня является не только необходимой моральной нормой, но и неотъемлемым свойством культуры любого общества, основное требование которой – лояльное и уважительное отношение к расовым, этническим, гендерным, психофизическим и т.д. особенностям других личностей и групп, а также к их мировоззренческим, нравственным, социально-политическим предпочтениям. Она выступает в роли новой этической доктрины, мировоззренческой и антропологической парадигмы, ведь толерантность в современном мире, наряду с основами демократии и системой прав человека, «является руководящим принципом, в соответствии с которым осуществляется образование, воспитание и развитие личности, формирование гуманных отношений в обществе» [16, с. 13].

Список литературы

1. Гольдин, В. Е. Толерантность как принцип культуры речи / В. Е. Гольдин // *Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности: колл. моногр.* / Отв. ред. Н. А. Купина и М. Б. Хомяков. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005. – С. 515–527.
2. Дзялошинский, И. М. Культура, журналистика, толерантность / И. М. Дзялошинский, М. И. Дзялошинская // *Российские СМИ: как создается образ врага.* – М.: Academia, 2008. – С. 12–65.
3. Ермакова, О. П. Толерантность и некоторые особенности русского менталитета в зеркале языка / О. П. Ермакова // *Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности: колл. моногр.* / Отв. ред. Н. А. Купина и М. Б. Хомяков. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005. – С. 124–132.
4. Золотухин, В. М. Толерантность как проблема философской антропологии: автореф. дис. ...д-ра филос. наук: 09.00.13 / В. М. Золотухин; Урал. гос. ун-т им. А. М. Горького. – Екатеринбург, 2004. – 44 с.
5. Ключев, Ю. В. Политический массмедиа-дискурс в демократическом развитии социума / Ю. В. Ключев. – СПб.: Изд-во СПбГЭТУ «ЛЭТИ», 2018. – 246 с.
6. Купина, Н. А. Лингвокультурологические проблемы толерантности / Н. А. Купина, О. А. Михайлова // *Толерантность в современной цивилизации: материалы междунар. конф., Екатеринбург, 14–19 мая 2001 г.* – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2001. – С. 50–69.
7. Михайлова, О. А. Толерантность и терпимость: взгляд лингвиста / О. А. Михайлова // *Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности: колл. моногр.* / Отв. ред. Н. А. Купина и М. Б. Хомяков. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005. – С. 99–111.
8. Могилевич, Б. Р. Дискурс коммуникативной толерантности / Б. Р. Могилевич // *Вестн. Моск.*

ун-та. Сер. 18. Социология и политология. – 2016. – Т. 22. – № 3. – С. 192–201.

9. Растатуева, С. Г. Репрезентация концепта «Толерантность» в русском языке: дис. ... канд. филол. наук.: 10.02.01 / С. Г. Растатуева. – Елец, 2008. – 173 с.

10. Романова, Т. В. Толерантность как культурная, политическая, лингвистическая проблема (анализ материалов СМИ и политического дискурса) / Т. В. Романова [и др.]. – Н. Новгород: Деком, 2017. – 300 с.

11. Селютин, А. А. Коммуникативная толерантность в виртуальном пространстве: на примере анализа текстов социальных сайтов: автореф. дисс. ... канд. филол. наук.: 10.02.19 / А. А. Селютин; Челябин. гос. ун-т. – Челябинск, 2008. – 21 с.

12. Стернин, И. А. Коммуникативные аспекты толерантности / И. А. Стернин, К. М. Шилихина. – Воронеж: ИСТОКИ, 2001. – 135 с.

13. Стернин, И. А. Толерантность и коммуникация / И. А. Стернин // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности: колл. моногр. / Отв. ред. Н. А. Купина и М. Б. Хомяков. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005. – С. 324–337.

14. Сумина, Е. С. Толерантность: от феномена к лингвокультурному концепту: автореф. дисс. ... канд. филол. наук.: 10.02.20 / Е. С. Сумина; Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2007. – 21 с.

15. Тер-Минасова, С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: учеб. пособ. / С. Г. Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2000. – 262 с.

16. Толерантность в мультикультурном обществе: региональный аспект: монография / Е.Л. Кудрина [и др.]. – Кемерово: КемГУКИ, 2013. – 384 с.

17. Формановская, Н. И. Ритуалы вежливости и толерантность / Н. И. Формановская // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности: колл. моногр. / Отв. ред. Н. А. Купина и М. Б. Хомяков. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005. – С. 337–354.

18. Шалин, В. В. Толерантность – культурная норма и политическая необходимость: социально-философский анализ: автореф. дисс. ... д-ра филос. наук.: 09.00.11 / В. В. Шалин; Рост. гос. ун-т. – Ростов-на-Дону, 2000. – 69 с.

19. Шамсутдинова, Е. Ю. Толерантность как коммуникативная категория (лингвистический и лингводидактический аспект): автореф. дисс. ... канд. филол. наук.: 10.02.01 / Е. Ю. Шамсутдинова; Гос. инст-т русского языка им. А. С. Пушкина. – М., 2006. – 24 с.

20. Шаповалова, Т. А. Коммуникативная категория толерантности и ее реализация в современном политическом дискурсе: автореф. дисс. ... канд. филол. наук.: 10.02.19 / Т. А. Шаповалова; Саратов. гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов, 2013. – 22 с.

ASPECTS OF THE STUDY OF A SCIENTIFIC TEXT IN THE FRAMEWORK OF MODERNITY

Gordienko D.

*Candidate of Philological Sciences,
Rostov State University of Economics (RINH)*

Abstract

In modern linguistic science, a scientific text is investigated in the following three aspects: textual aspect: an approach that focuses on the author's choice of linguistic means, contextual aspect: an approach that is used to analyze the text as a cultural phenomenon and discursive aspect: an approach within which the text is analyzed at the level of discursive realization, as well as taking into account the social contexts in which this text functions.

Keywords: scientific text, textual models, linguistic research, discourse, linguistic units, author's arguments.

In modern linguistic science, a scientific text is investigated in the following three aspects.

1) Textual aspect: an approach that focuses on the author's choice of linguistic means, the meanings of linguistic units (including contextual ones), textual models.

Research carried out in this aspect focuses either on the linguistic features of the text, or on the contextual use of linguistic units. The purpose of the analysis of a scientific text in this case is to reveal how the text reflects the virtual world of the author's identity, how the author uses the means of language to structure and express his ideas, while giving preference to one or another genre [5]. The very concept of a text is interpreted as a system of those communicative resources that are available to a certain scientific community.

2) Contextual aspect: an approach that is used to analyze the text as a cultural phenomenon.

The scientific text is generated by the author as a peculiar way of reporting on the results of his activities.

In this case, the addressee of the text acts as a virtual witness of this activity. The reliability of the results obtained is reflected primarily in the rhetorical component of the text, which brings to the fore the author's research logic [6].

Researchers note radical changes in the modern scientific text caused by the standardization of experimental procedures, the need to consider the object within the framework of those problems that are relevant for this scientific discipline at the moment. In the scientific text, the tendency towards citation is increasing, since the general theory is considered as an important factor in structuring scientific research [1], reflecting continuity in science. The visual component is integrated into the author's arguments [3], the style of the text becomes more complicated.

The observed changes indicate that the scientific text now appears to be a dynamic product of activity, shows sensitivity to changing disciplinary norms and practices. A qualitatively new level of research, the intensive development of scientific communities, the

emergence of new specific ways of discussing topical scientific problems - all this contributes to the formation of the argumentative potential of a modern scientific presentation of relevant knowledge.

3) Discursive aspect: an approach within which the text is analyzed at the level of discursive realization, as well as taking into account the social contexts in which this text functions.

Within the framework of discourse analysis, language is viewed as a form of social practice and an attempt to "unpack" the ideological basis of discourse, which over time has become so natural for language users that it has become perceived by them as a completely acceptable neutral discursive characteristic [2]. Discourse analysis, thus, connects the language and the activity of the speaking subject, focusing on how social relations, the identity of the addressee, his knowledge are constructed at the level of written / oral texts in a variety of situations and contexts.

When conducting discursive research in the aspect of a scientific text, researchers analyze such textual characteristics as:

- terminology: coding of scientific knowledge by means of metaphor and connotative elements of the meaning of word forms [7];
- modality: identification of interpersonal relationships (discursive roles, pragmatic attitudes, obligations) of the interlocutors within the text;
- communicative organization of the text: analysis of linguistic and speech means, through which the semantic segments of the utterance are updated [4];
- content-semantic structure of the text: determination of the specifics of marking and arrangement of communicative blocks and pragmatic attitudes;
- intertextuality / interdiscursiveness: establishing the effects of the influence of other texts and styles / registers on a scientific text [8].

It seems that the above-mentioned problem of linguistic research of a scientific text is predetermined by the following factors.

First, the production of scientific texts in a certain respect can be considered as an answer to a posed / unspoken question posed by both the author of the text and a representative of this or another scientific community. The author of the text uses certain linguistic / speech means (including those with argumental potential) in order to position himself in relation to the object under study, to most accurately express his judgment and achieve recognition from the scientific communities. In other words, a scientific text is dialogical in its discursive and pragmatic essence.

Lexical and syntactic means predetermine the meaning of a text, the interpretation of which does not appear to be unconditional. The author of the text foresees potential external criticism of his judgments and does everything so that the judgments put forward by him are as grounded as possible and most fully answer the question that a priori has arisen.

Secondly, due to the fact that language in modern science is considered as a social phenomenon, the author of the text is inclined to view his speech work rather as a socially determined phenomenon and in relation to texts that already exist in science, and not as a dependent component in the aspect correlation of discourse and knowledge. Science is not only expressed through language, but also shaped by language.

Understanding the scientific text provides a research toolkit for a multifaceted analysis of such a social sphere, in which truth is based on impartial observations, new methodologies for analyzing theoretical material are revealed, and a theoretically substantiated reflection of reality is contained. This area is characterized by a specific set of procedural and rhetorical practices that predetermine the way of explaining reality. In the process of researching a scientific text, we are more confronted with the forms of the reader's persuasion than with guarantees of reliable new knowledge, and we also identify the mutual connections between the presentation of knowledge and social practices that are characteristic of scientific communities.

A scientific text is not only a marked system for transmitting new relevant information, but also an interpretive system that is actively used to initiate a new understanding of the facts of reality based on a variety of text genres and contexts. The study of this system makes it possible to identify the relationship between scientific activity and the subjects who are engaged in this activity. The language of science, like science itself, is a human activity, and therefore it must be considered in this broader context of its functioning. A scientific text is a kind of social practice, and therefore it is inseparable from the life and experience of those who generate texts, use them as a means of affirming and spreading their ideas.

References

1. Goncharova, E.A. Scientific communication - discourse - interdiscursiveness [Text] / Goncharova E.A. // Text and discourse. Problems of economic discourse: collection of articles. scientific. Art. - SPb.: SPbGUEF, 2001. -- S. 59-68.
2. Zuev, K.V. Ideologization of language in political, avant-garde and scientific texts of the early XX century: author. dis. ... Cand. philol. Sciences [Text] / K.V. Zuev. - Stavropol, 2005.-- 24 p.
3. Karmanova, Z. Ya. The intentional essence of the rhetorical organization of scientific and technical texts [Text] / Z.Ya. Karmanova // Understanding mentality and text. - Tver: Tver University, 1995.-- S. 172-178.
4. Kogotyzheva, A. L. Communicative organization of scientific text: dis. ... Cand. philol. Sciences [Text] / A.L. Kogotyzhev. - Nalchik, 2002.-- 145 p.
5. Kotyurova, M. P. Scientific text and style of thinking of a scientist [Text] / M.P. Kotyurova // Bulletin of Perm University. Linguistics. - Perm: Perm University, 1996. - Issue 2. - S. 32-48.
6. Nistratova S.L. On the expressiveness of the syntactic means of scientific speech [Text] / S.L. Nistratova // Language, Consciousness, Communication: Sat. articles. - M.: MAKSS Press, 2004. - Issue 28. - S. 45-59.
7. Tokareva, M.V. Formation, development and current state of the English terminology of nephrology and urology: author. dis. ... Cand. philol. Sciences [Text] / M.V. Tokarev. - Omsk, 2003.-- 26 p.
8. Chigovskaya, Ya.A. Categories of retrospection and prospectus in Russian scientific texts: author. dis. ... Cand. philol. Sciences [Text] / Ya.A. Chigovskaya. - Perm, 2001.-- 24 p.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

СНЕК-КУЛЬТУРА І «ПОВІЛЬНЕ МІСТО» (CITTASLOW)

Препотенська М.

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»,
м. Київ, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5601-7472>

Орел А.

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0650-6788>

SNAKE CULTURE AND THE SLOW CITY (CITTASLOW)

Prepotenska M.,

*National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5601-7472>

Orel A.

*National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0650-6788>

Анотація

Стаття присвячена розгляду такого соціального тренду мегаполісу, як швидкість, що зумовлено інтенсивним темпоритмом великого міста, бажанням людей долати ситуації цейтноту, стрімко вирішувати проблеми, швидко пересуватися містом, забезпечувати загальний комфорт міського життя за допомогою оперативних соціальних опцій та системи послуг. Показано, що культивування швидкості породжена певним екзистенціальним протестом проти сенсорної атаки та інформаційної навали міста, але перетворюється у снєк-культуру, коли поширюється на ті сфери, де поспіх псує якість культурних артефактів, їхнє сприйняття.

Визначено такі вияви снєк-культури, як спрощення контенту у реальній та віртуальній міжособистісній комунікації та масмедіа, зниження якості кінопродукції на зразок сіткомів та однотипних серіалів, поширення зниженої лексики та соціальних ярликів у ситуаціях опонування, бажання нашвидкуруч владнати приватне життя, селфі-манія, пристрасть до шкідливої швидкої їжі, симулякр навчання та психологічної підтримки у форматі «швидких» тренінгів та поп-літератури. Ретроспективно показано переконливість філософської ідеї про переваги неквапливого життя перед суєтним.

Розкрито зміст і користь руху «повільних міст» як ментальної альтернативи «швидким містам» і снєк-культури, описано такі риси «повільних міст», як здоровий образ життя, «повільна їжа», «повільна мандрівка», екологічність, душевна комунікація у «третьох місцях» міста, що можливо організувати і в мегаполісах. Наведено приклади ефективних засобів «уповільнення» в мегаполісах за допомогою творення комунікативних та природних кластерів в урбан-середовищі. Робиться висновок про необхідність балансу прискорення-уповільнення у міському житті, рівноваги на зразок аристотелевської ідеї метріопатії, що стає можливим за умови критичного мислення міської людини Homo Urbanus, свідомого тайм-менеджменту та виховання мобільності.

Abstract

The article is devoted to the social trend of the metropolis, such as speed, due to the intense temporitum of the big city, people's desire to overcome time lag, solve problems quickly, move quickly through the city, provide general comfort of city life with operational social options and services (dromology). It is shown that the cultivation of speed is caused by a certain existential protest against the sensory attack and information invasion of the city, but turns into a snack culture when it spreads to those areas where haste spoils the quality of cultural artifacts, their perception.

The manifestations of snack culture are identified, such as simplification of content in real and virtual interpersonal communication and mass media, reduction of film quality such as grids and series of the same type, spread of reduced vocabulary and social labels in situations of opposition, desire to quickly settle privacy, privacy to harmful fast food, simulacrum of training and psychological support in the format of "fast" trainings and pop literature. The persuasiveness of the philosophical idea of the superiority of leisurely life over vanity is shown retrospectively.

The content and benefits of the movement of "slow cities" as a mental alternative to "fast cities" and snack culture are revealed, such features of "slow cities" as a healthy lifestyle, "slow food", "slow travel", environmental

friendliness, emotional communication are described. third places "of the city, which can be organized in large cities. Examples of effective means of "slowing down" in megacities by creating communicative and natural clusters in an urban environment are given. It is concluded that there is a need for a balance of acceleration in urban life, a balance like the Aristotelian idea of metropathy, which becomes possible with critical thinking of the urban man, Homo Urbanus, conscious time management, education of appropriate mobility, activity of the creative class of the city.

Ключові слова: снєк-культура, повільні міста (cittaslow), культивация швидкості, дромологія, активне та споглядальне життя, поспіх, метріопатія.

Keywords: snack culture, cittaslow, speed cultivation, dromology, active and contemplative life, haste, metriopathy.

Актуальність теми дослідження. Наш світ неухильно урбанізується. Мегаполіси розростаються, об'єднуючись у конгломерації та конурбації. Мільйони людей на вулицях міст, мільйони машин і нескінченна мультизадачність нарошують темпоритм великого міста. Швидкість перетворюється на базову потребу городян. Намагання усяди встигнути, не запізнитися на роботу, на зустріч, на розваги, миттєво зв'язатися з потрібними людьми, швидко отримати послуги – усе це стало звичним запитом, стилем життя мегаполісу. Та чи завжди факт прискорення і культивування швидкості йде на користь сучасному городянину? Чи не губиться в цій стрімкості, так би мовити, смак миті, чи не ігноруються культурні інтенції, глибина пізнання і світогляду? Ми вважаємо відповіді на ці питання вельми актуальними, оскільки тенденції швидкості набувають подальших обертів і формують низку феноменів міського буття.

Постановка проблеми. Провідна проблема в ракурсі теми – адаптація міської людини, Homo Urbanus, до інтенсивного темпоритму мегаполісу під егідою прискорення соціальних опцій та загального культивування швидкості. Вочевидь сучасне місто організовано з пріоритетом швидкості у різноманітних сферах, що задумано як одна з основ комфорту, звільнення від часових простоїв, гаєння часу. Адже мешканці міста прагнуть попри складний трафік швидко долати відстані та мати гарантію термінового вирішення проблем.

Мета міркувань у даній статті – визначити сфери, фактори і сенс міської швидкості, показати її вплив на культуру, на буття людини у місті та на буття самого мегаполісу, а також – розглянути можливі альтернативи процесу, зокрема – концепцію «повільних міст».

Для розгляду заявленої проблематики використаємо соціально-філософський підхід, культурологічні, філософсько-антропологічні, компаративістські та міждисциплінарні методи.

Аналіз досліджень і публікацій. Тема міської швидкості досить інноваційна, що пов'язане, мабуть, із тим, що з історичної точки зору розвиток швидкісних технологій розпочався відносно недавно. Проте є сенс звернутися до ідей Платона і Аристотеля про активне і споглядальне полісне життя (*vita activa / vita contemplativa*), де останнє тлумачилося як уповільнене, несуетне, найбільш бажане і притаманне філософам, які у неспішності своїх роздумів осягають мудрі істини, розвиваючи безсмертний розум (*νοῦς*) [1]. Варто пригадати аристоте-

левську ідею метріопатії – помірності, золотієї середини між крайнощами, що також передбачає вміння бути неспішним, врівноваженим, заглибленим в авторефлексію. Аналогічну контрверзу знаходимо у Цицерона (*otium – negotium*), де звучить схвалення неспішного споглядального життя, але вже у рівновазі з активною політичною діяльністю [2]. У Сенеки ідеалом життя проголошувалося сполучення знання і спокою, що також виключає квапливість [3]. Про рівновагу активності і споглядання багато писали батьки церкви, вкладаючи в неї вже християнський підтекст. Відповідно, вищим втіленням неспішності та духовного спокою у божому служінні вважалися монахи. Августин Блаженний, багато міркуючи про час у своїй «Сповіді», засуджував верхоглядний поспіх людей повсякденності, закликаючи до мудрого уповільнення: «У потоці часу носиться їхнє серце, і завжди суєтне... Нехай хвилину постоїть нерухомо, нехай спіймає відблиск завжди нерухомої сяючої вічності, нехай порівняє її і час, що ніколи не зупиняється...» [4]. Геніальною афористикою наповнено Еклезіаст: «Час збирати каміння – час розкидати каміння, час обіймати – час бігти від обіймів...» Так, рівновага активності і спокою, активного руху та споглядання – основа мудрого життя, особливої інтуїції щодо доцільності власних дій. Східна філософія, духовні вчення і практики, як відомо, також відкидають суєту і поспіх, культивують медитацію, повільне занурення в особливий стан, що в ідеалі веде до просвітлення. Отже, звернення до прадавніх міркувань філософів і до сакральних текстів доводить, що розумне осягнення і пізнання світу передбачає уповільнення на протигагу ганебній квапливості у житті, вчинках і роздумах.

Загалом тема темпоральності й такого її елемента як швидкість повертає нас до класичних континуумів простору і часу, проблеми перебування людини в них і вироблення в цих екзистенціальних координатах світоглядних пріоритетів та цінностей. Історія осягнення категорії часу така ж масштабна, як і сама історія філософії. Зазначимо окремі, найбільш значущі для нашої теми положення. Час здавна розглядається у дихотомії об'єктивного і суб'єктивного, розкриває свою природу через антропний принцип. І. Кант вбачав у часі апіорну форму споглядання явищ [5], А. Бергсон тлумачив його як досвід інтуїції [6], цілу градацію стосунків людини із часом розгорнув М. Гайдегер: «забігання наперед», «повторення», «мить», «очікування», «перебування», «забуття» [7]. П. Рікер розташову-

вав проблему часу в аксіологічному контексті, стверджуючи, що тільки духовна єдність людства здатна олюднити час майбутнього [8]. А. Ейнштейн розглядав час суто у взаємодії з простором [9]. Проте антропний ракурс дослідження часу було розгорнуто лише у XX ст., в епоху антропологічного повороту в науці, що свідчить про нарощування часової проблематики відповідно нарощуванню урбанізації й запитів на швидкість у великих містах. Звернемо увагу на дослідження Е. Левінаса, який показав такі рівні темпоральності, як суб'єктивний, інтерсуб'єктивний, етичний час. Людина, на думку вченого, повинна усвідомлювати свої стосунки з часом, особливо в комунікації, перед обличчям Іншого [10]. Екзистенціальну природу сприйняття часу визначав Г. Гадамер, Мерло Понті. Актуальний підхід до проблематики міського часу відзначено у працях Е. Гідденса, де висловлюється думка про народження унікального хронотопу міста в атмосфері інформатизації життя, яка нещадно стискає час і простір [15]. Про це ж писав М. Кастельс, аналізуючи феномен миттєвості віртуального часу у мережевому суспільстві [11]. Визнаючи об'єктивний час, ми повинні визнати й суб'єктивну складову його сприйняття: у залежності від життєвих ситуацій нам може здаватися, що час біжить або тягнеться, що він застиг, є оманливим чи створює тривожну атмосферу цейтноту. Проте потреба швидкості переростає дихотомію суб'єктивного й об'єктивного часу, бо формується як тотальний синдром, притаманний більшості активних городян.

У XX ст. відбувається «перевідкриття» теми часу не тільки у зв'язку з урбанізацією та глобалізацією, а й у ракурсі сінергетичної парадигми. Можна погодитися з коректністю такого інноваційного терміну, як «антропний час», запропонованого філософом-сінергетиком В. Ханжі. Дослідник виявив аттрактори і точки біфуркації у суб'єктивних стосунках з часом, його багаторівність, нелінійність, багатовекторність, відкритість, стохастичність модусів [12]. Безпосередньо про людину міста і стосунки з часом писав Ю. Лотман, вводячи метафору «пружина часу» у дослідження часових пластів міської історії [13]. Оригінальні слушні твердження знаходимо у міркуваннях А. Гуревича: «Місто стало хазяїном власного часу. Проте людина перестала бути хазяїном часу, бо... час міста встановлює свою тиранію, якій городяни вимушені підкорятися» [14, с. 108]. Синдром прискорення часу зазначив у своїх працях У. Бек, проголошуючи «перемогу часу над простором» через миттєвий зв'язок в інформаційних мережах [16, с. 340], С. Капіца, який побачив у тенденціях прискорення перспективу розпаду зв'язку часів і загального хаосу [17], Е. Тофлер, який зазначав, що наявне прискорення часу і культ швидкості ніколи раніше в історії не траплялися і потребують прискіпливої уваги [18].

Досить доречним для нашої теми є дослідження міської швидкості Полем Вірільо, який у «Загубленому вимірі» стверджує, що відбулося тотальне заміщення простору часом. Його інноваційна *дромологія* (теорія швидкості у постіндустріальному суспільстві) розкриває «фундаментальну

втрату орієнтації» сучасної людини у світі, який занадто поспішає. Дослідник передрікає навіть глобальний просторово-часовий колапс, якщо людина міста не зупиниться у своїй гонці по життю під пріоритетом нарощування швидкостей [19].

Потреба у швидкості поширюється майже на усі сфери життя, про що буде йтися далі. Але окремо зазначимо інноваційний парадокс впливу культу швидкості на культуру, що породило метафору снєк-культури («швидкої» культури). Метафора снєку використовується як символ стрімкого «перекусу», ширше – швидкого споживання будь-чого. Естетичне задоволення, катарсис, які зазвичай супроводжують глибоке і неспішне осягнення культурних артефактів, сьогодні перетворюються у пристрась до негайного задоволення, наче до ін'єкції, до стрімкого допінгу вражень, аби «зарядитися» драйвом та бігти далі. Цей процес стає усепланетарним. Недарма з'являються дослідження загальної *макдоналізації* культури і суспільства. Центральне місце у цьому відведено саме теорії макдоналізації американського соціолога Джорджа Рітцера, який показує поширення алгоритмів роботи ресторанів швидкої їжі на принципи соціального життя, де домінують скорочення часу на різноманітні соціальні опції, швидкість, мінімалізм і максимальна раціоналізація процесів [20]. Проте безпосередній вплив культу швидкості на культуру ще досліджений дуже мало. Відзначимо наукові розвідки Дмитра Босова, який трактує культурне виробництво як містифікацію та дегуманізацію у випадках слідування принципам макдоналізації (спрощення та прискорення) [21]. Досить переконливо звучать застереження В. Бураяка, який розкриває ризики макдоналізації культури як багатоглобальної тенденції, що призводить до глобальної гомогенізації суспільства [22].

Зазначимо, що поряд із культивуванням швидкості з кінця XX ст. у деяких містах світу почався рух «повільних міст». Ініціаторами руху виступили мери деяких італійських міст, вчені-урбаністи та девелопери. Починаючи з появи їхнього концепту *Slow Food* (повільна їжа) як альтернативи стрімкому поїданню бургерів і фрі, подібні ідеї поширилися на інші сфери життя: «повільні мандрівки», «повільне виховання», «повільна мода» і зрештою – *Cittaslow*, рух повільних міст. Згодом утворюється «Міжнародна мережа міст, де добре жити» (International Network of Cities where living is good) [23], яка маніфестує неспішність, насолоду мистецтвом та їжею, неквапливими бесідами, прогулянками, спогляданням природи. Супроводжуваними цінностями стають здоровий образ життя, екологічність, доброзичливість, протистояння глобальній уніфікації людей і міст. І хоча «повільні міста», які сьогодні охоплюють вже сотні учасників по усьому світу, переважно формуються у провінціях, вочевидь і в мегаполісах можливо запозичити деякі принципи «повільної» організації часу і простору. Аналітику щодо теми повільних міст вичерпно представлено Карла Оноре в книзі «Без суєти. Як перестати поспішати і почати жити». Автор розгортає міждисциплінарне дослідження анти-тренду

прискорення у харчуванні, в інтимних стосунках, у відпочинку, роботі тощо, показує плідний вплив уповільнення на людське світосприйняття і спосіб життя [24].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Не дивлячись на кардинальний вплив культивування міської швидкості на городян і на поширення феноменів снєк-культури, до цих пір майже відсутні дослідження цілісного зв'язку аспектів дромології та культурних артефактів. Метафора снєк-культури здебільшого поширюється у соціальних мережах, в Інтернет-публіцистиці [25]. Є сенс заповнити цю прогалину, перевести поняття снєк-культури у сферу філософсько-культурологічних метафор, розкрити суть явища, його наслідки і перспективи соціальної корекції. Підкреслимо, що феномен снєк-культури не є спонтанним: він став специфічною відповіддю на сенсорну атаку великого міста, на багатозадачність і небачене раніше інформаційне перевантаження людей, особливо – в мегаполісах.

Постановка завдань:

1. Проаналізувати специфіку та перспективу інтенсивного темпоритму мегаполісу, зміст запиту на швидкість в індивідуальному та суспільному житті.

2. Визначити риси і ризики процесу в контексті снєк-культури.

3. Проаналізувати значення альтернативи швидкості – руху «повільних міст» (cittaslow) в організації міського життя.

Виклад основного матеріалу. З 200-х рр. разом із розвитком високих технологій, перформативності та поширенням гаджетів, швидкість стає не тільки пріоритетом міського життя, а його справжнім поведінковим трендом. Складно знайти буквально точку відліку цього явища, хоча здавна деякі професії засновані на можливості терміново здійснювати дії, як то служба швидкої допомоги, аварійні служби міста, поліція, МЧС, «гарячі лінії» соціальних центрів. Природним бажанням людини є також намагання швидкого пересування з точки А в точку Б, тож літаки і швидкісні потяги давно втілюють подібні устремління. Безумовними зручними досягненнями цивілізації виступають автоматизовані системи побуту: пральні й посудомийні машини, швидкісні пилососи, дистанційні засоби управління квартирою, будинком тощо, чисельні системи автоматизації замість тривалої та виснажливої ручної праці минулого.

Проте вище наведений перелік презентує ситуації, в яких швидкість зумовлена логікою необхідності, чого не скажеш про деякі інші сфери. Наприклад, такі області приватного життя, як знайомство, закоханість, побачення, що раніше сприймалися як дещо ірраціональне чи трансцендентне («шлюби укладають в небесах»), у великих містах отримали раціоналізацію в заходах Speed dating – швидких побаченнях. Не заперечуючи загального оригінального хвилюючого характеру витівки, зазначимо, що подібний дискурс відкриває «дурну нескінченність» варіантів стосунків і замість

вибору сродної людини часто-густо перетворюється на чехарду знайомств з недалекими перспективами. У цьому ж ряду можна зазначити інтернет-сайти знайомств, які також пропонують мільйони швидких пропозицій, проте не так багато людей здатні критично поставитися до стрімких віртуальних романів. Недарма з кожним роком на сайтах нарощується армія скамерів – шарлатанів, ловців душ, які вміють віртуозно грати на почуттях протилежної статі заради матеріальної користі. При цьому названі засоби швидких знайомств деяким людям дійсно економлять час та надають конект, певні тригери у виборі супутників життя. Мабуть, в цій сфері провідними орієнтирами можуть бути опора на критичне мислення та водночас – на інтуїцію і поклики серця.

Якщо у випадку Speed dating у городян залишається шанс на життєво важливу удачу, то досить сумнівним він представляється у програмах швидкого навчання. Кожне велике місто заповнене пропозиціями на кшталт «Англійська за два тижні», «Як стати IT-шником за місяць», «Швидко навчимо писати комерційні тексти» і т.п. Безліч тренінгів, особливо таких, що передбачають однократні, але масові зустрічі, є симулякрами навчання і пізнання, грою на інфантильному бажанні людей отримати диво-результат у короткий термін. Подібну мету переслідують автори масової «психологічної» поплітератури: «Десять секретів швидкого успіху», «Три кроки до сімейного щастя», «Схвуднути за 7 днів назавжди» тощо. Скорочення терміну навчання та набуття нових навичок породжує насправді невігластво, а «гуру» подібних заходів отримують неабиякі прибутки. В даному аспекті ми вбачаємо відверте зловживання трендом швидкості.

Окремо скажемо про «швидку їжу». Не дивлячись на широко відомі факти шкідливого впливу подібних блюд на людський організм, їхній асортимент, як і кількість ресторанів швидкої їжі, тільки нарощується. «Domino's Pizza», «Burger King», «Subway», «KFC» та інші заклади ширяться світом і вже створюють справжню конкуренцію майже 80-річному монстру швидкої їжі McDonald's. Проте позитивним фактором є поява в меню екологічно виважених салатів, фруктових асорті, вітамінних напоїв, хоча здебільшого на швидкий запит насичення розраховані жарені, жирні, приторні та надкалорійні кулінарні вироби.

Звернемо увагу на сферу комунікації, яка є невід'ємною частиною загальної культури містян. Тренд швидкості у комунікативних дискурсах демонструє декілька парадоксів. По-перше – майже тотальне повернення до епістолярного жанру: мільйони людей замість живого спілкування вибирають повідомлення у месенджерах, і не тільки у період локдаунів. По-друге, характер повідомлень спрощується до мінімуму. Замість опису почуттів усе частіше використовуються емодзі або готові текстові трафарети. При цьому спостерігається масова залежність від розмов по мобільних телефонах, навіть без очевидної необхідності на те. Даний факт свідчить, можливо, про загальну нервовість великого міста, підсвідомий страх загубити контроль

над ситуаціями, або заповнює симулякрами спілкування душевну порожнечу, самотність у натовпі. Окрім того, складні соціально-політичні обставини, обмеження свобод й атмосфера невизначеності протягом періоду пандемії прискорили розподіл населення на протилежні ментальні табори. Прихильники того чи іншого політика, агітатори вакцинації та супротивники вакцин, симпатичні різноманітним меншин та їхні злісні опоненти й тому подібні протистояння швидко сформували спрощену мову ворожості, стрімке навішування соціальних ярликів, зниженої лексики. Тренд швидкості також яскраво проявляє себе у медіа-контенті. Пішли в минуле довгі «колонки» газетних і журнальних сторінок, як і любов до жанру романістики, товстих книжок. На потребу публіки інформація стала нарізкою коротких повідомлень і яскравих картинок. Будь-який меседж подрібнюється додатковими дописами чи рекламами, візуальними додатками, маніпулятивним неймінгом та часто-густо – фейкньос, яких стає усе більше в нашу епоху постправди і боротьби за владу представників політики і бізнесу, заангажованих ЗМІ.

Зупинимось на такому факторі культивування швидкості, як селфі. Ми вважаємо феномен селфі, селфі-манію також одним з проявів прискорення міського життя, тому що людина як правило занадто поспішає у фіксації на камеру своєї присутності на тому чи іншому фоні. З особистісного досвіду у якості прикладу засвідчимо т.зв. «ефект Джоконди»: під час оглядання шедевр Леонардо да Вінчі більшість відвідувачів Лувру перш за все вмикає режим селфі – фотографує себе на фоні картини. Помітно, що багато глядачів насправді й не роздивляються цю магічну картину, з якої сама Мона Ліза, здається, слідкує поглядом за кожним. В селфі можна побачити й дещо позитивний аспект: людина своєрідно веде суперечку з часом, фіксує миті, аби потім іще й іще раз пережити сильні враження. Проте надмірність цього заняття викликає скоріш занепокоєння з приводу душевного стану залежних від майже щохвилинної зйомки. Зазначимо й такий наслідок селфі-манії, як максимальна прозорість приватного життя, що турбує вже чимало дослідників соціальних явищ. Адже повна відкритість особи «може стати тоталітарним елементом на службі контролю індивідів» [26].

Звернемося безпосередньо до артефактів маскультури. Тренд швидкості, з нашої точки зору, багато у чому зіпсував традиційні культурні жанри. Відзначимо поширеність сіткомів, де сміх за лаштунками «підказує» смішні моменти, серіалів з короткими серіями, аби спонукати дивитися фільм короткими фрагментами, але протягом довгого часу, програм реаліті з начебто стрімкими виграшами, й усе це зазвичай переривається рекламними ролями. Останнє формує кліпове мислення, порушує лінійні логічні зв'язки у сприйнятті інформації, примушує слідувати покликам суспільства споживання. Пригортає увагу контент дитячих програм, який вщент заповнений мультифільмами-«догонялками», стрімкою зміною кадрів, швидкою спрощеною мовою, жаргонними репліками, Спрощення,

скорочення контенту, сніпети, Soub-нарізки з фільмів, візуальні примітиви, gif-картинки, комікси – очевидні продукти сучасної снєк-культури, яка розважає і стає предметом споживання замість естетичного милування та інтелектуального заглиблення. Недарма в наш час виникає термін *brainworm* (мозковий черв'як), що метафорично позначає «паразитарний» вплив інформаційної атаки, неконтрольованого спаму на людський мозок.

Цікавим виявом культу швидкості виступають деякі міські субкультури, що маніфестують стрімке подолання викликів простору мегаполісу: рифери, стрітрейсери, дігери та інші представники, як правило, молодого покоління міст, вибирають швидкість у якості демонстрації власної сміливості та спритності. На наших очах поширюються також нові засоби швидкого пересування перехожих: Е-самокати, моноцикли, гіроскутери, сегвей. Зазначені вияви та засоби швидкого руху достатньо регламентовані і знаходяться на межі презентації субкультури та пошуку побутової зручності.

Наряду з деструктивними явищами, викликаними трендом швидкості, у місті нарощуються альтернативні феномени. Це співпадає дещо з відомим девізом Римського клубу: «Думай глобально, дій локально!», із наявними процесами глокалізації (редукування, фракталізації простору міст), що протистоять глобалізації. Недарма до цих пір артикулюється «закон племені», згідно чому кожна людина в силах повноцінно комунікувати максимум із сотнею людей. Мультиплекс мегаполісу, його сенсорна атака, стрімка просторова експансія у трьохвимірному форматі (вгору, під землю, вшир) викликають бажання обмежити інформаційний потік, масштаби середовища та коло спілкування. Так народжуються гетеротопії, комунікативні кластери, «треті місця» міста (кафе, салони, клуби, галереї і т.п.), де люди підтримують постійне знайомство, і комфортно спілкуються у мікросоціумі. Подібні цілі переслідує та маніфестує рух «повільних міст». Йдеться про кардинальну зміну життєвого темпоритму, про уповільнення соціокультурних активностей, про повернення до неквапливої насолоди їжею, бесідою, мистецтвом, природою. У деяких сучасних містах відкриваються салони флоатингу, де у спеціальних капсулах з повною тишею й ефектом невагомості людина на півгодини потрапляє наче у вимір родового існування з максимальним комфортом і спокоєм. Креативний клас міста разом з екологічною спільнотою сприяє творенню оригінальних зелених зон, садів, басейнів на дахах будинків, перетворення цих локацій на креативні простори. Так, наприклад, на даху Київського ЦУМу влітку 2021 р. почалися джазові концерти, лекції про мистецтво. Відзначимо й нарощування авторських стилізованих кафе, в яких можемо побачити, як люди неспішно, годинами ведуть бесіду, читають або працюють за леп-топом.

«Геніальні ідеї не з'являються на великих швидкостях!» – слушно стверджує Андрій Федотов, експерт з соціального підприємництва [27]. Дослідник показує на чисельних прикладах, що можна «змінювати світ без втоми», якщо є мотивація, і

тоді філософію уповільнення можна поширити не тільки на *slow movement*, *slow art*, *slow fashion*, *slow cities* а й загалом – на особливий, розумний та неквапливий стиль життя (*slow life*). На сьогоднішній день 264 міста у 30 країнах об'єднані рухом «повільних міст». До сказаного вище додамо такі ознаки «повільного» міського життя, як популяризація органічної їжі, зменшення споживання, переробка відходів, підтримка екології, чистоти міських територій, зниження міських шумів та інші критерії, яких усього 72 (!) [28]. Гарним прикладом уповільнення процесу пізнання міста є неспішні мандрівки, пішохідні екскурсії з досвідченим гідом, тривалі ретрити в особливо естетичних місцях міст та околиць.

Складно уявити, що десятки критеріїв повільних міст можливо втілювати і в просторово-часових умовах мегаполісів, проте мотивація міської влади, дієвість громадянського активу та креативного класу, технології *smart city* здатні поступово перетворювати локації міст в ореоли «уповільнення», а снєк-культуру відсунути на периферію споживання, замість чого культивувати у містах взірці високого мистецтва, створювати арт-простори, креативні паблік-арт, «треті місця» задля творчості, консолідації і повноцінної комунікації громадян. При тому пристрасть до швидкості можливо реалізовувати у спортивних змаганнях, у квестах, фестивалях, атракціонах і, звісно, у тих сферах, де вона здатна полегшити побутову напругу.

Висновки. Отже, ми проаналізували специфіку снєк-культури як слідування тренду швидкості у різних сферах міського життя: у побуті, споживанні, у харчуванні, в пересуванні містом, в артефактах кіноіндустрії, масмедіа. Виявили поверховість сприйняття культури у режимі прискорення, загальне спрощення культури під егідою швидкості, зведення її жанрів до сенсорних подразнень, до нашвидкуруч зроблених програм, книжок, порад, тренінгів тощо.

Оглянувши ретроспективні підходи до теми швидкості й уповільнення, ми погоджуємося, що пристрасть до швидкості породжує суєту, знижує розумові здібності та авторефлексію. На противагу цим процесам рух «повільних міст» презентує інший стиль життя, більш здоровий, мудрий та екологічний: поміркованість у споживанні, неквапливе спілкування, добросусідство, духовність, культура поведінки і творчості. При тому у великих містах закономірно переважає інтенсивний темпоритм, тому ідея швидкості продовжує бути актуальною, несе в собі як ризикований, так й адаптивний аспект: пристосування людини до атмосфери інформаційної навали мегаполісу та багатозадачності, прагнення скоротити час на тривіальні речі та звільнити його для найбільш суттєвих життєвих цінностей. Це підводить, вірніше, повертає нас до ідеї балансу, аристотелевської метріопатії. Дійсно, рівновага, чергування прискорення-уповільнення соціальних активностей *Номо Urbanus* можливі за умови критичного аналітичного мислення, продуманого тайм-менеджменту та мобільності. Траєкторії часового балансу у місті можуть стати предметом подальших досліджень у руслі філософії міста.

Список літератури

1. Аристотель. *Етика* Никомахова. – М.: ЗАО, ЕКСМО-Пресс, 1997. – 343 с.
2. Цицерон Марк Тулій. *О пределах блага и зла. Парадоксы стоиков.* М., Российский государственный гуманитарный университет, 2000. – С. 9-38.
3. Сенека Луций Анней. *О блаженной жизни.* – М.: Наука, 1997. – 458 с.
4. Блаженный Августин. *Сповідь.* <https://sites.google.com/site/materialyposeminerskijznaniam/home/--2/>
5. Кант И. *О форме и принципах чувственно воспринимаемого и умопостигаемого мира* // Соч., т.2. М.: Мысль, 1964. – 799 с.
6. Бергсон А. *Опыт о непосредственных данных сознания* // Собр. соч. В 4-х тт.. Т.1. М.: Московский клуб, 1992. – С. 50-160.
7. Хайдеггер М. *Бытие и время.* – М.: Республика, 1993. – 447 с.
8. Рикер П. *Время и расказ.* Т.1. – М.-СПб: Университетская книга, 200. – 313 с.
9. Эйнштейн А. *О понятии пространства* // Вопросы философии, 1957, № 3. – С. 125-126.
10. Левинас Э. *Время и другой.* – СПб: Высшая Религиозно-Философская Школа, 1999. – 266 с.
11. Кастельс М. *Информационная эпоха: экономика, общество и культура.* – М.: ГУ-ВШЭ, 2000. – 458 с.
12. Ханжи В. *Методологическая реконструкция антропологической парадигмы времени: концепция антропного времени и человеческой истории.* – Філософія освіти, 2015, № 2 (17). – С. 260-270.
13. Лотман Ю. *Город и время* // Метафизика Петербурга, СПб: Эйдос, 1993. – С. 84-95.
14. Гуревич А.Я. *Время как проблема истории культуры* // Вопросы философии, 1969, № 3. – С. 105-116.
15. Гидденс Э. *Устроение общества: Очерк теории структуризации.* — 2-е изд. — М.: Академический Проект, 2005. — 528 с.
16. Бек У. *Что такое глобализация?* - М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 334 с.
17. Капица С.П. *Об ускорении исторического времени* // Новая и новейшая история, 2004. - № 6. – С. 3-16.
18. Тоффлер Э. *Наука и изменение. Предисловие* // Пригожин И., Стенгерс И. *Порядок из хаоса.* – М.: Прогресс, 1986, - 432 с.
19. Вирильо Поль. *Машина зрения* / Поль Вирильо; Пер. с фр. А. В. Шестакова; Под ред. В. Ю. Быстрова. — СПб.: Наука, 2004. — 140 с.
20. Ритцер Д. *Макдональдизация общества* 5/ пер. с англ. А. Лазарева. — М.: Праксис, 2011. — 592 с.
21. Босов Д.В. *Теория макдонализации* Д. Ритцера и современное изучение феномена массовой культуры. – Научные проблемы гуманитарных исследований. № 4-1. – 2009, - С. 77-80.

22. Буряк В.В. Макдональдизация как модель культурной гомогенизации. – Философские науки. Вопросы духовной культуры. – С.75-77.
23. Cittaslow: как устроены медленные города? <https://34travel.me/post/cittaslow>
24. Оноре Карл. Без суеты. Как перестать спешить и начать жить. М.: Альпина Паблишер, 2017. – 260 с.
25. Всепожирающее время или жизнь в тренде снэк. <https://mmr.ua/show/vsepozhirajuschee-vremja-ili-zhizn-v-trende-snek>
26. Alonso A. Transparency, the Open and its Politics / Campos, FM (Martorell Campos, Francisco) // *Politica Y Sociedad*. - Том: 55. - Выпуск: 2. - Стр.: 597-614.
27. Федотов А. Геніальні ідеї не з'являються на великих швидкостях! <https://www.prostranstvo.media/genialni-idei-ne-z-javlajutsja-na-velikih-shvidk>
28. Концепция «Cittaslow»: медленные города, или счастье размеренной жизни/ <http://thenoisetier.com/blog/about-cittaslow-concept>

SOCIAL SCIENCES

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ КОММУНИКАЦИЙ ГОСУДАРСТВА И ОБЩЕСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Жанабергенова А.О.

магистрант Института управления Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан

Жакупов А.А.

руководитель управления Департамента развития коммуникаций государства и общества Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан.

THE MAIN ASPECTS OF COMMUNICATION BETWEEN THE GOVERNMENT AND SOCIETY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Zhanabergenova A.,

Master's student of the Institute of Management of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan

Zhakupov A.

Head of Division of the Department of Communications Development of the State and Society of the Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan

Аннотация

В статье обоснована значимость коммуникации как важного аспекта в укреплении доверия общественности к деятельности государственного аппарата Республики Казахстан. Рассмотрены достижения и проблемные вопросы информационно-коммуникационного взаимодействия государственных органов с обществом в условиях новой реальности. Фокусируется внимание на внедрении и реализации концепции «Слышащего государства» в систему государственного управления.

Abstract

The article substantiates the importance of communication as an important aspect in strengthening public confidence in the activities of the state apparatus of the Republic of Kazakhstan. The achievements and problematic issues of information and communication interaction of state bodies with society in the conditions of a new reality are considered. Attention is focused on the introduction and implementation of the concept of a «Hearing state» in the system of public administration.

Ключевые слова: государственная служба, доступ к информации, общественные коммуникации, общественное мнение, доверие населения, коммуникационные каналы.

Keywords: public service, access to information, public communication, public service image, public opinion, public confidence, communication channels.

Введение

В последние годы под влиянием новых информационных технологий и растущих ожиданий общественности в отношении повышения прозрачности и открытости государственных институтов происходят стремительные изменения в области коммуникаций.

Роль коммуникаций все больше признается во всех областях жизнедеятельности государства, особенно изменения терпят коммуникации государственных органов: от секретности и расплывчатости до прозрачности и подотчетности.

Пандемия коронавируса показала проблемные вопросы государственных коммуникации, которые были накоплены за многие годы: формальный подход государственных органов к освещению своей деятельности, неспособность к эффективному управлению коммуникациями, отсутствие стратегического подхода и планирования, проактивной коммуникационной работы, умения не только слушать, но и воспринимать ответную реакцию общества. Обозначенные проблемы показывает, актуальность улучшения и развития информационной работы и системы обратной связи органов власти,

которые являются важными элементами укрепления доверия населения к работе государственного аппарата.

Сегодня новые условия требуют, чтобы процесс государственных коммуникации рассматривался не как односторонние каналы информирования навязывающие определенные мнения и оценки населению, а как полноценное диалоговое взаимодействие равноправных [1].

В этой связи, диалог государства с обществом должен происходить непрерывно и правильное участие государственных органов в этом диалоге позволит сократить дистанцию между государством и обществом, сформировать положительное общественное мнение, повысить доверие к органам государственной власти.

Целью данного исследования является анализ существующих мер по обеспечению коммуникации государственных органов с обществом, выработка мер, направленных на повышение эффективности информационно-коммуникационной работы государственных органов.

Задачами являются исследование причин и обстоятельств проблем информационно-коммуникационной работы государственных органов, рассмотрение путей их решения.

Методология исследования

Методологической базой исследования является теоретический анализ литературы по исследуемой теме, научные методы как сбор, анализ, обобщение и систематизация данных. В работе также применен сравнительный анализ, который приводит к более глубокому изучению и познанию объекта исследования, а также поиску отличительных особенностей. Эмпирическую базу составляет материалы, статистические данные опубликованные в средствах массовой информации и информационных ресурсах.

Обсуждение и выводы

Для власти эффективное владение коммуникациями чрезвычайно важно, поскольку позволяет сформировать позитивное восприятие как самих управляющих структур, так и их деятельности, что повышает степень взаимного доверия и снижает напряжение в обществе. Не менее важен поиск новых контактов между общественностью и властными структурами и совершенствование уже существующих контактов [2].

Правительство Казахстана признает важность коммуникации государственных органов с обществом. Говоря о важности информационно-коммуникационной работы органов власти необходимо отметить роль концепции «Слышащего государства».

В 2019 году Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев в своем Послании народу поставил задачу по воплощению в жизнь концепции «Слышащего государства», которое оперативно и эффективно реагирует на все конструктивные запросы граждан. Общественный диалог, открытость, оперативное реагирование на нужды людей являются главными приоритетами в деятельности государственных органов [3]. Подходы к построению такого диалога не являются абсолютной новостью в государственном секторе. Меры по достижению обозначенной задачи проводятся на основе проведенной в предыдущие годы работы по повышению прозрачности государственного управления.

Фундаментальной основой обеспечения открытости государственных институтов послужил «План нации – 100 конкретных шагов», принятый Первым Президентом Республики Казахстан 20 мая 2015 года. В нем одним из 5 институциональных реформ обозначено формирование современного государственного аппарата, которая предусматривает шаг по внедрению «открытого правительства» и выражает серьезные намерения в повышении подотчетности органов власти.

До сегодняшнего дня государственными органами уже предприняты ряд мер по усилению взаимодействия с населением - проводятся дни открытых дверей и личные приемы граждан, отчетные встречи перед населением и регулярные встречи с представителями гражданского сектора, функционирует портал «электронного правительства», созданы общественные советы, различные мониторинговые группы с привлечением к процессу общественных деятелей, размещается информация на

официальных сайтах и аккаунтах в социальных сетях. В целях налаживания устойчивых и открытых коммуникаций, с участием первых лиц и представителей государственных органов проводятся брифинги и прямые эфиры, онлайн интернет-конференции и прямые эфиры.

Основным лейтмотивом двух последних лет стала трансформация традиционных институтов взаимодействия государственного аппарата с населением на всех уровнях через призму «Слышащего государства».

По примеру столичного центра «iКОМЕК», в ряде регионов страны начали свою работу единые контакт-центры «109». Отдельными акиматами открыты фронт-офисы в целях без барьерных коммуникаций с населением (open space) и оказания государственных услуг и консультаций по принципу «одного окна». Запущена Единая платформа Интернет-ресурсов государственных органов - gov.kz, представляющая собой единый ресурс, который аккумулирует информацию о деятельности и сервисы центральных государственных и местных исполнительных органов. В целях оперативного реагирования государственного аппарата на запросы общества созданы общественные и онлайн приемные в государственных органах.

В практику государственных органов вошло проведение онлайн-трансляций открытых заседаний и совещаний в социальных сетях и на интернет-ресурсах, что способствует повышению открытости и прозрачности деятельности государственного аппарата. Пересмотрен порядок проведения отчетных встреч руководителей центральных исполнительных органов и акимов с населением. В числе основных нововведений - организация онлайн-трансляций на официальных аккаунтах в социальных сетях и информационном интернет-ресурсе, а также проведение акимами всех уровней за день до проведения отчетной встречи и после ее проведения личного приема граждан.

Для повышения доступности информации и прозрачности деятельности государственных институтов в прошлом году были внесены поправки в сфере доступа к информации «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам информации».

Согласно внесенным поправкам введено понятие уполномоченного органа в области доступа к информации в лице Министерства информации и общественного развития, с определением его компетенций. В каждом государственном органе предусмотрено функционирование уполномоченного отдела или уполномоченного представителя, который отвечает за доступ к информации. Ежегодно будет вноситься отчет на имя Главы государства по вопросам доступа к информации, который будет включать в себя достижения и проблемные вопросы государственных органов.

Указанные меры демонстрируют положительные тенденции в отношении предпринимаемых мер правительством Казахстана по улучшению взаимодействия с населением. Однако, наряду с этим, сохраняется ряд проблем на пути выстраивания доверительных отношений между государственными органами (госслужащими) и гражданами, которые являются «зонами для улучшения».

Одна из существующих проблем - формальный подход государственных органов к освещению своей деятельности, а также низкая заинтересованность и информированность населения о существующих каналах коммуникаций. Несмотря на создание государством различных каналов обратной связи, население слабо информировано об их сути и возможностях. При проведении информационно-разъяснительной работы государственными органами акцентируется внимание лишь на проделанной работе, при этом потенциальный эффект от предлагаемых и принимаемых мер населению не объясняется.

В Казахстане, как и у всех развивающихся стран, есть недостаток коммуникационной составляющей. В развивающихся странах коммуникации должны опережать реформы, для того чтобы объяснить, зачем и почему, а не после нововведений, как обычно это происходит [4].

Положение усугубляется тем, что информационные материалы, публикуемые государственными органами на различных платформах, зачастую не адаптированы под их специфику. Из-за сложности подачи публикуемой информации, которую могут понять и разобраться только специалисты государственного органа, граждане обращаются и опираются на недостоверные источники информации, что приводит к дезинформации.

Важной задачей является перевод профессионального языка на язык масс. Для этих целей важно проводить обучающие тренинги для коммуникаторов государственных органов. Усилия по наращиванию потенциала могут быть сосредоточены на развитии соответствующих навыков, таких как использование цифровых медиа, общение с молодежью, обучение правилам создания простых и сильных текстов и другое.

В целом в Казахстане конституционное право граждан на свободное получение и распространение информации предусмотрены в Законе «О доступе к информации», который действует с 2015 года. Доступ к информации и взаимодействие с гражданами реализуется на базе портала «открытого правительства». В рамках данного портала работает четыре платформы - открытые данные, открытые бюджеты, открытые НПА и открытый диалог. Сегодня на платформах размещено более 3,8 тыс. наборов данных, опубликовано 91 тыс. проектов бюджетных программ и 73 тыс. проектов НПА (оставлено свыше 65 тыс. комментариев), на блоги первых руководителей было подано порядка 393 тыс. обращений [5].

Несмотря на это, имеются ряд проблем в работе с порталом. Основной проблемой является отсутствие заинтересованности со стороны гражданского общества, либо отсутствие навыков по использованию данного портала. К тому же сами государственные органы не воспринимают всерьез потенциал «открытого правительства», зачастую запаздывают с публикацией данных, либо размещают несоответствующую информацию. Также не принимают меры по привлечению общественности для учета их мнений.

Согласно отчету ежегодной оценки деятельности государственных органов по направлению «Открытость государственного органа», в 2020 году по

сравнению с 2019 годом доля несвоевременно размещенных публикаций наборов открытых данных по центральным государственным органам увеличилась с 2,5% до 6%, по местным исполнительным органам - снизилась с 31,7% до 6,6%.

В то же время, необходимые меры направленные на выявление потребностей населения в открытых данных, провели только 7 центральных и 4 местных исполнительных органов, частично - 3 центральных и 6 местных исполнительных органов.

Для того, чтобы портал был наиболее полезным для граждан, он должен быть более приспособлен к специфическим потребностям и интересам конкретных регионов и групп граждан.

Для сравнения, одной из первых успешных инициатив электронного правительства была система OPEN, внедренная в Сеуле, Южная Корея в 1999 году. Данная система привнесла значительную степень прозрачности на государственной службе, позволяя гражданам принимать участие в исключении бюрократических процедур. Кроме того, новая система позволила отслеживать процесс принятия решений в государственных органах, показывая кто и на каком этапе принял решение либо допустил нарушение. К тому же, система OPEN исключила прямой контакт услугополучателя и чиновника.

Для улучшения коммуникаций важно также слушать. Информация является необходимым предварительным условием открытости, повышение осведомленности. Коммуникация должна носить не только односторонний характер, нужна и обратная реакция общества, на процессы, которые происходят в сфере государственного управления.

Нужны ли те или иные реформы, насколько указанная мера эффективна, на чем стоит сосредоточить свое внимание, - на эти и на ряд других вопросов должны ответить конечные потребители. На наш взгляд, необходима качественная, при этом независимая система опроса граждан, которая показывала бы реальную ситуацию. Опрос позволяет государственным органам поддерживать обратную связь и получать информацию о том, как общественность воспринимает их работу и коммуникации, и экспериментировать с новыми подходами.

Например, интернет-портал «открытый диалог» - компонент веб-портала «открытое правительство», имеет в своей структуре уникальную площадку для сбора мнений граждан «Опросы». Несмотря на это, на сегодняшний день органами власти не в полной мере используют возможности данной площадки для сбора общественного мнения. Согласно проведенному анализу, участие граждан в опросах в среднем варьируется от 1 до 20 человек, что демонстрирует неэффективность работы как государственных органов, так и данного сервиса. Это прежде всего обусловлено, тем, что граждане не проинформированы о проведении опросов государственными органами, а также органами власти не объясняется каким образом будет учтен их голос.

Для привлечения к опросу широких слоев населения, участие общественности в опросах должно разъясняться заранее через предпочтительные для общества каналы коммуникации, в том числе вопросы о том, как предполагается использовать ее вклад.

Стереотипы касательно пассивности населения опровергают социальные сети и общественные площадки, где проходят различные дискуссии по социально-экономическим вопросам. Граждане Казахстана показывают политическую подкованность, активность и инициативу. Однако на сегодня, государственные органы недостаточно эффективно используют возможности социальных медиа, продолжая работать преимущественно традиционными способами.

Данные ОЭСР показывают, что многие страны рассматривают социальные сети в первую очередь как дополнительный инструмент для улучшения существующей коммуникационной деятельности, лишь немногие пытаются по-настоящему использовать платформы для вовлечения граждан в процессы государственной политики или для трансформации и реорганизации предоставления государственных услуг [6]. Правительства могут рассмотреть возможность включения использования этих инструментов в усилия по взаимодействию с гражданами, таким образом, вовлечь граждан в процессы принятия решений и позволить им информировать государственные структуры, политику и процессы [7].

В последние два года в Казахстане социальные сети стали одним из основных каналов коммуникации с различной аудиторией. Согласно данным исследования TNS, в социальных сетях потреблялась вся актуальная информация. В 2021 году доля пользователей социальных медиа по стране составляла 63,5%. 16,54 % опрошенных граждан полностью доверяют информации в социальных сетях, вообще не доверяют 12,22%, большая часть - это 65,28 % граждан доверяют иногда [8].

Учитывая рост пользователей социальных медиа, органам власти необходимо разработать подходы, учитывающие потребительские привычки граждан. Хотя новые коммуникационные технологии не заменяют традиционные инструменты, возможность прямого и немедленного взаимодействия граждан и государственных служащих является фундаментальным сдвигом. Все более широкое и правильное использование социальных сетей также поможет государственным органам не только донести информацию до потребителя, но и получить обратную связь для более полного понимания потребностей граждан и разработать соответствующие меры политики. Необходимо развивать потенциал государственных органов для стратегического использования социальных сетей.

Заключение

Таким образом, коммуникации должны быть нацелены на то, чтобы люди правильно понимали политику и знали, как им действовать. Ключевым компонентом является доверие. Так как, доверие к правительству представляет собой уверенность граждан в действиях «правительства, которое делает то, что правильно и считается справедливым» [9]. Мы выделяем 4 компонента, которые влияют на доверие: прозрачность коммуникаций, координа-

ция между всеми сторонами, необходимость слушать людей и, это очень важно, выбор эффективных каналов коммуникаций [10].

Органы государственного управления должны уделять приоритетное внимание стратегическому мышлению о том, как перейти от классических подходов к общению с общественностью к более ориентированным на общение способами, повышающими прозрачность и участие, способствуя выработке более эффективной политики.

Усилия могут включать разработку руководящих принципов для коммуникации, особенно тех, которые влекут за собой четкие границы между публичной и политической коммуникацией.

Список литературы

1. Намруева, Э.В. Проблемы коммуникативного взаимодействия государства и общества, 2014. DOI: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-kommunikativnogo-vzaimodeystviya-gosudarstva-i-obschestva>
2. Мишон, Е.В. Связи с общественностью в органах власти: учебное пособие, Москва, 2018, - С.6. ISBN 978-5-406-06404-7
3. «Конструктивный общественный диалог - основа стабильности и процветания Казахстана», послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана, 2019.
4. XV международном онлайн-PR-форум «Глобальная эпоха COVID-19: изменения траекторий коммуникаций. Новые вызовы для профессии и отрасли» // Электронный ресурс: https://forbes.kz/massmedia/pochemu_kazakhstan_nakryla_koronavirusnaya_infodemiya/ (дата обращения сентябрь 2021).
5. Балаева, А.Г. Вопросы госинформзаказа, объединение государственных СМИ и доступ к информации // Электронный ресурс: <https://primeminister.kz/ru/news/reviews/voprosy-gosinformzakaz-obedinenie-gosudarstvennyh-smi-i-dostup-k-informacii-razvitie-informacionnoy-sfery-kazahstana-2393559> (дата обращения сентябрь 2021).
6. Исследование ОЭСР по координации открытого правительства и участию граждан в Политический цикл, Издательство ОЭСР, Париж, 2015.
7. Обзор цифрового правительства Марокко: создание основ для цифровых технологий, Исследования цифрового правительства ОЭСР, Издательство ОЭСР, Париж, 2018.
8. Жусупова, А.А. Медиапотребление в Казахстане в 2020 году: интернет и соц сети побеждают // Электронный ресурс: <https://ekonomist.kz/zhussupova/mediapotrebienie-kazahstan-2020-internet/> (дата обращения сентябрь 2021).
9. Easton, D. A Systems Analysis of Political Life, 1986. DOI: <https://philpapers.org/rec/EASASA>
10. Ойшыбаев, К.Б. Интервью «Ситуация лета 2020-го научила нас оперативно реагировать на вызовы в инфополе» // Электронный ресурс: <https://prdrive.kz/page17989389.html> (дата обращения сентябрь 2021).

POLISH JOURNAL OF SCIENCE

№44 (2021)

VOL. 2

ISSN 3353-2389

Polish journal of science:

- has been founded by a council of scientists, with the aim of helping the knowledge and scientific achievements to contribute to the world.
- articles published in the journal are placed additionally within the journal in international indexes and libraries.
- is a free access to the electronic archive of the journal, as well as to published articles.
- before publication, the articles pass through a rigorous selection and peer review, in order to preserve the scientific foundation of information.

Editor in chief – J an Kamiński, Kozminski University

Secretary – Mateusz Kowalczyk

Agata Żurawska – University of Warsaw, Poland

Jakub Walisiewicz – University of Lodz, Poland

Paula Bronisz – University of Wrocław, Poland

Barbara Lewczuk – Poznan University of Technology, Poland

Andrzej Janowiak – AGH University of Science and Technology, Poland

Frankie Imbriano – University of Milan, Italy

Taylor Jonson – Indiana University Bloomington, USA

Remi Tognetti – Ecole Normale Supérieure de Cachan, France

Bjørn Evertsen – Harstad University College, Norway

Nathalie Westerlund – Umea University, Sweden

Thea Huszti – Aalborg University, Denmark

Aubergine Cloez – Université de Montpellier, France

Eva Maria Bates – University of Navarra, Spain

Enda Baci – Vienna University of Technology, Austria

Also in the work of the editorial board are involved independent experts

1000 copies

POLISH JOURNAL OF SCIENCE

Wojciecha Górskiego 9, Warszawa, Poland, 00-033

email: editor@poljs.com

site: <http://www.poljs.com>